

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Praha 2006

Mgr. Tomáš Bělohlávek

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra občanského práva

Téma rigorózní práce:

MAJETKOVÉ VZTAHY V MANŽELSTVÍ A PARTNERSKÉM HETEROSEXUÁLNÍM SOUŽITÍ

Konzultant rigorózní práce: Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Zpracoval:

Mgr. Tomáš Bělohlávek

Rigorózní studium

Osinalická 901/28, Praha 8

Ukončení rigorózní práce: březen 2006

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 31.3.2006

.....

Mgr. Tomáš Bělohlávek

Děkuji Doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc., konzultantce mé rigorózní práce, za cenné rady a připomínky, jež mi při zpracování rigorózní práce velmi pomáhaly.

<u>1. Úvod</u>	1
<u>2. HISTORIE INSTITUTU MANŽELSTVÍ, PARTNERSKÉHO HETEROSEXUÁLNÍHO SOUŽITÍ A SUVISEJÍCÍ ÚPRAVY MAJETKOVÝCH VZTAHŮ</u>	2
2.1. Manželství	2
2.2. Partnerské heterosexuální soužití	11
<u>3. RODINA, MANŽELSTVÍ, PARTNERSKÉ HETEROSEXUÁLNÍ SOUŽITÍ – VÝVOJ, ETAPY, TRENDY</u>	14
<u>4. POJEM, VZNIK A ZÁNİK MANŽELSTVÍ A PARTNERSKÉHO HETEROSEXUÁLNÍHO SOUŽITÍ</u>	17
4.1. Manželství	17
4.1.1. Pojem	17
4.1.2. Vznik	18
4.1.3. Zánik	22
4.2. Partnerské heterosexuální soužití	24
4.2.1. Pojem	24
4.2.2. Vznik	26
4.2.3. Zánik	27
<u>5. VZTAHY MEZI MANŽELY A V PARTNERSKÉM HETEROSEXUÁLNÍM SOUŽITÍ</u>	28
5.1. Manželství	28
5.1.1. Základní práva a povinnosti osobního charakteru	28
5.1.2. Další práva a povinnosti osobně-majetkového charakteru	29
5.1.3. Práva a povinnosti majetkového charakteru	31
5.2. Partnerské heterosexuální soužití	31
5.2.1. Základní práva a povinnosti osobního charakteru	32
5.2.2. Další práva a povinnosti osobně-majetkového charakteru	32
5.2.3. Práva a povinnosti majetkového charakteru	34
<u>6. MAJETKOVÉ VZTAHY V MANŽELSTVÍ A PARTNERSKÉM HETEROSEXUÁLNÍM SOUŽITÍ</u>	35
6.1. <u>Majetek, závazky a práva</u>	35
6.1.1. Manželství	35
6.1.1.1. SJM	35
6.1.1.1.1. Vznik SJM a jeho trvání	36
6.1.1.1.2. Předmět SJM	37
6.1.1.1.3. Modifikace SJM	40
6.1.1.1.3.1. Dohody manželů modifikující SJM	40
6.1.1.1.3.2. Modifikace SJM rozhodnutím soudu	43
6.1.1.1.4. Hospodaření se SJM	44
6.1.1.1.5. SJM a podnikání	46
6.1.1.1.6. Zánik SJM	48
6.1.1.1.7. Vypořádání SJM	49
6.1.1.2. Jiný společný majetek a jiné společné závazky a práva manželů	55
6.1.1.2.1. Podílové spoluvlastnictví	55
6.1.1.2.2. Jiné společné závazky a práva manželů	56

6.1.2.	Partnerské heterosexuální soužití	57
6.1.2.1.	Majetek	57
6.1.2.1.1.	Individuální vlastnictví	57
6.1.2.1.2.	Podílové spoluvlastnictví	57
6.1.2.1.2.1.	Pojem	58
6.1.2.1.2.2.	Vznik	59
6.1.2.1.2.3.	Předmět	59
6.1.2.1.2.4.	Obsah	60
6.1.2.1.2.5.	Zánik a zrušení	63
6.1.2.1.2.6.	Vypořádání	64
6.1.2.1.2.7.	Obecné srovnání podílového spoluvlastnictví druha a družky a SJM	67
6.1.2.2.	Závazky a práva	69
6.1.2.2.1.	Individuální závazky a práva	69
6.1.2.2.2.	Společné závazky a práva	69
6.2.	<u>Další majetkové vztahy</u>	70
6.2.1.	Dědění	70
6.2.1.1.	Rozdíly v intestátní posloupnosti	70
6.2.1.2.	Rozdíly v otázce relativní dědické způsobilosti	74
6.2.2.	Výživné	75
6.2.2.1.	Manželství	78
6.2.2.1.1.	Vyživovací povinnost mezi manžely	78
6.2.2.1.2.	Výživné rozvedeného manžela	78
6.2.2.2.	Partnerské heterosexuální soužití	80
6.2.2.3.	Vzájemná vyživovací povinnost manželů, resp. druha a družky jakožto rodičů a jejich dětí	82
6.2.3.	Společné bydlení	86
6.2.3.1.	Manželství	86
6.2.3.2.	Partnerské heterosexuální soužití	89
6.3.	<u>Nástin ostatních právních oblastí a institutů souvisejících s majetkovými vztahy v manželství a partnerském heterosexuálním soužití</u>	91
6.3.1.	Právo sociálního zabezpečení	91
6.3.2.	Společné podnikání	93
6.3.3.	Společné zdanění manželů	96
6.3.4.	Konkurs a vyrovnání, výkon rozhodnutí, exekuce	99
<u>7. ZÁVĚR</u>		104

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
ZDP	zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
ZM	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících, ve znění pozdějších předpisů
ZOPR	zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

1. ÚVOD

Problematika společného soužití dvou osob různého pohlaví zaujímá v naší společnosti významné místo, neboť se dotýká naprosté většiny populace. S touto problematikou úzce souvisí otázka soužití dvou osob stejného pohlaví, která ale dle mého názoru tvoří svojí specifičností a aktuálností samostatné téma na jinou rigorózní, popř. diplomovou práci. Z těchto důvodů se ve své práci omezím na otázku právní problematiky soužití heterosexuálních párů.

Cílem mé práce je především postihnout hlavní rozdíly mezi postavením osob, které manželství uzavřely, a postavením osob, které manželství neuzavřely a které žijí v jiném partnerském soužití, jež se ale od soužití manželského liší pouze formálně - neuzavřením sňatku, nikoli fakticky. Důraz bych přitom chtěl klást hlavně na rozdíly v oblasti majetkových vztahů, které plynou z právní úpravy obsažené v předpisech práva občanského, a pouze okrajově se zabývat souvisejícími rozdíly v ostatních oblastech.

Jelikož jádrem mé práce je přinést právní srovnání manželského a partnerského heterosexuálního soužití v oblasti majetkové sféry, nebudu se detailně zabývat rozbořem ostatních oblastí a institutů dotýkajících se dané problematiky, pouze se pokusím z dané problematiky rozebrat vždy to nejdůležitější, co souvisí s vlastním tématem mé rigorózní práce.

Toto téma jsem si zvolil proto, že manželství i partnerské heterosexuální soužití plní velmi často ve své materiální podstatě stejné funkce, rozdíl je pouze v jejich právním vyjádření, resp. nevyjádření. Dalším důvodem je aktuálnost této problematiky, neboť - v Evropě od 70. let a v České republice zejména po roce 1990 - začal postupně klesat počet sňatků a naopak stoupat počet jiných forem partnerského heterosexuálního soužití a tento trend přetrvává dodnes. Jelikož tato skutečnost má významný dopad i v oblasti sféry majetkové, připadá mi zajímavé, podívat se na tuto problematiku také z pohledu práva a přinést právní srovnání těchto různých forem soužití dvou osob různého pohlaví i z tohoto úhlu pohledu.

2. HISTORIE INSTITUTU MANŽELSTVÍ, PARTNERSKÉHO HETEROSEXUÁLNÍHO SOUŽITÍ A SOUVISEJÍCÍ ÚPRAVY MAJETKOVÝCH VZTAHŮ

2.1. Manželství

Úprava manželských vztahů a jejich historický vývoj v různých obdobích vykazují značné rozdílnosti. První spolehlivé prameny o existenci a právní úpravě manželství v evropské oblasti nacházíme vlastně až ve starověkém Římě.

Nejstarší forma římské rodiny byla rodina monogamní, výrazně patriarchálního charakteru, kdy v čele rodiny stál muž nadaný rozsáhlou pravomocí nad ženou a dětmi. Stará římská rodina byla nejen jednotou osob, ale i majetku, a nad obojím vládl svrchovaně pater familias. Římské manželství bylo chápáno jako svazek uzavíraný v zájmu muže a vůle muže, vzít si ženu a mít ji jako manželku a matku legitimních dětí, byla pojmovým znakem římského manželství. Ztratil-li muž tuto vůli manželství končilo.

Nejstarší typ římského manželství je *matrimonium cum in manum conventione*, neboli tzv. přísné manželství. V tomto manželství se žena podřizovala rodinné moci manžela, opouštěla vlastní rodinu a vstupovala do rodiny nové. Dosavadní moc otcovská zanikala a nad ženou vznikala moc manželská, stejně tak docházelo k zániku agnátských vztahů v původní rodině a vzniku nových agnátských vztahů v rodině manžela (tzv. *kapitisdeminuce*).

S rozvojem sociálních a ekonomických vztahů se v římském státě objevuje nová, podstatně volnější forma manželství nazývaná *matrimonium sine in manum conventione*, neboli tzv. volné manželství. Zde již ani muž ani žena nemění uzavřením manželství nic na svém dosavadním právním postavení, žena nepřestupuje do rodiny manžela a manželovi nad ženou nevzniká rodinná moc jako v manželství přísném. Manželství volná i přísná byla praktikována po celou dobu republiky, počátkem doby císařské byla již však manželství přísná spíše výjimkou.

Jelikož legitimní manželství mohly uzavírat pouze osoby, které měly právo uzavřít zákonný sňatek (tzv. *connubium*), rozeznáváme ještě třetí typ římského manželství nazývaný *matrimonium iuris gentium*, neboli manželství dle práva národů. Šlo o manželství uzavírané mezi osobami bez práva uzavřít zákonný sňatek, které bylo sice manželstvím řádným, ale jaksi nižšího stupně, neboť nemělo dle civilního práva plné právní účinky (oproti manželstvím legitimním zde především nevznikala manželovi otcovská moc nad dětmi).¹

V manželství přísném byly majetkové vztahy manželů poměrně jednoduché, neboť manžel se v důsledku *capitisdeminuce* manželky stával vlastníkem všech aktiv samostatného ženina majetku; připadalo mu tak vše, co žena za trvání manželství nabyla. Žena tedy vlastní majetek neměla a co nabyla, nabyla pro manžela. Oproti tomu v manželství volném ke změně majetkových poměrů manželů nedocházelo, neboť toto manželství neměnilo nic na dosavadním právním postavení ženy (otec ženy měl nadále k dispozici všechny právní prostředky proti každému, kdo by jeho moc nad dcerou rušil), nedocházelo zde ani ke vzniku žádného majetkového společenství a náklady spojené s manželstvím nesl muž. Pokud žena ale nějaký samostatný vlastní majetek měla, svěřovala většinou jeho správu manželovi. Vzájemné darování mezi manžely bylo dle starého obyčeje zakázáno, jinak ale mezi sebou manželé smlouvy uzavírat mohli.²

Zvláštní pozornost byla v oblasti majetkových vztahů manželů věnována otázce věna. Věno (*dos*) bylo majetkem, který žena přinášela muži k ulehčení nákladů spojených se zakládáním nové rodiny³, šlo tedy o majetkové poskytnutí zvláštního charakteru, nikoli o darování. Předmět věna nebyl nijak omezen, tedy věno mohlo tvořit cokoli, co rozmnožilo majetek muže. Věno zřizovala buď sama žena nebo bylo toto za ni zřizováno jinými osobami (zejména ženin *pater familias*, ale např. i dlužník ženy). Podmínkou vzniku manželství věno nebylo, nicméně jeho zřízení bylo považováno za žádoucí (pokud žena muži věno

¹ srov. 15, str. 132 a násl.; srov. 40

² srov. 15, str. 134 a 140

³ Na východě říše bylo zvykem, že i muž ženě dával při sňatku určitý majetek, který ji měl zajistit pro případ smrti manžela nebo rozvodu manželství z viny manžela; za absolutního císařství tato instituce pronikla i do práva římského (*donatio ante/propter nuptias*) a později pro ni dokonce přestaly platit obecné předpisy o obyčejném darování a začala se řídit pravidly přizpůsobenými právnímu režimu věna – srov. 15, str. 142

nepřinesla, mohl muž např. odmítat ženě výživu a zaopatření). Věno přijímal manžel, pokud byl ale podroben moci otcovské, přijímal ho jeho pater familias. Původně platilo, že se věno stává vlastnictvím manžela, který s ním mohl volně nakládat, až pozdější úprava zavedla zákaz zcizování dotálních nemovitostí. Žena k věnu za trvání manželství žádná práva neměla, nicméně v souvislosti s rozšířením manželství volných se ženy začaly majetkově pojišťovat pro případ rozvodu zvláštním slibem vrácení věna (cautio rei uxoriae). Z této praxe se postupně vyvinulo obyčejové pravidlo, že ženě se vrací věno za všech okolností. Původně se považoval nárok na vrácení věna za ryze osobní právo ženy a manžel, resp. jeho dědic byl povinen věno vydat, zaniklo-li manželství rozvodem nebo manželovou smrtí (existovalo ale právo manžela na srážky z vráceného věna). Pokud vina za rozvod manželství byla na straně manžela, byl manžel povinen vracet nejen věno, ale i část výnosu z věna. Po reformě císaře Justiniána ztratil nárok na vrácení věna ryze osobní charakter a přecházel dle povahy věna na dědice nebo otce manželky, navíc musel muž věno navracet i v případě smrti manželky. Předpisy o právu věna mohly být manžely modifikovány, smluvní volnost byla ale postupně omezena tak, aby byl zachována podstata věna (žena tak např. nemohla zhoršit své postavení).⁴

Pro římské právo, a to i v oblasti majetkové, je tak charakteristická dominance muže nad ženou, nicméně vývoj římského práva postupně postavení manželky i v této oblasti posiloval.

Pokud jde o právní úpravu institutu manželství a souvisejících majetkových vztahů na území našeho dnešního státu, lze za období počátku považovat první státní společenství na našem území, raně feudální Velkomoravskou říši. Úprava manželství byla v tomto období zakotvena pouze v normách kanonického práva, jehož pojetí manželství a souvisejících vztahů vycházelo z křesťanské věrouky. Důraz tak byl kladen především na monogamii, nerozlučitelnost sňatku a svátost manželství.

Pravidla manželského práva nacházíme již v Dekretech Břetislavových z roku 1039, na základě nichž bylo manželství postaveno zcela pod kontrolu

⁴ srov. 15, str. 140 a násl.

církve. Hlavními zásadami této úpravy byla vedle výše zmiňovaných zásad i forma vzniku manželství, kterou byl výlučně sňatek uzavřený před církví. Průlom do Dekrety stanovené zásady nerozlučitelnosti manželství znamenal pouze systém tzv. manželských překážek a postupem času také protestantismus. V Dekretech jsou patrné četné paralely s římskoprávními zdroji, zřejmě především z podřízeného postavení ženy, z institutu věna (které se stávalo vlastnictvím manžela) a z podřízení dětí moci otcovské. Manželské spory rozhodovaly církevní soudy.

Pokus o změnu úpravy manželství přineslo husitské období, ale vítězství protireformace vedlo k návratu k tradičnímu křesťanskému pojetí. Na Tridentském koncilu (1545 – 1563) pak církev nejen potvrdila, ale i zpřísnila předpisy o manželství.

Majetkové vztahy v manželství tak byly do značné míry ovlivněny právním postavením ženy, kdy se vycházelo ze zásad kanonického práva a představy, že žena je podřízena moci svého muže. Pro oblast majetkových vztahů měl nadále velký význam institut věna, které přinášela do manželství žena. Věno se stávalo vlastnictvím manžela a manžel s ním mohl neomezeně disponovat. Výše věna nebyla pevně stanovena a byla upravována svatební smlouvou, kterou uzavírali jakožto smluvní strany rodina nevěsty a ženich. Žena měla ve vztahu ke své původní rodině nárok na vyplacení věna a ženich se mohl vyplacení věna domáhat i soudní cestou. Za účelem majetkového zajištění ženy bylo zřizováno, taktéž svatební smlouvou, tzv. věno vdovské, tedy majetek, který připadal manželce po smrti manžela. Institut vdovského věna tak nahrazoval v této době neexistující dědické právo manželky k majetku zemřelého manžela. Toto vdovské věno bylo navíc zajišťováno ve prospěch manželky zástavním právem k majetku manžela (a to i tzv. vnesením, tedy zřízením zástavního práva ke statku, na který manžel manželku po sňatku uvedl) nebo zápisem do zemských desek. Výrazem ochrany majetkových poměrů manželky a přetrvávající představy o podřízení se manželky moci manželově byla představa, že takováto žena nemá plnou svobodu rozhodování, a proto je každý majetkoprávní úkon, učiněný ve prospěch manžela neplatný, dovolá-li se žena této neplatnosti. Jinak byla žena v manželství majetkově

samostatná a mohla se svým majetkem plně disponovat. Obdobnou právní úpravu obsahovalo i právo městské (rozdíly byly nepatrné, např. ve výši vdovského věna). Pro ochranu majetkových práv nezletilých dětí pro případ smrti jejich otce se zřizoval nad sirotky poručník, kterým byl zpravidla nejbližší příbuzný a kterým mohla být dle práva městského i matka těchto dětí.⁵

Významným se pro oblast manželského práva stalo období vlády Marie Terezie a především jejího syna Josefa II. Z doby vlády Marie Terezie je podstatné především její nařízení o zasnoubení a manželství osob nezletilých z roku 1753 a nařízení o zasnoubení a manželství vojenských důstojníků z roku 1756. Z období vlády Josefa II je nejvýznamnější toleranční patent z roku 1781. Toleranční patent vedle toho, že povolil činnost evangelických církví, umožnil i sňatky katolíků s evangelíky. Další změny v této oblasti práva provedl Josef II manželským patentem z roku 1783, kterým přenesl rozhodování manželských sporů na státní soudy a proklamoval své výlučné právo nadále upravovat manželské poměry. Ani tento patent z roku 1783 se ale příliš neodchýlil od církevního pohledu na manželství (mezi katolíky byl možný pouze rozvod od stolu a lože, evangelíkům byla povolena i rozluka). Nevýhodou tohoto manželského patentu byla ne zcela přesně stanovená hranice mezi kompetencemi církve a státu. Manželství bylo tímto patentem pojato jako občanská smlouva.⁶

Významnou událostí celého soukromého práva bylo vyhlášení Všeobecného občanského zákoníku (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch - ABGB) s platností od 1.1.1812. Jeho první díl, který obsahoval ustanovení o právu manželském, přinesl pro tuto oblast z hlediska materiálního práva na poměrně dlouhou dobu stabilitu. Také ABGB vycházel pokud šlo o manželství z tradic práva kanonického, jehož pravidla a jejich dodržování se ale ocitlo pod dohledem státu. Manželství bylo chápáno jako smlouva mezi manžely, založená na snubní svobodě (manželství mohl uzavřít každý, komu nebránila zákonná překážka). Do roku 1867 byl ale při uzavírání manželství třeba tzv. politický konsens, tj. souhlas orgánu veřejné správy, při jehož udělování byly mimo jiné posuzovány i majetkové poměry žadatele. Manželství bylo svazkem

⁵ srov. 22, str. 103-105, 118 a 119

dvou nerovnoprávných subjektů, kdy žena měla podřízené postavení a byla podrobena moci manžela. Zánik manželství byl možný buď jeho prohlášením za neplatné, rozlukou (ta byla ale pro katolíky až do roku 1919 zakázána), smrtí jednoho z manželů nebo jeho prohlášením za mrtvého. Nejasnost v oblasti kompetencí církevních a státních orgánů, kterou vyvolal patent z roku 1783, ABGB nevyřešil.

Pokud jde o úpravu majetkových vztahů manželů obsaženou v ABGB, byl, jak uvedeno výše, vázán vznik rodinných poměrů na uzavření smlouvy manželské. Jednalo se de facto o smlouvy svatební, jejichž předmětem bylo zejména věno, obvěnění (poskytnutí majetku nevěstě k rozmnožení věna), jitrní dar, společenství statků, správa a požívání vlastního jmění, dědická posloupnost, doživotní požívání jmění poskytnutého na případ smrti a vdovský plat. Pro oblast majetkových vztahů manželů je významný zejména institut společenství statků. Společenství statků mezi manžely nevznikalo ze zákona, ale jeho založení muselo být provedeno smlouvou uzavřenou mezi manžely ve formě notářského zápisu. Do tohoto společenství spadal pouze majetek, který byl uveden ve smlouvě (nemusel do něho tedy být zahrnut celý majetek) a správa tohoto majetku se řídila primárně smluvními ujednáními. Toto společenství statků bylo chápáno většinou jako spoluvlastnictví bez podílů, tedy jako jakýsi zárodek dnešního společného jmění manželů. Hlavními zásadami tohoto společenství bylo, že se vtahovalo jen na dobu trvání manželství, že bylo nevypověditelné a že manželé odpovídali za dluhy vzniklé z tohoto společenství solidárně. Samotný fakt, že manželé něco společně nabyli, neznamenal vznik společenství statků, neboť zde chybělo zmiňované smluvní ujednání. Pokud manželé neuzavřeli ohledně jejich vlastního majetku zvláštní dohodu, platilo, že si každý z manželů podržel své dosavadní vlastnické právo a že každý z manželů nabývá majetek do svého výlučného vlastnictví. V tomto případě pak manželovi nevznikal nárok na majetek druhého z manželů.⁷

V roce 1855 vyvrcholilo soupeření státu a církve o manželské právo ve Vídni podepsáním konkordátu s Vatikánem. Příslušnost všech manželských

⁶ srov. především 34

věcí byla přenesena před církevní fórum (nejvyšší instancí byl sám papež) a státu byla přiznána pouze úprava občanských účinků sňatku. Císařský patent z roku 1857 dokonce zrušil platnost manželského práva upraveného v ABGB pro katolíky. Ustanovení tohoto konkordátu se ale dotýkala i manželství nekatolíků. Pro katolíky konkordát fakticky znamenal návrat k středověkému kanonickému právu manželskému.

Po roce 1855 nastalo období snah o změnu konkordátního režimu. Ale teprve v roce 1867 byla přijata základní občanská práva, která mimo jiné zaručovala náboženskou rovnoprávnost. Na jaře roku 1868 byla zrušena povinnost politických konsensů ke sňatku. Významným posunem byly pak tzv. květnové zákony z roku 1868, které obnovily platnost manželského práva upraveného v ABGB pro katolíky a které změnily postavení dětí z nábožensky smíšených manželství. Navíc mohl být nově uzavřen tzv. nouzový civilní sňatek na okresním hejtmanství v případě, kdy církev odmítla oddávky z důvodů, které civilní právo neuznávalo. Konkordát byl nakonec roku 1870 papežem vypovězen, ale poměry byly již natolik rozporuplné, že manželské právo zůstalo pro většinu obyvatelstva fakticky zachováno na úrovni patentu Josefa II. Definitivní konec reformního úsilí přinesla první světová válka (ale i během ní byla provedena částečná novelizace ABGB, která se dotkla i práva rodinného).

Zákonem č. 11/1918 Sb. (recepční norma) bylo na území nově vzniklé Československé republiky převzato dosavadní rakousko-uherské občanské právo. Na území Čech, Moravy a Slezska tak nadále platil ABGB (s dílčími novelami až do 31.12.1950), na Slovensku pak uherské občanské právo, vyjádřené většinou v normách obyčejového práva (pouze některé problematiky manželství byly upraveny tzv. manželským zákonem). Odlišností uherského zvykového práva v majetkových vztazích manželů bylo zejména samostatnější postavení ženy a úprava koakvizice (koakviziční spoluvlastnictví rozlišující společný a oddělený majetek manželů s možností smluvní úpravy rozsahu oddělených majetků). Krátce po vzniku ČSR byly upraveny manželské vztahy tzv. manželskou novelou (z. č. 320/1919 Sb.), která nově upravovala formu uzavírání manželství (zaveden byl fakultativní civilní sňatek), manželské

⁷ srov. především 30, str. 15-22

překážky a rozlučitelnost manželství (i pro katolíky). Vztahy mezi manžely i mezi rodiči a dětmi byly nadále založeny na moci otcovské, tj. nadřazeném postavení muže. Pro majetkové vztahy manželů platil systém odděleného majetku se širokou volností smluvní úpravy. Ve dvacátých letech byla připravována unifikační novela rakouského majetkového manželského práva, princip společného majetku manželů, platný na Slovensku, se však neprosadil.⁸

Dne 1.1.1950 nabyl účinnosti zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (ZOPR). Jeho snahou bylo zejména nově upravit rodinné vztahy, jako vztahy typicky osobního charakteru, odděleně od majetkových občanskoprávních vztahů (šlo zde o vliv sovětské právní školy). Pokud jde o oblast majetkových vztahů manželů, došlo tímto zákonem k vydělení úpravy této problematiky z dosud platného ABGB, jejímu zestručnění a zařazení do textu tohoto zákona. Mezi manžely vznikalo zákonné majetkové společenství, které bylo tvořeno získanými majetky obou manželů. Získaný majetek manžela tvořilo jmění, jehož nabytí kterýkoli z manželů v době trvání manželství, vyjma toho, čeho bylo nabyto dědictvím nebo darem, a toho, co sloužilo jeho osobním potřebám nebo výkonu jeho povolání. Zákon o právu rodinném upravoval dále problematiku správy majetkového společenství manželů (obvyklou správu vykonával každý z manželů sám), zániku tohoto majetkového společenství a zásady vypořádání majetkového společenství pro případ jeho zániku (zde hrála roli i vina na rozvratu manželství). Formou soudního zápisu bylo možno změnit zákonem stanovený rozsah tohoto majetkového společenství, jakož i způsob jeho správy, nebo vyhradit jeho vznik ke dni zániku manželství (koakvizice). Tento zákon dále zakotvil zejména rovnost muže a ženy v manželství, zrovnoprávnil děti narozené mimo manželství, zakotvil obligatorní formu civilního sňatku a stanovil, že manželství zaniká rozvodem na základě objektivního principu (rozvrat vztahů).⁹

Výsledkem druhé kodifikace rodinného práva, která navázala na novou Ústavu z roku 1960, byl zák. č. 94/1963 Sb., o rodině (ZOR), účinný od 1.4.1964. Úprava majetkových vztahů manželů do tohoto zákona však již zahrnuta nebyla. Problematika majetkových vztahů manželů byla

⁸ srov. především 22, str. 357-359

zakomponována zpět do oblasti občanského práva, do zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (OZ). Obsahem obou dodnes platných předpisů - ZOR i OZ - se v rozsahu vyplývajícím z tématu rigorózní práce, budu podrobněji zabývat dále. V této souvislosti se proto pouze okrajově zmíním o nejvýznamnějších novelách obou těchto předpisů.

Novela ZOR provedená zákonem č. 132/1982 Sb. přinesla upřesnění některých ustanovení v souvislosti s novelou OZ; novela ZOR provedená zákonem č. 234/1992 Sb. upravila církevní formu uzavření manželství; náleží Ústavního soudu ČR č. 72/1995 Sb. zrušil § 46 ZOR; novela ZOR provedená zákonem č. 91/1998 Sb. byla novelou nejrozsáhlejší a přinesla zejména řadu změn v úpravě rozvodu manželství a vztahů mezi rodiči a dětmi; novela ZOR provedená zákonem č. 360/1999 Sb. přinesla změny v souvislosti s přijetím zákona o sociálně-právní ochraně dětí; novela ZOR provedená zákonem č. 301/2000 Sb. přinesla změny v souvislosti s přijetím zákona o matrikách, jménu a příjmení; novela ZOR provedená zákonem č. 109/2002 Sb. přinesla změny v souvislosti s přijetím zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních; novela ZOR provedená zákonem č. 320/2002 Sb. a zákonem č. 321/2002 Sb. reaguje na změny ve správním uspořádání České republiky; novela ZOR provedená zákonem č. 315/2004 Sb. se dotkla pouze § 45b a § 69 ZOR a novela ZOR provedená zákonem č. 383/2005 Sb. se dotkla pouze § 103 ZOR.

Pokud jde o úpravu majetkových vztahů manželů byla tato v rámci OZ upravena institutem bezpodílového spoluvlastnictví manželů. OZ byl v této oblasti úpravy několikrát novelizován. Zákon č. 131/1982 Sb. zavedl nevyvratitelnou právní domněnku týkající se vypořádání BSM; zákon č. 509/1991 Sb. provedl podstatné změny týkající se rozsahu BSM ve vztahu k majetku nabytému v rámci restitucí, možnosti smluvní úpravy rozsahu a správy BSM a zavedl změny související s podnikáním jednoho z manželů; zákon č. 264/1992 Sb. zpřesnil problematiku BSM ve vztahu k právní úpravě nabývání nemovitostí; zákon č. 91/1998 Sb. komplexně zrušil soubor

⁹ srov. zejména §§ 22–29 zák. č. 265/1949 Sb.

ustanovení upravujících BSM a nahradil tuto úpravu institutem společného jmění manželů - tato současná úprava v hlavních rysech zachovává strukturu a podstatné znaky BSM, nicméně vytváří oproti BSM zejména mnohem větší prostor pro smluvní autonomii manželů.¹⁰

2.2. Partnerské heterosexuální soužití

Již odedávna byla rodina považována za základní jednotku společnosti. Rodina tak existovala ještě dříve, než se vytvořil první stát. Představa o rodině založené manželstvím, jakožto institucionálním svazku muže a ženy, se formovala teprve postupem času spolu s tím, jak vznikaly státy a především rostl vliv náboženství. I přesto se ale vždy vedle manželství vytvářely neformální, faktické svazky dvou lidí, kteří manželství buďto nemohli nebo nechtěli uzavřít. Tyto nemanželské svazky se vyznačovaly především tím, že existovaly fakticky, jako zákonem komplexně neupravená alternativa soužití dvou osob rozdílného pohlaví. Důsledkem této skutečnosti byla situace, kdy právo reagovalo na tato soužití pouze v těch oblastech, ve kterých se faktická existence těchto soužití výrazněji společensky projevovala. Existence těchto soužití tak byla zásadněji reflektována vlastně pouze trestním právem, právem církevním a dále v oblasti úpravy postavení dětí z těchto soužití vzešlých; v novodobé historii pak navíc i v oblastech práva sociálního. Vzhledem k této skutečnosti není možné popsat specifika historického vývoje majetkových vztahů v partnerském heterosexuálním soužití, tak jako jsem tomu učinil u majetkových vztahů manželů. Proto se alespoň ve stručnosti zaměřím na vývoj právní úpravy, která existenci těchto faktických soužití reflektovala.

Římské právo rozlišovalo konkubinát a contubernium. Konkubinát byl trvalým pohlavním soužitím svobodných osob, kdy úmyslem muže nebylo mít manželku, ale jen souložnici. Využívali ho obvykle lidé, kterým nějaká zákonná překážka bránila žít v řádném manželství. Nešlo ale o poměr právní, nýbrž faktický, děti z konkubiny byly děti nemanželské, otci nevznikala otcovská moc a příbuzenství se počítalo pouze ze strany matky. Později konkubinát vylučoval

¹⁰ srov. 43; srov. 62

řádné manželství a naopak. Contubernium bylo nejen soužití otroka s otrokyní, ale také svobodného partnera s nesvobodným. Šlo o vztah čistě faktický, závislý na vůli majitele otroka či otroků. Contubernium nemělo žádné právní následky (nezakládalo ani práva z kognace). Římské právo tak vlastně pouze popisovalo faktické soužití dvou osob, ale v zásadě jim nepřiznávalo žádné právní důsledky, a to ani v majetkové sféře¹¹.

Pokud jde o problematiku faktického soužití dvou osob různého pohlaví na území našeho dnešního státu, lze v zásadě konstatovat, že toto bylo tolerováno. Výjimkou bylo pouze trestní právo v období feudalismu a samozřejmě právo kanonické. Trestní právo v období feudalismu umožňovalo v případě cizoložství vdané ženy tuto soudně nebo svépomocí manžela stíhat (v určitém období měl manžel dokonce právo nevěrnou manželku a jejího milence zabít). Pokud jde o právo církevní, byl konkubinát kleriků trestný již od nejstarších dob (a to dle stupně svěcení); konkubinát osob z nichž alespoň jedna byla vdaná, resp. ženatá byl považován za cizoložství; u ostatních konkubinátů se církev často snažila o jejich zrušení nebo o to, aby bylo uzavřeno manželství (po trojím varování hrozila varovaným osobám exkomunikace).

Postavení manželských a nemanželských dětí bylo zrovnoprávněno až patentem z roku 1787 (hlavně pokud šlo o problematiku dědění). Do této doby katolická církev činila podstatné rozdíly mezi manželskými a nemanželskými dětmi. I postavení nemanželských dětí bylo různé dle toho, zda pocházely z trvalého konkubinátu, z náhodného spojení, zda šlo o děti nevěstky nebo zda šlo o děti narozené z cizoložství. Nemanželské děti nepatřily do rodiny otce, neměly v ní dědické právo, nesměly nabývat nemovitosti ani se učit řemeslům. ABGB se ale opět k nerovnoprávnému postavení manželských a nemanželských dětí vrátil. Opětovné zrovnoprávnění přinesl až zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb.

Zvláštní období nastalo po roce 1948, kdy se v ČSSR projevil vliv faktických i právních poměrů existujících v SSSR a kdy byl uznáván i jakýsi

¹¹ srov. 15, str. 135-136

„družecký poměr“, který byl svého času zapisován i do osobních dokladů občanů¹².

Zákon o právu rodinném se ve svém původním znění o vztahu druha a družky nezmiňuje, neboť vycházel z principu preference manželství. Svým původním zněním ustanovení o rozvodu manželství (§ 30 ZOPR), které manželství důsledně chránilo, ale vytvořil společenskou situaci, která vedla ke vzniku faktických svazků. Proto bylo toto ustanovení změněno zákonným opatřením č. 61/1955 Sb., a právě v souvislosti s tímto novelizovaným ustanovením se začalo počítat s faktickým vztahem druha a družky. Toto je patrné např. z některých rozhodnutí Nejvyššího soudu, kdy právě existence faktického vztahu druha a družky byla rozhodující pro vyslovení rozvodu (dle § 30 odst. 4 ZOPR). Pojem druh ale nakonec přece jen do ZOPR pronikl¹³ a to novelou provedenou zákonem č. 15/1958 Sb., která se týkala osvojení (pro vztah dle § 68 odst. 4 ZOPR bylo zrovnoprávněno postavení manžela a druha). ZOR ale již toto ustanovení, zmiňující se vedle manžela i o druhovi, nepřevzal.¹⁴

Ani v současné době není problematice partnerského heterosexuálního soužití v ČR věnována systematická pozornost a právní řád České republiky nereaguje na tento jev ucelenou speciální úpravou, která by se zabývala právě úpravou právních vztahů vznikajících v partnerských heterosexuálních soužitích.

¹² srov. 63, str. 296

¹³ těsně po druhé světové válce pojem druh používal např. i zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění

¹⁴ srov. 58, str. 38

3. RODINA, MANŽELSTVÍ, PARTNERSKÉ HETEROSEXUÁLNÍ SOUŽITÍ – VÝVOJ, ETAPY, TRENDY

Pokud jde o rodinu a s ní související problematiku manželství a partnerského heterosexuálního soužití, lze novodobý vývoj v rámci Evropy rozdělit do tří etap. První etapa se odehrává od konce II. světové války do roku 1964, druhá etapa do roku 1984 a v roce 1984 pak začíná etapa třetí.

Těmto třem etapám předchází období počínající začátkem I. světové války, trvající přes celosvětovou hospodářskou krizi konce 20. a počátku 30. let a končící až po porážce nacistů ve II. světové válce. Tato etapa je charakteristická tím, že rodina vytváří jediné útočiště v krutém světě, v důsledku čehož se rodina více semkne a pevněji organizuje, aby byla soběstačná a umožnila rodinným příslušníkům přežít. Manželství tak jednoznačně dominuje.

První etapa (1945-64) začíná ve Švédsku značným zvýšením ročního počtu uzavřených sňatků. Tento trend projevující se vedle zvýšení sňatečnosti i snížením věku snoubenců postihne postupně celou Evropu. Manželství se v tomto období stává velmi významnou hodnotou znovu ožívající Evropy, ale více než o zajištění stability rodiny zde jde o svazek dvou mladých lidí. Do této doby spadá také tzv. „baby boom“, kdy stále čtenější a mladší manželé přivádějí na svět velké množství dětí (patrně zde působil i vliv ztráty řady blízkých osob během války). Lze zde ale již spatřit zárodky nečekaného zvratu z roku 1964. Jde především o to, že mladí manželé dospívali ve světě, kdy nebylo možno nic předvídat a kdy nebylo možno šetřit, že děti přicházely na svět většinou neplánovaně a že rodiny postupně začínají projevovat známky finančních i zdravotních útrap. Navíc jsou rodiny nově vystaveny lákadlům spotřební společnosti. Silné uzavřené rodiny zaměřené na soběstačnost se postupně přeorientovávají na spotřební jednotku a jejich členové vyžadují stále více prostoru pro vlastní zájmy, pro vlastní individualitu. Rodina přestává být autoritativní. Jako první jsou ke kultu individualismu odsouzeny děti rodičů tohoto období, neboť tito jim již nemohou nebo nechtějí vnucovat rodinnou disciplínu, ale zároveň nejsou schopni jim projevit dostatek citu.

Proto v roce 1964 dochází ke zlomu, který zasahuje prakticky celou západní Evropu. Sám rok 1964 nevykazoval žádné zvláštnosti. Životní úroveň stoupala, byla malá nezaměstnanost. Přesto ale lidé začínali na budoucnost hledět s pesimismem, což se projevilo především bezprecedentním poklesem porodnosti, který trval přes 20 let. Děti, které vyrostly v poválečné době míru a hojnosti a které byly de facto zbaveny povinnosti poslouchat a ctít starší generace, odmítaly autoritu a instituce minulosti – mezi nimi i rodinu. Převažovat začíná právě individualismus, což vede k poklesu sňatečnosti a rozšíření partnerského soužití, neboť individualista se nemůže a nechce trvale zavázat k trvalému svazku, jak ho vyžaduje manželství. Hlavní příčinou zlomu roku 1964 je hluboká změna hodnot a společenské morálky vyjádřená tím, že základní buňkou již není rodina ale jednotlivec. Dochází k paradoxní situaci, neboť manželství kladlo na partnery stále menší požadavky a bylo stále snadněji rozveditelné, nicméně stále méně párů se nechávalo oddat. Míra sňatečnosti nakonec poklesla natolik, že bylo patrné, že nejde jen o odložení sňatku, ale o jeho odmítnutí. Stále více se v této době rozšiřuje tzv. „sňatek bez dokladů“, kdy lidé hledají uspořádání svého milostného života mimo jakoukoliv instituci. Volně spolužijících osob v této době neustále přibývalo, tito partneři se rychleji a snadněji rozcházel, nicméně volné soužití nevolily pouze páry, které chtěly zůstat bezdětné, ale často právě naopak (což ale mohlo být vyvoláno zákony, které byly příznivější pro nesezdané páry).

Třetí etapa začíná rokem 1984. Z obecného hlediska se roku 1984 opět nic zvlášť významného nestalo. Nicméně právě od tohoto roku se postupně začaly stabilizovat indexy porodnosti jak ve východní, tak v západní Evropě. V rodinném režimu, tak jak vznikl v letech 1964-84, připadá ve značné míře funkce rodiny prarodičům a praprarodičům, neboť právě tito představují kořeny a kontinuitu. Generaci prarodičů 90. let ale nahradí generace prarodičů často nesezdaných, díky nimž budou jejich vnuci hledat rodinnou identitu těžko dál než za generací rodičů. Rozhodující tak bude doba, kdy z generací s individualistickým chováním budou prarodiče, neboť ti budou moci podstatně

ovlivnit, zda bude atomizace rodiny ještě citelnější nebo zda se mladí lidé budou snažit znovu vytvořit to, co jim chybělo.¹⁵

Rodinné soužití se na území České republiky vyvíjelo obdobně jako v střední a západní Evropě. Odlišnosti spočívají pouze v časových posunech jednotlivých etap, zejména pokud jde o pokles sňatečnosti a počátek opětovného nárůstu porodnosti. Ve stručnosti je možno konstatovat následující.

Zažitý způsob zakládání rodiny - uzavřením manželství až poté, co profesionální uplatnění muže umožňuje zabezpečit ženu a děti - je postupně překonáván po konci II. světové války v souvislosti s hojnějším zapojením žen do profesionální práce (často z ekonomických důvodů). Po roce 1950 je pro vznik manželství typický podstatně nižší věk nevěst a ženichů, čehož je příčinou zejména nová právní úprava (zák. č. 265/1949 Sb.), která posunula sňateční věk na 18 let. V této době bylo manželství jako způsob založení rodiny favorizováno nejen společensky, ale hlavně právně (např. spojení některých nároků pouze s manželstvím). Postupně bylo dále usnadněno zrušení manželství rozvodem. Skoro typickým způsobem manželského chování v následující době byla situace, kdy první manželství bylo jakýmsi manželstvím „na zkoušku“, ovšem s tím, že další svazky rozvedených byly opět legalizovány sňatkem (s výjimkou rozvodu osob starších třiceti let, které posléze většinou vytvářely partnerská soužití). Lze konstatovat, že společenská prestiž manželství byla až do roku 1989 velmi silná.

Po roce 1989 dochází ke změnám v rodinném chování a tato změna je v prvé řadě patrná na značném poklesu počtu uzavřených sňatků. Mezi příčiny poklesu sňatečnosti bezpochyby patří nové a širší možnosti seberealizace a osobního rozvoje mladých lidí, nedostatek finančně příznivého bydlení, časová náročnost získání dostatečných prostředků pro založení rodiny a možnost profesní kariéry mladých lidí. V roce 2005 byl sice zaznamenán poměrně výrazný nárůst porodnosti, nicméně sňatečnost zůstává stále na nízké úrovni (skoro třetina těchto dětí se narodila mimo manželství)¹⁶.

¹⁵ srov. zejm. 31

¹⁶ srov. zejména statistické ročenky České republiky zpracovávané Českým statistickým úřadem

4. POJEM, VZNIK A ZÁNÍK MANŽELSTVÍ A PARTNERSKÉHO HETEROSEXUÁLNÍHO SOUŽITÍ

4.1. Manželství

4.1.1. Pojem

Legální definice pojmu manželství je obsažena v § 1 ZOR, který stanoví, že manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, jehož hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Tímto zákonem stanoveným způsobem je prohlášení o uzavření manželství před příslušným orgánem; nejedná se zde tedy o smluvní pojetí manželství jak ho chápal např. ABGB. Pojmové znaky institutu manželství, jak ho chápe ZOR, jsou následující. Jde o trvalé společenství, čímž není míněna časová neomezenost (neboť rozvod možný je) ale skutečnost, že neexistuje manželství „na zkoušku“ nebo končící uplynutím určité doby. Dále jde o společenství muže a ženy, neboť osoby téhož pohlaví mezi sebou manželství uzavřít nemohou. Manželství musí být uzavřeno před příslušným orgánem a vzniká a zaniká pouze zákonem předepsaným způsobem. Dalšími pojmovými znaky manželství dle ZOR jsou: princip monogamie, princip dobrovolnosti při uzavírání manželství (výjimečně je požadováno povolení soudu k uzavření manželství, pokud jde o osobu starší 16-ti let a mladší 18-ti let nebo pokud jde o osobu, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, nebo osobu, která trpí duševní chorobou nepřechodného rázu, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům) a princip rovnoprávnosti muže a ženy (čl. 3 Listiny základních práv a svobod, § 18 ZOR). Pokud jsou splněny podmínky vyžadované právním řádem, je na uzavření manželství právní nárok.

Manželství je složitým společenským, biologickým, etickým a právním vztahem muže a ženy. V rámci rodinného práva je z tohoto rozsáhlého okruhu vzájemných vztahů upravena pouze určitá část, a to sice právní podmínky a předpoklady vzniku manželství, základní práva a povinnosti manželů vůči sobě navzájem a způsob zániku manželství.

Manželství je možno chápat také jako osobní a majetkové společenství muže a ženy. Manželství lze charakterizovat jako právní stav, neboť tím vyjadřujeme určité zvláštnosti tohoto právního poměru (viz pojmové znaky manželství dle ZOR), kterými se od ostatních výrazně liší. Manželství je právem upravený statusový vztah muže a ženy, a právě tímto se odlišuje od právních poměrů ostatních.

Od institutu manželství je nutno lišit institut sňatku, neboť sňatek je právní institut sloužící k založení manželského stavu, je právním důvodem vzniku manželství¹⁷.

4.1.2. Vznik

Vznik manželství je upraven ZOR. Zodpovězení otázky, v kterém okamžiku manželství přesně vzniká, je závislé na tom, jaký význam přisoudíme jednání toho, koho stát pověřil, aby při uzavírání manželství zastupoval jeho autoritu. Většinové stanovisko konstatuje, že sňatečné prohlášení je nutno učinit v přítomnosti orgánu, který je k provedení svatebního obřadu příslušný, a že role oddávajícího je proto toliko taková, že svými smysly přijme sňatečné prohlášení, a nezáleží již na jeho akceptaci či neakceptaci. Sňatek je perfektní a manželství vzniká tedy okamžikem, kdy souhlasné prohlášení snoubenců bylo oddávajícím vzato na vědomí. Sňatečné prohlášení je proto aktem konstitutivním a podpis protokolu o uzavření manželství má pouze deklaratorní význam.

Právní normy stanoví pro sňatek a pro manželství (ani ZOR tyto dva pojmy důsledně nerozlišuje) jednak nutné osobní předpoklady snoubenců, jednak předpoklady sňatečného prohlášení a jeho náležitosti a jednak předpoklady vlastního obřadu sňatku.

Osobní předpoklady manželství a řádného sňatku jsou dány způsobilostí osob, které hodlají vstoupit do manželství, tedy způsobilostí k manželství a způsobilostí k uzavření manželství. Způsobilost k manželství je dána tehdy, pokud nenastane některá z překážek manželství zakotvená v § 11 - § 14 ZOR,

¹⁷ srov. 28, str. 15; srov. 18, str. 22

tedy skutečnost, jejíž existence v osobách snoubenců nebo jejich vzájemném poměru zakazuje být ve svazku manželském, a to pod sankcí prohlášení manželství za neplatné. Blíže k překážkám manželství a neplatnému manželství níže. Od způsobilosti k manželství je nutno odlišit způsobilost k uzavření manželství, tj. způsobilost k učinění sňatečného prohlášení, která je dána tehdy, pokud je snoubenec s to naplnit požadavky kladené na prohlášení o uzavření manželství a jeho náležitosti.

Další předpoklady jsou stanoveny pro samotné sňatečné prohlášení a další související prohlášení a jejich náležitosti. § 3 ZOR stanoví, že manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství, učiněným před příslušným orgánem. Náležitosti tohoto sňatečného prohlášení souvisí se způsobilostí k uzavření manželství. Způsobilost učinit sňatečné prohlášení je dána jednak věkem, jehož hranice je zde totožná jako u způsobilosti k manželství (tedy jak stanoví § 13 ZOR 18 let nebo výjimečně s povolením soudu více jak 16 let), a jednak neexistencí závad ve volním projevu snoubence. Pokud jde o závady ve volním a rozpoznávacím projevu snoubence, jsou tyto pro způsobilost k uzavření manželství (stejně jako pro způsobilost k manželství) stanoveny v § 14 ZOR; navíc není ke sňatečnému prohlášení způsobilý ten snoubenec, který je v okamžiku sňatku k tomuto právnímu úkonu neschopný pro nezpůsobilost vyvolanou jinak (§ 104 ZOR, § 37 odst. 1 a § 38 odst. 2 OZ). Sňatečné prohlášení je právním úkonem, který je vzhledem ke své statusové povaze oproti ostatním soukromoprávním úkonům specifický, a proto se na něj vztahují především zvláštní pravidla zakotvená v ZOR. Teprve pokud ZOR nestanoví něco jiného, použijí se obecná ustanovení OZ o právních úkonech (§ 104 ZOR, § 34 a násl. OZ). K náležitostem sňatečného prohlášení dále patří vyjádření osobního souhlasu (§ 3 odst. 1 ZOR) a to veřejně, slavnostně a za účasti dvou svědků (§ 3 odst. 2 ZOR), svobodná a vážná vůle prostá omylu a srozumitelný, úplný a určitý projev (§ 14, § 15a odst. 1, § 17a odst. 1 ZOR). Vedle sňatečného prohlášení, kterým manželství vzniká, činí snoubenci ještě další prohlášení. Jde o prohlášení dle § 6 odst. 1 a § 8 ZOR. Prohlášení dle § 6 odst. 1 ZOR s sebou nenesou vlastně žádné právní následky a nemají vliv na platnost manželství.

Ani neexistence prohlášení dle § 8 ZOR nemá vliv na platnost manželství; tento nedostatek je ale možno s ohledem na význam tohoto prohlášení doplnit dodatečnou dohodou před matrikářem.

Samotnému sňatku předchází podání žádosti o uskutečnění sňatečného obřadu, k níž se přikládají příslušné doklady dle § 6 odst. 1 a 2 ZOR, konkretizované § 32 a násl. ZM a vyhláškou č. 207/2001 Sb. Pokud jde o sňatek církevní, musí být oddávajícímu navíc předloženo osvědčení o splnění požadavků pro uzavření platného manželství dle § 4b odst. 2 ZOR.

Další předpoklady jsou stanoveny pro samotný sňatečný obřad. Rozlišujeme přitom tyto formy sňatku: sňatek občanský, sňatek církevní a sňatek v některých zvláštních situacích¹⁸. Občanský sňatek je upraven v § 4 ZOR. Sňatečné prohlášení činí snoubenci před osobou uvedenou v § 4 odst. 1,2 ZOR, přičemž přítomen tomuto prohlášení musí být zaměstnanec místně příslušného matričního úřadu (splňující podmínky dle § 9 ZM). Manželství se zásadně uzavírá v místě určeném pro konání slavnostních obřadů, § 4 odst. 4 ZOR umožňuje ale na základě povolení příslušného matričního úřadu i uzavření manželství na jiném vhodném místě mimo svatební síň. § 4 odst. 5 ZOR pak stanoví pro případ přímého ohrožení života snoubence možnost uzavřít manželství před kterýmkoli obecním úřadem. Samotný průběh obřadu není zákonem upraven, závisí na přístupu oddávajícího, nicméně musí zaznít vše, co zákon vyžaduje. Církevní sňatek upravuje ZOR v § 4a a § 4b. Snoubenci jsou povinni předložit oddávajícímu osvědčení o sňatečné způsobilosti a oddávající nesmí bez předložení tohoto osvědčení o splnění zákonných požadavků pro uzavření platného manželství přistoupit k vlastnímu sňatečnému obřadu (§ 4b odst. 2 ZOR). Podmínky uzavření manželství stanovené ZOR pro občanský sňatek platí i pro církevní sňatek, navíc musí ale snoubenci splnit podmínky příslušné církve či náboženské společnosti, jinak může být uzavření manželství odmítnuto. Církevní sňatek je možno uzavřít pouze před církví nebo náboženskou společností, která je státem registrována dle z. č. 3/2002 Sb., a to učiněním sňatečného prohlášení před příslušným orgánem dané církve. Osoba oddávajícího a místo konání slavnostního obřadu jsou určeny vnitřními předpisy

¹⁸ srov. 28, str. 23,24; srov. 18, str. 30 a násl.

dané církve. Tomuto orgánu církve je pak v § 4b odst. 3 ZOR stanovena povinnost ohledně doručení protokolu o uzavření manželství příslušnému matričnímu úřadu. Vzájemný vztah občanského a církevního sňatku je řešen v § 10 ZOR¹⁹. Sňatkem v některých zvláštních situacích se rozumí jednak sňatek v přímém ohrožení života snoubence (§ 4 odst. 5, § 4a odst. 3, § 7 ZOR), jednak sňatek uzavřený v zastoupení (§ 9 ZOR) a jednak sňatek v cizině (ten lze uzavřít před orgánem cizího státu, který je právními předpisy tohoto státu nadán pravomocí k přijetí sňatečného prohlášení (§ 20 zák. č. 97/1963 Sb.), nebo před orgánem ČR v cizině dle § 5, § 7 odst. 2 ZOR).

Manželství je neplatné v těchto případech: bigamie (§ 11 ZOR); příbuzenský vztah *de facto* i *de iure* (§ 12 ZOR); nedostatek věku (§ 13 ZOR); zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům (§ 14 ZOR); právní vada při uzavírání manželství (§ 15a ZOR); a dále v některých specifických případech závad sňatečného prohlášení přichází v úvahu i neplatnost dle § 37-§ 39 OZ²⁰. Na manželství neplatné se hledí jako na platné a nese s sebou všechny právní následky, dokud soud pravomocným rozhodnutím nestanoví, že manželství je neplatné. Na důvodu neplatnosti závisí, zda soud zahajuje řízení o určení, zda je manželství neplatné, *ex officio* nebo pouze na návrh některého z manželů. Pravomocné rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství má účinky *ex tunc*, tedy takové manželství se považuje za neuzavřené (§ 17 odst. 1 ZOR). V některých případech neplatného manželství připouští ZOR jeho konvalidaci, tedy zhojení vady existujícího manželství a další existenci tohoto manželství jako manželství bezvadného. Vyjma případů uvedených v § 15 odst. 2 ZOR nelze zaniklé manželství prohlásit za neplatné. Manželství neexistující (zdánlivé, domnělé, putativní) na rozdíl od manželství neplatného nevyvolává žádné právní následky, neboť vůbec nedochází k uzavření a tak ani ke vzniku manželství. Proto ani konvalidace není možná. Případy, kdy jde o manželství toliko zdánlivé upravuje ZOR v § 17a, nicméně toto ustanovení není komplexní úpravou neexistence manželství, neboť nepochybně existují i jiné závady

¹⁹ po uzavření občanského sňatku je možné absolvovat náboženský sňatečný obřad, ovšem bez právních následků; opačný postup, kdy by po církevním sňatku následoval obřad civilní, možný není

²⁰ např. výše zmiňované sňatečné prohlášení učiněné osobou, která k němu nebyla způsobilá pro momentální duševní poruchu – srov. 18, str. 45

základních náležitostí sňatku, které zakládají neexistenci manželství (např. pokud jsou snoubenci stejného pohlaví, ...). Řízení u určení, zda tu manželství je či není, může soud dle § 81 odst. 1 OSŘ vždy zahájit ex officio, není tak nutně třeba návrhu osoby, která má na určení zájem.

Zásadní význam pro srovnání manželství a partnerského heterosexuálního soužití tak má v této souvislosti skutečnost, že uzavření manželství je skutečností rozhodnou pro osobní status snoubenců. Žena se stává vdanou a muž ženatým. V oblasti majetkových vztahů nastává uzavřením manželství velmi významná změna, neboť dochází ke vzniku majetkového společenství manželů – společného jmění manželů.

4.1.3. Zánik

Český právní řád rozlišuje mezi zánikem manželství a prohlášením manželství za neplatné. K neplatnosti manželství a řízení o určení, zda je manželství neplatné, viz. kapitola 4.1.2. V případě zániku manželství rozlišuje český právní řád mezi rozvodem a smrtí manžela, resp. prohlášením manžela za mrtvého.²¹

Dle § 22 ZOR dochází k zániku manželství smrtí nebo prohlášením jednoho z manželů za mrtvého (popř. tyto právní skutečnosti mohou nastat u obou z manželů). Je-li u fyzické osoby konstatována smrt, je vystaven úmrtní list a tato skutečnost je zanesena do matriční knihy. K zániku manželství dochází dnem smrti manžela. Řízení o prohlášení za mrtvého upravuje § 195 - § 200 OSŘ. K zániku manželství v případě prohlášení jednoho z manželů za mrtvého nedochází dnem, který je určena jako den smrti, ale dnem právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení za mrtvého.

Pokud jde o zánik manželství rozvodem, rozlišujeme dle současné právní úpravy tři varianty rozvodu: základní variantu rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu (tzv. sporný rozvod), rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (tzv. nesporný rozvod) a ztížený rozvod. Institut rozvodu manželství představuje jedinou možnou právní cestu zániku manželství za života obou manželů.

²¹ srov. 18, str. 58 a násl.

K zániku manželství dochází právní mocí rozhodnutí soudu o rozvodu manželství.

Právním důvodem rozvodu je kvalifikovaný rozvrat manželství, čímž je míněn hluboký a trvalý rozvrat, pro který nelze očekávat obnovení manželského soužití. Rozvrat se musí projevovat jako neodčinitelný, nenapravitelný a neumožňující obnovení manželského soužití. Rozvrat musí mít objektivní charakter, tj. musí být rozpoznatelný a doložitelný navenek (při posuzování rozvratu záleží na soudu, zda dojde k závěru, že zákonem kvalifikovaný rozvrat manželského společenství nastal). Kvalifikovaný rozvrat manželství jakožto rozvodový důvod je zakotven v § 24 odst. 1 ZOR. Rozhodnutí soudu o rozvodu je rozhodnutím o osobním stavu ve smyslu § 80 písm. a) OSŘ.

Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu je upraven v § 24 ZOR. Řízení o rozvodu se zahajuje na návrh, přičemž aktivně legitimován je kterýkoliv z manželů, ale nikdo jiný. Soud manželství rozvede dojde-li k závěru, že nastal kvalifikovaný rozvrat manželství (prokázat rozvrat je povinen žalující manžel) a neshledá-li zároveň překážku rozvodu v zvláštním chráněném zájmu nezletilého dítěte na trvání manželství (§ 24 odst. 2 ZOR).

Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu je upraven v § 24a ZOR. ZOR stanoví pro tuto variantu rozvodu tyto podmínky: manželství trvá alespoň jeden rok; manželé spolu již minimálně 6 měsíců nežijí; k návrhu na rozvod se připojí i druhý z manželů. ZOR zde konstruuje nevyvratitelnou právní domněnku, že splněním těchto požadavků jsou naplněny podmínky sporného rozvodu a kvalifikovaný rozvrat manželství ani jeho příčiny již soud nezjišťuje. Soud je v tomto případě povinen manželství rozvést, jsou-li mu předloženy dokumenty dle § 24a odst. 1 písm. a) a b) ZOR. Jedná se jednak o smlouvy upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a jednak o pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu²².

Ztížený rozvod je upraven v § 24b ZOR. Dle tohoto ustanovení soud manželství nerozvede, pokud sice nastal rozvrat manželství, ale ten z manželů,

²² právní účinky těchto dokumentů jsou vázány na právní moc rozhodnutí o rozvodu manželství

který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel, s návrhem na rozvod nesouhlasí, rozvodem by mu byla způsobena zvláště závažná újma a mimořádné okolnosti svědčí pro zachování manželství. Na úvaze soudu zde zůstává, jak z objektivního hlediska posoudí naplnění požadavků tohoto ustanovení (zejména naplnění podmínky mimořádných okolností svědčících pro zachování manželství) a zda ochranu před rozvodem poskytne či nikoli. Pokud spolu ale manželé nežijí po dobu delší tří let, pak soud manželství přesto rozvede, přičemž postupuje jako kdyby šlo o sporný rozvod, tj. soud zkoumá naplnění podmínek § 24 ZOR.

Významným prvkem právní úpravy rozvodu je ochrana nezletilých dětí rozvádějících se manželů. ZOR v rámci úpravy rozvodu manželství zakotvuje tzv. tvrdostní klausuli (§ 24 odst. 2 ZOR), podle níž manželství nemůže být rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu se zájmem nezletilých dětí manželů, daným zvláštními důvody. Tato tvrdostní klausule platí pro všechny tři varianty rozvodu (§ 24 odst. 2, § 24a odst. 2, § 24b odst. 2 ZOR). Tuto tvrdostní klausuli může aplikovat jak soud rozhodující o rozvodu, tak soud péče o nezletilé při rozhodování o úpravě rodičovské zodpovědnosti pro dobu po rozvodu.

Zánik manželství, jak smrtí tak rozvodem, má samozřejmě významný dopad i do majetkové sféry bývalých manželů. O tomto aspektu zániku manželství bude pojednáno dále.

4.2. Partnerské heterosexuální soužití

4.2.1. Pojem

Partnerské heterosexuální soužití není v českém právním řádu komplexně regulováno speciální právní úpravou.²³ Čl. 32 odst. 1 Listiny základních práva svobod garantuje právní ochranu rodičovství a rodiny a zaručuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých. Rodina je Listinou základních práv a svobod chápána jako subjekt sociologický, není subjektem práva, a pojem

²³ není samozřejmě ani možno právními prostředky zamezit vzniku nesezdaného soužití, neboť by šlo o přímý zásah do práv a svobod garantovaných ústavním pořádkem ČR

rodiny není v českém právním řádu definován. Je bezpochyby možno konstatovat, že manželství není k založení rodiny nezbytné a že ochrana poskytovaná čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod se vztahuje i na rodiny tvořené druhem a družkou, tedy i na partnerské heterosexuální soužití.²⁴ K tomuto závěru dospěla i judikatura Evropského soudu pro lidská práva - např. rozhodnutí A-31 z roku 1979 - která dovodila, že právo na respektování soukromí a rodinného života je nutné garantovat i rodině nezaložené manželstvím.

Stejně jako neexistuje komplexní úprava partnerského heterosexuálního soužití v českém právním řádu, neexistuje ani legální definice partnerského heterosexuálního soužití. Samotné pojmenování tohoto druhu rodinného soužití je nejednotné. Nejčastěji se používají tyto pojmy: soužití druha a družky²⁵, nesezdané soužití, faktické soužití, partnerské heterosexuální soužití, faktické manželství, manželství na zkoušku, konkubinát nebo z jazyka sociologů převzatý pojem kohabitace.

Ačkoli náš právní řád partnerské heterosexuální soužití nedefinuje, jsou v něm obsažena ustanovení, která s faktickým soužitím úzce souvisejí. V oblasti práva občanského jde především o § 115, § 116, § 474 odst. 1, § 475 odst. 1 a § 706 odst. 1 OZ. § 115 OZ definuje úzce související pojem domácnost, kterou dle tohoto ustanovení tvoří fyzické osoby, které splňují dvě kumulativní podmínky, a to trvalé soužití a společné uhrazování nákladů na své potřeby. § 116 OZ definuje další související pojem osoby blízké. Osobami blízkými mohou být vedle příbuzných v řadě přímé, sourozence či manžela i jiné osoby, a to za splnění dvou kumulativních podmínek: jsou v poměru rodinném nebo obdobném a újmu, kterou by utrpěla jedna z nich, by druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Při splnění těchto podmínek mohou druh a družka tvořit jak domácnost, tak být osobami blízkými. Souvisejícím pojmem je i „spolužijící osoba“, představující obecně užívanou zkratku objevující se v dědickém (§ 474 odst. 1 a § 475 odst. 1 OZ) a závazkovém právu (v

²⁴ srov. 26, str. 256-257

²⁵ v oblasti rodinného práva byl tento termín použit zákonem č. 15/1958 Sb., který novelizoval ZOPR; samotný tento pojem ale v oblasti rodinného práva nevznikl, toto označení se vyskytovalo již v ČSR, např. v zák. č. 76/1922 Sb.z.n., o vojenských požitcích zaopatřovacích,

souvislosti s přechodem nájmu bytu - § 706 odst. 1 OZ). O osobě spoluzijící viz níže.

ZOR sice nesezdané soužití výslovně nezmiňuje, nelze však říci, že s ním nepočítá, neboť zejména právní úprava vztahů mezi rodiči a dětmi není založena na existenci manželství, ale na skutečnosti rodičovství. Prameny některých dalších právních odvětví, zejména veřejného práva, pojem druh a družka výslovně užívají. V oblasti práva sociálního zabezpečení jde např. o zákon o životním minimu (zák. č. 463/1991 Sb.), zákon o státní sociální podpoře (zák. č. 117/1995 Sb.) nebo o zákon o nemocenském pojištění zaměstnanců (zák. č. 54/1956 Sb.). V oblasti trestního práva je faktické soužití také zohledněno, pojem druh používá např. § 100 odst. 1 nebo § 163 odst. 1 TŘ.

Za pomoci zmíněných právních předpisů a jejich ustanovení lze dovodit přibližnou definici partnerského heterosexuálního soužití. Partnerské heterosexuální lze charakterizovat jako formou rodinného soužití²⁶ osob odlišného pohlaví, které neuzavřely manželství a které vytvořily určité dlouhodobější životní soužití; jde o muže a ženu, kteří spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby, kteří ale nepodstoupili obřad sňatku. Charakteristickým rysem z hlediska psychologického a sociologického je dále skutečnost, že jde o muže a ženu, mezi nimiž je utvořen vzájemný citový a často sexuální vztah.

4.2.2. Vznik

Vzhledem ke skutečnosti, že soužití druha a družky není v českém právním řádu speciálně upraveno, nelze – narozdíl od manželství - stanovit přesný okamžik vzniku takového vztahu. Proto je zkoumání, zda existuje konkrétní vztah druha a družky, otázkou faktickou, nikoli právní.

Přestože okamžik vzniku ani forma faktického soužití nejsou právním řádem obecně stanoveny, určitá doba trvání tohoto soužití je zákony za

nebo v zák. č. 2/1920 Sb.z.n., o změně některých ustanovení, upravujících penzijní nároky a vstup do výslužby, jakož i o některých výhodách pro státní zaměstnance

stanovených konkrétních okolností přímo stanovena a požadována, aby právo tento faktický vztah akceptovalo. OZ stanoví takovéto lhůty dvě: v případě dědění jde o dobu alespoň jednoho roku před smrtí zůstavitele (§ 474 odst. 1, § 475 odst. 1) a při přechodu nájemního práva v případě smrti nájemce nebo v případě, že nájemce opustí trvale společnou domácnost, jde o lhůtu alespoň tříletou, předcházející relevantní právní skutečnosti (§ 706 odst. 1, § 708). V oblasti práva sociálního zabezpečení jde např. o lhůtu tříměsíční dle § 7 odst. 8 zák. č. 117/1995 Sb., § 4 odst. 2 zák. č. 463/1991 Sb. nebo § 41 odst. 1 zák. č. 54/1965 Sb. Zákon o dani dědické, darovací a dani z převodu nemovitosti č. 357/1992 Sb. stanoví v § 11 odst. 3 lhůtu jeden rok před rozhodnou událostí.

4.2.3. Zánik

Stejně jako vznik ani zánik partnerského heterosexuálního soužití není právními normami českého právního řádu upraven. Z hlediska platné právní úpravy je právně relevantním důvodem zániku smrt jedné z osob, žijících v nesezdaném soužití, nebo skutečnost, že toto soužití přestalo plnit podmínky, které konkrétní ustanovení daného právního předpisu zakotvuje jako předpoklad, aby právě toto soužití bylo pro touto normou upravovanou konkrétní situaci právně relevantní.

²⁶ jiný vztah muže a ženy, který nesplňuje ani obecný požadavek rodinného soužití, má stejnou právní relevanci jako vztah jakýchkoli jiných třetích subjektů v identické situaci

5. VZTAHY MEZI MANŽELY A V PARTNERSKÉM HETEROSEXUÁLNÍM SOUŽITÍ

5.1. Manželství

Vztahy mezi manžely jsou rodinněprávní vztahy zvláštního charakteru, jejichž obsahem jsou především osobní a s nimi spojená majetková práva a povinnosti.²⁷ Tyto rodinněprávní vztahy jsou založeny především na zásadě solidarity, vzájemné pomoci (nikoli ekvivalence) a rovnosti subjektů. Všem těmto právům a povinnostem typickým pro stav manželství je společné, že vznikají ze zákona okamžikem sňatku a že zanikají zásadně až zánikem manželství. Teorie rodinného práva vztahy mezi manžely člení dle různých kritérií, nicméně za hlavní lze považovat členění dle kritéria, zda se jedná o vztahy spíše osobního nebo spíše majetkového charakteru, tedy člení na: základní práva a povinnosti osobního charakteru; další práva a povinnosti osobně – majetkového charakteru; práva a povinnosti majetkového charakteru.²⁸ ZOR upravuje první a druhou skupinu práv a povinností, z třetí upravuje pouze práva a povinnosti vyživovací, přičemž zbytek majetkových práv a povinností je upraven zejména v OZ.

5.1.1. Základní práva a povinnosti osobního charakteru

Základní práva a povinnosti osobního charakteru jsou upraveny v § 18 ZOR, který provádí ústavní zásadu rovnosti muže a ženy (čl. 1, čl. 3 Listiny základních práv a svobod) a převádí tuto do oblasti rodinného práva a který zároveň stanoví základní požadavky na vzájemné chování manželů. Jde o požadavky sice spíše morální a etické, které ale oblast morálky a etiky přerůstají, neboť jejich nedodržení může mít (v mimořádných, konfliktních případech) i dopad právní, a to v podobě sankčních důsledků v oblasti rozvodu, alimentace či dělení majetku (např. § 24a odst. 1, § 24b odst. 2 ZOR).

²⁷ srov. 9, str. 82

²⁸ srov. 18, str. 52 a násl.; srov. 28, str. 39-40

Konkrétně § 18 ZOR stanoví, že muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti (jedná se o zmiňované převedení čl. 1 a čl. 3 Listiny základních a práv a svobod do ZOR), že jsou povinni žít spolu (tuto povinnost nelze zužovat jen na společné bydlení, ale je nutno vždy vycházet jak z objektivních tak subjektivních možností pro naplnění této povinnosti), že je vyžadována věrnost manželů a vzájemné respektování jejich důstojnosti (tento požadavek plyne ze samotné podstaty manželství a jeho morálního aspektu) a že si manželé mají pomáhat, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí (tyto povinnosti je nutno chápat jako podmínky fungujícího soužití muže a ženy, popř. i výchovy nezletilých dětí, a proto je vykládat v souladu s účelem²⁹ a cíli manželství jako trvalého společenství muže a ženy).

5.1.2. Další práva a povinnosti osobně – majetkového charakteru

Další práva a povinnosti osobně – majetkového charakteru jsou upraveny v § 19 - § 21 ZOR.

Z ustanovení § 19 ZOR plyne, že o uspokojování potřeb rodiny jsou povinni pečovat oba manželé, a to podle svých schopností, možností a majetkových poměrů³⁰, tedy nikoli nutně rovným dílem. Navíc se dle odst. 2 tohoto ustanovení za ekvivalent peněžního nebo jiného příspěvku na náklady společné domácnosti považuje osobní péče o společnou domácnost a děti (a to dle konkrétní situace buď zcela nebo pouze z části). Novelou z roku 1998 bylo ustanovení § 19 ZOR rozšířeno o odst. 3, který umožňuje jednomu z manželů obrátit se na soud, pokud druhý z manželů neplní svoji povinnost hradit náklady společné domácnosti. Tuto povinnost hradit náklady společné domácnosti je nutno odlišovat od povinnosti manželů poskytovat si navzájem výživné a od povinnosti poskytovat výživné svým dětem (nicméně soud rozhodující o výživném může do svého rozhodnutí zahrnout i náklady na společnou domácnost). Pod povinností hradit náklady společné domácnosti je nutno

²⁹ starší judikatura (R IV/1966) konstatovala, že společenský účel manželství vyplývá z funkce manželství a jím založené rodiny; těmito funkcemi jsou hlavně funkce: biologická, výchovná a ekonomická

³⁰ posouzení majetkových poměrů jen jednoho z manželů je ale často značně obtížné, pokud manželé žijí spolu a trvá mezi nimi majetkové společenství

rozumět veškeré náklady potřebné k vyrovnanému fungování a prospívání manželského společenství. V této souvislosti je ale vhodné konstatovat, že § 19 odst. 3 ZOR sice poskytuje soudní ochranu proti neplnění povinnosti dotčeného manžela, nese s sebou však nechtěné riziko definitivní destrukce rodinných vztahů. Proto by soudní řešení těchto rodinných sporů mělo být až krajním prostředkem a přednost by měla být dána smírnému řešení (např. cestou rodinné mediace)³¹.

§ 20 ZOR stanoví, že o záležitostech rodiny rozhodují manželé společně. Jde vlastně o důsledek rovného postavení manželů a rodinné právo zde vede manžely k tomu, aby své vztahy řešili v souladu s principem rovnosti muže a ženy. Záležitostí rodiny se rozumí vše, co se nějak týká alespoň jednoho z členů rodiny takovým způsobem, že to nezůstane bez vlivu na ostatní členy rodiny. Samotná dohoda manželů přitom nemusí být vždy výslovná. Pokud se ale manželé nedohodnou o podstatných věcech, rozhodne na návrh jednoho z nich soud (z podstaty věci by se ale nemělo jednat o záležitosti vyžadující okamžité rozhodnutí ani o záležitosti, které již byly nevratně rozhodnuty). I zde je nutno považovat řešení neshody soudní cestou za krajní prostředek a platí zde, co bylo řečeno výše o hodnocení důsledků § 19 odst. 3 ZOR.

Ustanovení § 21 ZOR upravují zastupování mezi manžely. Přímo ze zákona zde manželům vyplývá právo vzájemně se zastupovat ve svých běžných záležitostech³². Předpokladem ovšem je, že jde o záležitost jednoho z manželů (ne tedy záležitost rodiny či dětí) a dále že jde o záležitost běžnou, která je příkladmo vypočtena jako přijímání běžných plnění; existuje-li ale v tomto ohledu úprava speciální, má tato přednost³³. Pokud jde o podstatnou záležitost, musí každý z manželů jednat sám za sebe nebo udělit jinému subjektu plnou moc. Pokud jde sice o běžnou záležitost, ale tato se dotýká celé rodiny, jednání jednoho z manželů při obstarávání této záležitosti zavazuje oba manžele společně a nerozdílně (§ 21 odst. 2 ZOR). Spornou je otázka, zda při obstarávání neběžných záležitostí rodiny je k platnosti úkonů (obdobně jako v ustanovení § 145 odst. 1,2 OZ) třeba souhlasu obou manželů. Právní praxe

³¹ srov. Radvanová, S.: Význam rodinné mediace, Právo a rodina č.6/2001

³² tedy záležitostech, které kvalitativně ani kvantitativně nevybočují z normálního chodu rodiny

dovozuje, že jedná-li v takovémto případě jeden z manželů bez souhlasu druhého z manželů (ať daného ústně nebo mlčky, předem nebo i dodatečně), jedná se o právní úkon neplatný³⁴. Přijatelnějším výkladem je ale patrně názor, že jde-li o obstarávání neběžné záležitosti rodiny, je jednání (které je považováno i bez souhlasu druhého manžela za platné), které učinil jeden z manželů, závazné toliko pro tohoto manžela, a to i přesto, že jednal v zájmu rodiny.³⁵ § 21 odst. 3 ZOR pak umožňuje, aby jeden z manželů vyloučil jak zastupování druhým z manželů vůči třetí osobě, tak vznik solidárního závazku z jednání druhého manžela při obstarávání běžných záležitostí rodiny. Toto vyloučení musí být vždy výslovné a musí být konkrétní třetí osobě známo.

5.1.3. Práva a povinnosti majetkového charakteru

Problematika majetkových práv a povinností manželů tvoří hlavní obsahovou náplň této rigorózní práce. Do této oblasti manželských práv a povinností majetkového charakteru spadá z problematiky upravené v ZOR vzájemná vyživovací povinnost manželů, která je upravena odděleně od vztahů mezi manžely, a to v části třetí ZOR. Nejvýznamnější součástí těchto práv a povinností je ale problematika majetkového společenství manželů, a dále zejména problematika dědění a společného bydlení. Všechny oblasti majetkových práv a povinností manželů budou podrobně rozebrány níže.

5.2. Partnerské heterosexuální soužití

Vztahy mezi druhem a družkou nejsou komplexně upraveny tak jako je tomu u vztahů mezi manžely. Nicméně protože cílem této rigorózní práce je přinést právní srovnání manželství a partnerského heterosexuálního soužití, budu i zde vycházet z teoretického členění práv a povinností tak, jak bylo uvedeno u vztahů mezi manžely.

³³ starší judikatura (R 14/1978) konstatovala, že oprávnění manželů zastupovat se navzájem v soudním řízení nelze dovozovat z § 21 odst. 1 ZOR

³⁴ srov. 10, str. 59

³⁵ srov. 18, str. 57; srov. 28, str. 42

5.2.1. Základní práva a povinnosti osobního charakteru

Pokud jde o vztahy v osobní sféře, nezbývá než konstatovat, že osobní práva a povinnosti muže a ženy, žijících v nesezdaném soužití, nejsou žádnou právní normou uceleně upraveny. Nicméně právní řád České republiky stanoví obecně určité právní principy, díky kterým je v některých ohledech vztah druhá a družky v osobní sféře upraven právně stejně, jako osobní vztahy manželů. Konkrétně zde jde o rovné postavení muže a ženy a o povinnost vzájemně respektovat svoji důstojnost. Tyto práva a povinnosti jsou pro manžele stanoveny speciálně v § 18 ZOR a pro druhá a družku plynou obecně zejména z čl. 1, čl. 3 a čl. 10 Listiny základních práv a svobod. Ostatní osobní práva a povinnosti stanovené pro manžele v § 18 ZOR nemají, jak uvedeno výše, pouze čistě morální charakter, neboť jejich porušení může mít v mimořádných, konfliktních případech pro manžele i právní důsledky. Oproti tomu ekvivalenty obdobných práv a povinností pro druhá a družku nejsou právem vůbec stanoveny, nutno tyto dovozovat pouze z norem morálních, a proto i jejich porušení ve faktickém soužití nese s sebou pouze sankce morální, ne však právní. Nutno ovšem podotknout, že tyto povinnosti, ať už jsou stanoveny právem či mají čistě morální charakter, jsou většinou nezbytnými podmínkami soužití muže a ženy a že bez jejich respektování bude asi málokteré soužití (ať už manželské či faktické) řádně fungovat.

5.2.2. Další práva a povinnosti osobně – majetkového charakteru

Další práva a povinnosti osobně – majetkového charakteru jsou pro manžele stanoveny v § 19 - § 21 ZOR. Pro faktické soužití obdobná práva a povinnosti opět jednotně stanoveny nejsou. Buďto pro partnerské heterosexuální soužití jakožto právní pravidla vůbec neexistují (v některých případech lze dovést jako pravidla morální či etická), nebo je nutno tyto dovozovat z jiných právních norem než ze ZOR. Pouze jakožto morální či etickou povinnost lze pro druhá a družku dovozovat, že o uspokojování potřeb

rodiny jsou oba povinni pečovat dle svých schopností, možností a majetkových poměrů, stejně jako že za ekvivalent poskytování prostředků na společnou domácnost je možno považovat péči o společnou domácnost a děti. Ustanovení o možnosti soudní ochrany při neuhrazování nákladů na společnou domácnost na vztah druh a družky použít nelze, nicméně patrně je zde možná ochrana pro poškozovaného partnera prostřednictvím žaloby na vydání bezdůvodného obohacení (§ 451 a násl. OZ). Povinnost společného rozhodování o záležitostech rodiny má pro nesezdané soužití opět maximálně morální závaznost, a proto je zde vyloučena i možnost obrátit se na soud při neshodě o podstatných věcech rodiny. Pokud jde o otázku zastupování v záležitostech druhého z partnerů, mohou se v tomto ohledu druh nebo družka navzájem zastupovat pouze na základě plné moci (§ 31 a násl. OZ), tedy stejně jako kdyby šlo o jakoukoli jinou třetí osobu, a to i pokud jde jen o běžné záležitosti. Stejně tak jednání při obstarávání běžných záležitostí rodiny nezavazuje oba partnery společně a nerozdílně, ale zavázán je pouze ten z partnerů, který v dané věci sám jednal. Společný závazek pro partnery ve faktickém soužití připadá v úvahu pouze dle ustanovení § 511 OZ, tedy v praxi patrně nejčastěji tak, že se na vzniku společného závazku druh a družka dohodnou nebo že ze samotné povahy plnění plyne, že se jedná o závazek společný.

V praxi existují i názory připouštějící možnost analogické aplikace § 19 - § 21 ZOR na faktická soužití, a to s odůvodněním, že za rodinu se považuje i neformální soužití muže a ženy, a proto lze ustanovení o právech a povinnostech manželů vztáhnout analogicky i na práva a povinnosti osob, které sice formálně manželství neuzavřely, ale fakticky žijí ve svazku analogickém svazku manželskému.³⁶ Oproti tomu teorie rodinného práva analogii nepřipouští.³⁷ Dle mého názoru je analogické použití právní úpravy práv a povinností manželů na faktické soužití více než problematické. A to mimo jiné, vedle problematicnosti spočívající v samotné podstatě analogie, i z důvodu, že již samotná neexistence definice faktického soužití by přinesla řadu problémů, neboť by bylo sporné, jaké soužití dvou osob lze již považovat za dostatečně kvalifikované pro možnost analogické aplikace předmětných ustanovení ZOR.

³⁶ srov. 10, str. 55

Na druhou stranu ve prospěch případné analogie hovoří skutečnost, že i rodina nezaložená manželstvím plní stejné sociální funkce (funkce biologickou, reprodukční, ekonomickou a výchovnou) jako rodina manželstvím založená.

5.2.3. Práva a povinnosti majetkového charakteru

Problematika majetkových práv a povinností v partnerském heterosexuálním soužití tvoří spolu s problematikou majetkových vztahů manželů hlavní obsahovou náplň této rigorózní práce. Rozborem majetkových vztahů v partnerském heterosexuálním soužití se budu podrobněji zabývat níže, a to v návaznosti na rozbor problematiky majetkových vztahů manželů, přičemž se pokusím úpravu majetkových vztahů v partnerském heterosexuálním soužití porovnat s úpravou majetkových vztahů manželů a vystihnout tak hlavní rozdíly v právní úpravě těchto vztahů.

³⁷ srov. 9, str. 82

6. MAJETKOVÉ VZTAHY V MANŽELSTVÍ A PARTNERSKÉM HETEROSEXUÁLNÍM SOUŽITÍ

Manželství, jako poměr právní, a partnerské heterosexuální soužití, jako poměr faktický, nepředstavují pouze osobní vztahy muže a ženy, ale taktéž neopomenutelně i jejich vztahy majetkové. Předmětem těchto majetkových vztahů jsou nejen rozličné majetkové hodnoty a závazky, ale i jiná majetková práva a povinnosti, která přímo souvisejí s manželstvím, resp. partnerským heterosexuálním soužitím nebo která na existenci takovéto formy soužití reagují. Dále pak existuje řada právních oblastí a institutů, které s těmito majetkovými vztahy přímo či nepřímo souvisejí, resp. tyto vztahy ovlivňují. Rozbor této rozsáhlé problematiky se pokusím podat v této kapitole.

6.1. MAJETEK, ZÁVAZKY A PRÁVA

6.1.1. Manželství

6.1.1.1. Společné jmění manželů (SJM)

SJM jakožto základní právní institut upravující majetkové vztahy manželů je právně zakotveno v části druhé, hlavě druhé OZ, konkrétně v § 143 - § 151. Právní institut SJM zavedl zákon č. 91/1998 Sb., který novelizoval ZOR. Právní úprava SJM nahradila předchozí právní úpravu majetkových vztahů manželů, kterou představovalo bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Na rozdíl od právní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů se předmětem SJM staly i majetková práva a závazky manželů. S tímto faktem souvisí další rozdíl spočívající v tom, že OZ již nadále neoznačuje společné jmění manželů jako další druh spoluvlastnictví existující vedle spoluvlastnictví podílového, jak tomu bylo v případě právní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů.³⁸

³⁸ důvodem je zde pojetí vlastnického práva v OZ, dle kterého mohou být předmětem vlastnického práva pouze věci – srov. zejm. 19, str. 381

Institut SJM lze charakterizovat jako zvláštní druh majetkového společenství, který může vzniknout a existovat pouze tehdy, jsou-li tu dvě osoby, které jsou spolu navzájem spojené manželstvím. Společenstvím přitom obecně obvykle chápeme právní spojení alespoň dvou osob, jejichž vztah není pouze osobní, ale také (a především) majetkový. Výrazem „jmění“ bývá zpravidla označován souhrn penězi ocenitelných majetkových hodnot určitého subjektu, tj. jeho aktiv, jeho majetku, a to po odečtení souhrnu penězi ocenitelných majetkových hodnot, které tato osoba dluží jiným osobám, tj. jeho pasiv, jeho dluhů.³⁹

Dle § 136 odst. 2 OZ je vyloučeno, aby SJM vzniklo mezi jinými osobami než mezi manžely. SJM je ale zároveň jedinou možnou právní formou vzájemných majetkových vztahů manželů, neboť současná právní úprava neumožňuje nahrazení režimu majetkového společenství založeného na SJM režimem oddělených majetků.⁴⁰

Pro SJM je dále charakteristická neexistence jakýchkoli podílů, vychází se z předpokladu, že každý z manželů vlastní věc celou, přičemž je ale v jednotlivých vlastnických oprávněních omezen stejnými oprávněními druhého manžela. Neexistence těchto podílů je výrazem chápání společného jmění jakožto nedělitelné právní jednoty manželů.

SJM je založeno na zásadě rovnoprávnosti manželů. Cílem právní úpravy SJM je podřízení majetkových vztahů manželů společným zájmům manželů a jejich rodiny.

6.1.1.1.1. Vznik SJM a jeho trvání

SJM vzniká z teoretického hlediska okamžikem sňatku. Ke vzniku SJM dochází ex lege. Ke skutečnému vzniku SJM dochází v okamžiku, kdy po uzavření manželství jeden z manželů, nebo oba manželé společně nabudou první majetek nebo právo či povinnost majetkové povahy, které nejsou

³⁹ srov. 28, str. 46

⁴⁰ výjimečně může nastat situace, kdy dojde rozhodnutím soudu v zákonem stanovených případech k zániku SJM za trvání manželství, čímž nastane situace, ve které je režim SJM za trvání manželství nahrazen režimem oddělených majetků manželů – k tomuto srov. kapitulu o zániku SJM

ustanoveními OZ nebo dohodou manželů (popř. dohodou snoubenců) ze SJM vyloučeny.⁴¹

SJM vzniká i v manželství neplatném, nevzniká však v manželství zdánlivém, neboť v tomto případě manželství vůbec nevzniklo.⁴² Jak bylo již zmíněno výše, mezi jinými osobami než manžely SJM vzniknout nemůže.

SJM zásadně trvá pokud trvá manželství. Existují ale výjimky, kdy manželství trvá, ale SJM již nikoli. Tyto výjimky jsou upraveny v zák. č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, a v TZ. K těmto výjimkám blíže v kapitole o zániku SJM.

Dle § 143a odst. 2 OZ mohou manželé smlouvou vyhradit vznik SJM zcela nebo zčásti ke dni zániku manželství, takováto dohoda se ovšem netýká obvyklého vybavení společné domácnosti ke kterému SJM vzniká.⁴³ Na trvání SJM nemá vliv ani smlouva o zúžení SJM uzavřená dle § 143a odst. 1 OZ, neboť ani tato smlouva se nesmí dotknout tzv. obvyklého vybavení společné domácnosti, které tak zůstává v SJM (viz. níže).

6.1.1.1.2. Předmět SJM

Pokud jde o předmět SJM z hlediska obecného, je nutné vyjít z čl. 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, který obecně stanoví, že ve vlastnictví fyzické osoby (tj. i v SJM) může být pouze majetek, který není zákonem stanoven jako nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu a který proto může vlastnit pouze stát, obec nebo určená právnická osoba.

Konkrétně je pak předmět SJM vymezen v § 143 OZ, a to jednak pozitivně a jednak negativně.

Pozitivně je SJM vyjádřeno tak, že jej tvoří majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma za trvání manželství a dále závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání

⁴¹ výjimkou je zde § 26b zák. č. 328/1991 Sb., který zakazuje vznik nového SJM po dobu trvání účinků prohlášení konkursu; pokud tedy úpadce uzavře během této doby nové manželství, odkládá se vznik SJM ze zákona ke dni zániku účinků prohlášení konkursu

⁴² srov. zejm. rozsudek R 42/1972

manželství.⁴⁴ Do SJM tedy nepatří nic, co bylo nabyto před uzavřením manželství. Stejně tak po zániku SJM do něj nelze zařazovat další majetek či závazky. Majetkem je v této souvislosti třeba rozumět zejména movité a nemovité věci⁴⁵, pohledávky a různé jiné penězi ocenitelné hodnoty (např. cenné papíry). Pokud jde o práva, OZ je výslovně jako součást pojmu majetek neřeší, nicméně majetkem je třeba rozumět i práva, která nejsou ryze osobnostními právy jednoho z manželů, a dále práva, která nejsou majetkovými právy spjatými výlučně s osobou některého z manželů. Nabytím majetku se v této souvislosti rozumí všechny způsoby nabytí vlastnického práva, které OZ zná.⁴⁶

Negativními kritérii SJM jsou výjimky, které stanoví, který majetek či které závazky do SJM nepatří, a dále odstavec druhý § 143 OZ.

Dle § 143 odst. 1 písm. a) OZ do SJM nepatří majetek získaný dědictvím. OZ zde nerozlišuje zda šlo o dědění ze zákona či ze závěti, ani zda šlo o opomenutelného či neopomenutelného dědice. Do SJM dále nepatří majetek získaný darem. O darování by se ale nejednalo, pokud by předmětem daru byla věc, která již náleží do SJM⁴⁷, neboť by v tomto případě šlo o dispozici při hospodaření se společným majetkem. Darování mezi manžely je tak možné pouze pokud se nejedná o darování věci spadající do SJM. Majetek nabytý dědictvím či darováním tak může být pouze ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů nebo v podílovém spoluvlastnictví manželů. Do SJM dále nepatří majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do jeho výlučného

⁴³ ohledně ostatního majetku pak platí, že jej manželé nabývají do svého výlučného vlastnictví, popř. nabývají-li manželé takovýto majetek společně pak do podílového spoluvlastnictví

⁴⁴ pokud jde o zdroje SJM, viz. blíže např. 8, str.89-100

⁴⁵ pro věci nemovité, které se zapisují do katastru nemovitostí, je ve vztahu k SJM rozhodný okamžik, ke kterému nastávají právní účinky vkladu do katastru nemovitostí (tyto účinky nastávají zpětně ke dni podání návrhu na vklad)

⁴⁶ významným z hlediska určení předmětu BSM byl rozsudek R 42/1972, jehož závěry jsou použitelné i po novele provedené zák. č. 91/1998 Sb. pro stanovení rozsahu SJM – dle tohoto judikátu spadá do SJM např. celá vyplacená mzda (nikoli jen část, jež zbyla po uspokojení osobních potřeb manžela); další příjmy z pracovního poměru (odměny, prémie, ...); výhry ze sázek (rozhodný je okamžik výhry, nikoli zakoupení losu); plnění z pojistné smlouvy jednomu z manželů; přírůstky, výnosy a užitky věcí v SJM ale i ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, ...

⁴⁷ R 6/79 konstatoval, že je třeba darování věci z BSM jedním z manželů druhému posuzovat jako obcházení kogentních ustanovení OZ o trvání o rozsahu BSM a je třeba považovat takový úkon za neplatný dle § 39 OZ

vlastnictví⁴⁸ (tzv. transformace majetku); a dále věci, které slouží osobní potřebě pouze jednoho z manželů (tyto ale mohou být pořízeny z prostředků SJM; problémem je zde posouzení otázky, co je věc osobní potřeby, neboť OZ žádné vodítko v tomto směru neobsahuje). Do SJM nepatří ani věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství, a nebo mu byla vydána jakožto právnímu nástupci původního vlastníka (jedná se zejm. o zák. č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, a zák. č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů). Na závěr je ale nutno připomenout, že užitky a výnosy z majetku vyloučeného ze SJM, do SJM spadají.

Dle § 143 odst. 1 písm. b) do SJM nepatří závazky týkající se majetku výhradně náležejícího jen jednomu z manželů. Jedná se zde vlastně o důsledek autonomního režimu tohoto výlučného majetku. Do SJM dále nepatří závazky přesahující míru přiměřenou⁴⁹ majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z manželů bez souhlasu druhého z manželů⁵⁰. S ohledem na § 853 OZ se pravidla týkající se závazků obsažená § 143 a násl. OZ budou aplikovat, i bez výslovné úpravy, i na závazky vzniklé porušením právní povinnosti.⁵¹

Negativním kritériem sui generis je ustanovení § 143 odst. 2 OZ, které stanoví, že manžel společníka obchodní společnosti, držitele akcií nebo člena družstva se nestává v případě nabytí obchodního podílu, včetně akcií, nebo nabytí členských práv a povinností v družstvu druhým manželem - a to i přesto, že k tomuto došlo za trvání manželství - společníkem, akcionářem ani členem družstva. Výjimka je v tomto ustanovení zakotvena pro bytová družstva, kdy

⁴⁸ problematickou je situace, kdy dojde ke spojení výlučného majetku jednoho z manželů a majetku ze SJM a následné transformaci takto spojeného majetku na majetek jiný – pro účel posouzení, zda takto pořízený majetek spadá do SJM či nikoli, se jeví dle mého názoru logickým spíše hledisko podílu hodnoty těchto majetků na předmětné transformaci majetku (s následným dopadem při vypořádání SJM)

⁴⁹ srov. 16, str. 60 : „Pokud by závazek přesahoval majetek, který je v SJM, šlo by zřejmě o naplnění uvedeného kritéria. ... nemělo by být ale přihlíženo k výlučnému majetku kteréhokoli z manželů.“; - jedná se o kritérium, které je nutno aplikovat diferencovaně s ohledem na konkrétní situaci a případ

⁵⁰ za takovýto závazek pak odpovídá manžel, který tento závazek převzal, a to jak svým výlučným majetkem, tak i majetkem spadajícím do SJM

nabytí členských práv a povinností v bytovém družstvu jedním z manželů za trvání manželství zakládá vznik společného členství v tomto bytovém družstvu. Úprava § 143 odst. 2 je ve své podstatě zákonnou úpravu toho, k čemu již dříve směřoval výklad. Ostatní práva a povinnosti spojená s obchodním podílem, s akciemi i se členstvím v družstvu, včetně jejich majetkové hodnoty, však do společného jmění nepochybně patří.

Obecně pak platí vyvratitelná právní domněnka, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří SJM, není-li prokázán opak (§ 144 OZ). Rozsah předmětu SJM může být modifikován, a to buď dohodou manželů nebo rozhodnutím soudu. K problematice modifikace rozsahu SJM viz. následující kapitola.

6.1.1.1.3. Modifikace SJM

Právní úprava majetkového společenství manželů obsažená v OZ umožňuje, aby bylo SJM v určitých ohledech modifikováno. Modifikace SJM je možná jednak smlouvou uzavřenou mezi manžely a jednak soudním rozhodnutím.

6.1.1.1.3.1. Dohody manželů modifikující SJM

Jak uvedeno výše, je modifikace SJM možná dohodou manželů. Tyto dohody nazývá OZ smlouvami a předpisuje pro ně jednotnou kvalifikovanou písemnou formu – formu notářského zápisu. Nedodržení předepsané formy notářského zápisu vede v souladu s § 40 OZ k absolutní neplatnosti takovéto dohody manželů. Protože ale ani forma notářského zápisu vždy nezaručuje informovanost třetích osob o existenci smlouvy modifikující SJM (rejstřík smluv modifikujících SJM u nás neexistuje), mohou se dle § 143a odst. 4 OZ manželé vůči jiné osobě na takovou smlouvu odvolat, jen je-li jí obsah této smlouvy znám, přičemž důkazní břemeno v případě soudního sporu zatěžuje manžele. Dohody modifikující SJM nabývají zásadně účinnosti v okamžiku jejich

⁵¹ srov. 19, str. 386

uzavření, nebyla-li využita odkládací podmínka. Pokud se takováto smlouva ale týká nemovitosti, která patří do SJM nebo do výlučného vlastnictví některého z manželů, nabývá tato smlouva účinnosti teprve okamžikem vkladu do katastru nemovitostí.

Právní úprava možnosti modifikace SJM dopadá nejen na manžele, ale i na muže a ženu, kteří chtějí uzavřít manželství. Dle § 143a odst. 3 a § 147 OZ mohou snoubenci, při dodržení předepsané formy notářského zápisu, upravit své budoucí majetkové vztahy v manželství - a to jak co do rozsahu SJM⁵², doby vzniku SJM i správy SJM - obdobě jako manželé za trvání manželství. Účinky takovéto dohody samozřejmě nastanou pouze tehdy, bude-li manželství skutečně uzavřeno. Smlouvy o modifikaci SJM uzavřené mezi snoubenci mohou být později změněny novou dohodou manželů, která ale musí splňovat opět všechny formální náležitosti kladené na smlouvy modifikující SJM.

Dohody, které mohou manželé mezi sebou ohledně SJM uzavřít, jsou tyto: smlouva o rozšíření nebo zúžení stanoveného rozsahu SJM (§ 143a odst. 1 OZ); smlouva o vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství (§ 143a odst. 2 OZ); smlouva o úpravě správy SJM (§ 147 OZ).

Dle § 143a odst. 1 OZ se manželé mohou dohodnout, že zákonem stanovený rozsah SJM rozšíří nebo zúží. Rozšířením rozsahu SJM je míněno, že předmětem SJM se stane majetek a závazky, které jsou jinak dle zákonné úpravy ze SJM vyloučeny. Zúžením rozsahu SJM je míněno, že předmětem SJM se nestanou majetek a závazky, které by jinak dle zákonné úpravy SJM tvořily. Přitom se tato smlouva může týkat jak majetku a závazků, které budou nabyty či vzniknou v budoucnosti, tak i majetku a závazků, které již SJM tvoří. Předmětem smlouvy nemusí být vždy celek majetku a závazků, ale i jen jednotlivé konkrétní majetkové hodnoty či závazky. Meze rozšíření SJM jsou velmi široké, přičemž není ani vyloučena taková dohoda, jejímž obsahem by bylo, že žádný z manželů nebude mít své výlučné jmění – vše bude společné.⁵³ Smlouva o rozšíření SJM, která by do SJM zahrnula věci sloužící osobní potřebě pouze jednoho z manželů a věci sloužící osobní potřebě druhého

⁵² zde se ale dohoda snoubenců, oproti dohodě manželů, může z podstaty věci dotýkat pouze majetku a závazků nabytých v budoucnosti

⁵³ srov. 2, str. 191

manžela nikoli, by ale byla patrně považována za smlouvu, která je v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1, § 39 OZ).⁵⁴ Na druhou stranu dohoda o zúžení SJM nemůže znamenat jeho úplné zrušení, neboť i když tak není v OZ výslovně stanoveno, lze mít za to, že zúžením se rozumí omezení rozsahu společného jmění k minimální hranici, na jiných místech OZ uváděné, totiž až k věcem, které tvoří obvyklé vybavení společné domácnosti.⁵⁵ Ohledně majetku a závazků, které byly ze SJM vyloučeny, platí obecný závazkový a vlastnický právní režim.⁵⁶ Smlouvy modifikující rozsah SJM mohou dohodou manželů rozšířit nebo zúžit zákonný rozsah SJM, jiné modifikace rozsahu SJM, jako např. stanovení podílů, ve kterých by manželé majetek do SJM nabývaly, ale nejsou možné.

Dle § 143a odst. 2 OZ je možné dohodou manželů vyhradit vznik SJM ke dni zániku manželství, a to buď zcela nebo zčásti. Jde o tzv. koakviziční smlouvu. Tato smlouva se ale nesmí dotknout obvyklého vybavení společné domácnosti⁵⁷, které tak je vždy součástí SJM. Vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství znamená, že až na zmíněnou výjimku, týkající se věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti, nabývají za trvání manželství manželé majetek a závazky tak, jako kdyby manželé nebyli. Každý z manželů tak nabývá sám za sebe a pro sebe, a to jak majetek tak i závazky, a každý z manželů také sám své věci spravuje. Samotné SJM pak vzniká i zaniká v jednom okamžiku, tj. v okamžiku zániku manželství. Předmětem vypořádání se stane (po odečtení pasiv) pouze to, co bylo nabyto od okamžiku uzavření manželství do okamžiku zániku manželství a co zároveň převyšuje souhrn samostatných majetkových souborů každého z manželů, tedy předmětem vypořádání bude to, co ke dni zániku manželství přesahuje rozsah výlučného jmění manžela, se kterým do manželství vstupoval, a co zároveň bylo nabyto v souladu se zákonnou úpravou rozsahu SJM obsaženou v § 143 OZ.

⁵⁴ srov. 27, str. 61

⁵⁵ srov. 28, str. 49; srov. 19, str. 392; srov. 12, str. 388

⁵⁶ právní režim SJM ale fakticky platí i po účinnosti smlouvy o zúžení SJM až do doby, dokud nebude SJM v zaniklé části mezi manželé vypořádáno

⁵⁷ pojem „věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti“ není v OZ definován, subsidiárně je možné použít judikaturu k § 322 odst. 2 písm. a) OSŘ, který užívá termín „obvyklé vybavení domácnosti“ - nicméně obsahově nelze tyto dva pojmy ztotožňovat, neboť s ohledem na znění a smysl § 322 OSŘ je tento procesní pojem „obvyklé vybavení domácnosti“ nutno chápat úžeji,

O smlouvě umožňující modifikaci zákonné úpravy správy SJM (§ 147 OZ) bude pojednáno níže.

6.1.1.1.3.2. Modifikace SJM rozhodnutím soudu

Způsob modifikace SJM rozhodnutím soudu je možný pouze jediný. Soud pouze může, resp. musí zúžit SJM, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Jiným způsobem soud svým rozhodnutím SJM modifikovat nemůže.

Dle § 148 odst. 1 OZ může soud zúžit rozsah SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, a to k návrhu kteréhokoli z manželů, jsou-li k tomuto dány závažné důvody. Jeho rozhodnutí záleží na zvážení závažnosti důvodů uvedených v návrhu, tedy soud SJM zúžit nemusí, pokud v posuzovaném případě existenci závažných důvodů pro zúžení SJM neshledá⁵⁸. Cílem této úpravy je zejména ochrana jednoho z manželů v případě, kdy druhý z manželů na společnou domácnost nepřispívá (např. pro alkoholismus či drogovou závislost), a dále zejména ochrana jednoho z manželů v případě, kdy druhý z manželů nakládá se společným majetkem neohospodárně, zejména je-li tím ohrožen zájem nezletilých dětí. Závažnými důvody pro zúžení SJM by ale patrně neměly být důvody, které zdůrazňují pouze ryze osobní či materiální zájmy jednoho z manželů na úkor ochrany zájmů druhého z manželů prostřednictvím právní úpravy SJM, neboť ochrana majetkových vztahů obou manželů je jedním ze smyslů právní úpravy SJM.⁵⁹

Oproti tomu dle § 148 odst. 2 OZ soud zúží rozsah SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti k návrhu některého z manželů⁶⁰, pokud jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Soud takovému návrhu jednoho z manželů, při splnění předepsané podmínky, vyhovět musí. Tento návrh je

než hmotněprávní pojem „věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti“, který používá právní úprava SJM

⁵⁸ srov. R 3/1968 – z tohoto judikátu lze dovozovat, že pouhé zjištění, že manželé žijí odděleně není samo o sobě důvodem pro zúžení SJM

⁵⁹ srov. 12, str. 395

⁶⁰ návrh může podat nejen nepodnikající manžel ale i manžel, u kterého dané rozhodné skutečnosti nastaly

možno podat kdykoli během doby, kdy uvedené rozhodné skutečnosti trvají. Zde je cílem především ochrana SJM proti rizikům plynoucím z podnikatelské činnosti. V návaznosti na toto ustanovení stanoví § 148 odst. 3 OZ pro případ, kdy je podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu podle § 148 odst. 2 OZ vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, že příjmy z podnikání se mezi manžely rozdělí v poměru stanoveném písemnou smlouvou, a nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem.

V obou případech je stanoven rozsah možného zúžení SJM soudem až na hranici věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. Jak bylo konstatováno výše, OZ definici tohoto pojmu neobsahuje. Při výkladu tohoto pojmu bude třeba vycházet z objektivního výkladu tohoto pojmu, doplněného a dotvořeného dle konkrétních právních poměrů manželů. K tomuto pojmu viz. blíže kapitola o smluvní modifikaci SJM.

Opětovné rozšíření SJM do původního rozsahu je možné jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů (§ 148 odst. 4 OZ). OZ tak nepřipouští obnovení SJM ani kvalifikovanou formou dohody obou manželů.

6.1.1.1.4. Hospodaření se SJM

Dle dikce § 145 odst. 1 OZ majetek, který tvoří SJM, užívají a udržují oba manželé společně. Tento princip odpovídá povaze SJM a znamená, že jeden z manželů nemůže užívat předmět společného jmění způsobem, který by vylučoval možnost jeho užívání manželem druhým⁶¹. Zákonná úprava zde ale samozřejmě vyjadřuje právo a nikoli povinnost manželů majetek společně užívat, bude tedy záležet vždy na konkrétní dohodě manželů jak bude jejich společný majetek užíván (v některých případech je běžné užívání určitých společných věcí prakticky výlučně pouze jedním z manželů, např. pokud jde o motorová vozidla, přičemž náklady na tento majetek jsou hrazeny manžely

⁶¹ srov. R 42/1972 – každý z manželů má vlastnické právo k celé věci v BSM (rozuměj SJM), jenž je ovšem omezeno stejným právem druhého manžela

společně⁶²). Společné udržování jmění je třeba chápat také jako společnou úhradu nákladů spojených s užíváním a udržováním tohoto jmění⁶³. Majetek, který není předmětem SJM, může i za trvání manželství užívat každý z manželů samostatně, sám ale také nese udržovací náklady. Pokud se manželé ohledně způsobu užívání společné věci nebo ohledně úhrady nákladů na společné věci nedohodnou, má, i bez výslovného zmocnění v rámci zákonné úpravy SJM, každý z manželů právo obrátit se žalobou na soud, který ve věci sporných vztahů rozhodne.

ZOR upravuje v § 21 možnost manželů zastupovat se navzájem v běžných záležitostech. Tato úprava ale neplatí pro záležitosti týkající se správy SJM, neboť OZ obsahuje v § 145 úpravu zvláštní⁶⁴. Samotný pojem správy majetku OZ nedefinuje, je tedy třeba vycházet z obecného chápání tohoto pojmu, pod kterým se správou rozumí hospodaření a disponování s majetkem.

S ohledem na tuto zvláštní úpravu je třeba odlišovat úkony patřící do obvyklé správy SJM a úkony tuto obvyklou správu SJM přesahující. Dle ustanovení § 145 odst. 2 OZ může obvyklou správu majetku náležejícího do SJM vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů. Forma souhlasu není předepsána, může se tedy jednat nejen o souhlas předchozí nýbrž i o souhlas dodatečný, a to nejen výslovný ale i jen konkludentní. Právní úkon, který by učinil pouze jeden z manželů bez souhlasu druhého, přičemž by nešlo o obvyklou správu SJM, by byl relativně neplatný (§ 40a OZ). Obvyklou správou majetku je přitom třeba rozumět úkony, jimiž se nemění podstata nebo významnějším způsobem nesnižuje hodnota majetku tvořícího SJM. Pod pojem obvyklé správy majetku náležejícího do SJM lze podřadit např. provozní náklady společné domácnosti nebo různá obvyklá

⁶² srov. 12, str. 390

⁶³ dle 2, str. 193 to ale neznamená, že každý z manželů musí hradit přesně polovinu

⁶⁴ srov. 19, str. 389 – právní režim ustanovení § 145 OZ se dle převažujícího výkladu vztahuje jen na majetek, který již tvoří SJM, nikoli na majetek, který je do SJM teprve nabýván

opakující se plnění⁶⁵, ne však již např. prodej⁶⁶ nebo darování⁶⁷ nemovitosti či převod motorového vozidla⁶⁸.

O závazcích, které jsou součástí SJM, platí, že je plní oba manželé společně a nerozdílně (§ 145 odst. 3 OZ). V § 145 odst. 4 OZ je pak solidární postavení manželů zakotveno zcela obecně, když je stanoveno, že z právních úkonů týkajících se SJM jsou manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.

§ 147 OZ umožňuje smlouvou uzavřenou mezi manžely modifikovat zákonný režim správy SJM. Pro tuto smlouvu platí obecně to, co bylo řečeno výše o dohodách manželů modifikujících SJM, zejména nutnost uzavření takovéto smlouvy kvalifikovanou formou notářského zápisu. Takovouto dohodou je možno změnit i speciální zákonný režim platný pro případ podnikání některého z manželů. Je možno např. touto smlouvou dohodnout i to, že záležitosti přesahující obvyklou správu bude oprávněn vykonávat i jen jeden z manželů bez souhlasu druhého z manželů, nebo že použití majetku ze SJM, které bude přesahovat dohodnutou konkrétní částku (např. podnikajícím manželem), bude vždy vyžadovat souhlasu druhého manžela⁶⁹. I zde ale ve vztahu ke třetím osobám platí, že se manželé vůči jiné osobě na dohodu modifikující správu SJM mohou odvolat jen v případě, je-li obsah této smlouvy třetí osobě znám. Možnost úpravy správy budoucího SJM je dána ve stejném rozsahu jako manželům i muži a ženě, kteří chtějí uzavřít manželství.

Zákonná úprava obecné správy SJM obsažená v § 145 OZ se ale neuplatní, pokud některý z manželů hodlá použít něco, co patří do SJM, k podnikání (viz. níže).

6.1.1.1.5. SJM a podnikání

Možnost použít majetek tvořící SJM k podnikání je upravena v § 146 OZ. Jeho použití k podnikání jedním z manželů je vázáno na obligatorní souhlas

⁶⁵ srov. 27, str. 63

⁶⁶ srov. R 15/1964

⁶⁷ srov. R 21/1972

⁶⁸ srov. R 42/1964

⁶⁹ srov. 2, str. 197

druhého manžela, přičemž tento souhlas se může týkat buď veškerého majetku v SJM nebo i jen jeho části.⁷⁰ Souhlasem ve smyslu § 146 OZ ale není souhlas druhého manžela k jednorázovému použití majetku za konkrétním podnikatelským účelem, neboť se musí jednat o souhlas udělený k použití blíže nespecifikované majetku ze SJM za účelem podnikání obecně, a to i ve vztahu do budoucna⁷¹. Jde zde o systém tzv. generálního souhlasu, neboť souhlas se vyžaduje pouze při prvním použití tohoto majetku, resp. před prvním použitím tohoto majetku, a k dalším právním úkonům, souvisejícím s podnikáním, již souhlas druhého manžela není potřeba. Jak plyne z ustanovení § 146 OZ jedná se o souhlas daný předem; samotná forma tohoto souhlasu však stanovena není, tj. platný bude i souhlas udělený konkludentně⁷². Pokud by souhlas k použití majetku v SJM k podnikání udělen nebyl, šlo by dle mého názoru v návaznosti na § 145 odst. 2 a § 40a OZ o právní úkon relativně neplatný (v této souvislosti je vhodné vzhledem k možným sporům mezi manžely upozornit na skutečnost, že relativní neplatnosti se nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil).

Souvislosti SJM a podnikání dále upravuje § 148 odst. 2 a 3 OZ. V § 148 odst. 2 OZ jde o výše zmíněné zúžení SJM rozhodnutím soudu. Na toto zúžení reaguje pak § 148 odst. 3 OZ úpravou rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely, v případech kdy po zúžení SJM dle § 148 odst. 2 OZ je podnikatelská činnost vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci druhého nepodnikajícího manžela. V takovémto případě se příjmy z podnikání mezi manžely dělí v poměru stanoveném písemnou smlouvou (nedodržení písemné formy má za následek absolutní neplatnost), není-li takovéto smlouvy pak rovným dílem⁷³.

⁷⁰ činnost společníka společnosti se sama o sobě ve smyslu zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, za podnikání nepovažuje

⁷¹ srov. SR č. 5/1999 – Nejvyšší soud České republiky

⁷² zákonná úprava sbírky listin obchodního rejstříku obsažená v § 38i odst. 1 písm. k) zákona č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, požaduje doložení dokladu o souhlasu druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění manželů k podnikání – v tomto případě je tedy zakotveno, že doklad o souhlasu musí mít písemnou formu

⁷³ tím je respektován § 91 odst. 2 ZOR, který vyžaduje stejnou hmotnou a kulturní úroveň obou manželů

I zde je možná modifikace tohoto speciálního zákonného režimu platného pro případ podnikání jednoho z manželů smlouvou manželů uzavřenou dle § 147 OZ popsanou výše.

V této souvislosti je dále vhodné připomenout výše zmiňovaný § 143 odst. 2 OZ, dle kterého se manžel společníka obchodní společnosti, držitele akcií nebo člena družstva nestává v případě nabytí obchodního podílu, včetně akcií, nebo nabytí členských práv a povinností v družstvu druhým manželem - a to i přesto, že k tomuto došlo za trvání manželství - společníkem, akcionářem ani členem družstva (vyjma bytových družstev); nicméně ostatní práva a povinnosti spojená s obchodním podílem, s akciemi i se členstvím v družstvu, včetně jejich majetkové hodnoty, do společného jmění spadají.

6.1.1.1.6. Zánik SJM

SJM jakožto institut upravující majetkové společenství manželů zaniká nejpozději se zánikem manželství. Výjimečně může SJM v zákonem stanovených případech zaniknout i dříve, tedy za trvání manželství.

Jak bylo uvedeno výše v kapitole pojednávající o zániku manželství, rozlišuje český právní řád mezi zánikem manželství a prohlášením manželství za neplatné. V případě zániku manželství rozlišuje český právní řád mezi rozvodem a smrtí manžela, resp. prohlášením manžela za mrtvého. Den zániku manželství je i dnem zániku SJM.

V této souvislosti je vhodné zmínit, že na manželství neplatné se hledí jako na platné a že toto manželství s sebou nese všechny právní následky, dokud soud pravomocným rozhodnutím nestanoví, že manželství je neplatné. Dle § 17 ZOR má rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství účinky *ex tunc*, tedy takové manželství se považuje za neuzavřené a na majetkové poměry manželů se po právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení manželství za neplatné použijí obdobně ustanovení o právech a povinnostech rozvedených manželů.

K zániku manželství a prohlášení manželství za neplatné viz. blíže kapitola o zániku manželství.

Zánik SJM za trvání manželství neupravuje OZ, pouze ho v § 151 předvídá, ale jiné právní normy. Konkrétně jde o TZ a zák. č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů. Dle ustanovení § 52 odst. 2 TZ zaniká výrokem o propadnutí majetku zákonné společnosti majetkové. K zániku SJM dojde dnem právní moci rozsudku ukládajícího trest propadnutí majetku⁷⁴. Dle ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) zaniká prohlášením konkursu na majetek jednoho z manželů společné jmění úpadce a jeho manžela, přičemž ta část SJM, s níž úpadce podnikal, spadá vždy do podstaty; byl-li vznik společného jmění úpadce a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství⁷⁵. V obou těchto případech jde o situace, kdy k zániku SJM dochází v zákonem předvídaných situacích cestou rozhodnutí soudu, přičemž toto rozhodnutí prvotně nesměřuje přímo k SJM, ale nutně se ho dotkne a způsobí jeho zánik. Jde o zánik absolutní, tj. SJM úplně zaniká a do SJM nadále nepatří nic, ani věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Po zániku SJM za trvání manželství nabývají manželé majetek nadále do svého výlučného vlastnictví, pokud nabývají majetek společně, pak do podílového spoluvlastnictví. Dle § 151 OZ může být SJM zaniklé za trvání manželství obnoveno jen rozhodnutím soudu, vydaným na návrh jednoho z manželů. Platná právní úprava tak neumožňuje nejen smluvní zánik SJM za trvání manželství ale ani smluvní obnovení takto zaniklého SJM.

6.1.1.1.7. Vypořádání SJM

§ 149 odst. 2 OZ stanoví, že zaniklo-li SJM musí dojít k jeho vypořádání. Dle § 149 odst. 4 OZ musí být dále SJM vypořádáno tehdy, když došlo k jeho zúžení, a to ať už smluvně nebo rozhodnutím soudu. V případě zániku SJM je předmětem vypořádání soubor majetkových práv a závazků náležejících do zaniklého SJM. V případě zúžení SJM je předmětem vypořádání soubor majetkových práv a závazků, které SJM tvořily, ale byly z něj zúžením SJM vyloučeny. V době od okamžiku, kdy nastala právní skutečnost vyžadující

⁷⁴ k zániku SJM dojde i v případě, kdy je soudem vysloven trest částečného propadnutí majetku

vypořádání SJM, do samotného vypořádání SJM se analogicky užijí na dosud nevypořádaná majetková práva a závazky pravidla o majetkových právech a závazcích v SJM.

„Vypořádáním lze rozumět co nejširší možnou likvidaci všech společných majetkových práv a závazků. Při vypořádání nejde o nabytí práv, ani o nabytí povinností, ale popřípadě jen o jejich pozbytí; pokud se týká věcí, nedochází k převodu vlastnického práva, ale jen ke změně (nejčastěji k singularizaci) právního subjektu vlastnictví těchto věcí.“⁷⁶ Vypořádání tak je vlastně stanovení toho, která majetková aktiva či pasiva zůstanou ve výhradním jmění jednoho z manželů a která zůstanou i nadále manželům, resp. bývalým manželům společná. Obecně lze konstatovat, že vypořádáním SJM se rozumí rozdělení obsahu SJM mezi manžely, tedy rozdělení jak majetku tak závazků, které do SJM v den jeho zániku spadaly.⁷⁷ Není-li reálné rozdělení SJM fakticky možné, lze reálné rozdělení SJM kombinovat s finančním vyrovnáním.

V § 149 odst. 2 a 3 OZ jsou stanoveny hlavní pravidla a zásady pro vypořádání SJM. Prvým, výchozím pravidlem je předpoklad, že podíly obou manželů na majetku patřícím do SJM jsou stejné a že závazky obou manželů, vzniklé za trvání manželství, jsou manželé povinni splnit rovným dílem. Jinými slovy, že podíly obou manželů na aktivech i na pasivech patřících do SJM jsou stejné (princip parity, rovnosti). Tato výchozí zásada může být modifikována zásadami následujícími. Druhým pravidlem je, že každý z manželů může požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na majetek patřící do SJM, a že každý z manželů je naopak povinen nahradit, co bylo ze SJM vynaloženo na jeho výlučný majetek. Cílem této zásady je dosáhnout navrácení do SJM těch hodnot, které byly vynaloženy na výlučný majetek jednoho z manželů, a naopak. Jedná se o velmi problematickou otázku realizace tzv. zápočtů, neboť ohledně realizace těchto zápočtů nestanoví OZ žádná další konkretizující pravidla. Obecně je možné konstatovat, že je třeba, aby hodnoty, jichž se zápočet týká, v době zániku SJM ještě existovaly. Soud uloží povinnost k úhradě toho, co bylo ze SJM vynaloženo na výlučný majetek jednoho

⁷⁵ takto zaniklé SJM se neobnoví ani v případě, že odvolací soud prohlášení konkursu zruší

⁷⁶ srov. 28, str. 54

⁷⁷ srov. 19, str. 397

z manželů, i bez návrhu. Oproti manželovi, který vynaložil svůj výlučný majetek na majetek společný, přízná soud náhradu jen na jeho návrh.⁷⁸ Při stanovení ceny věci se pro účely vypořádání vychází z ceny v době vypořádání, avšak ze stavu této věci ke dni zániku SJM; zhodnocení společné věci po zániku SJM z jiných než společných zdrojů nemá na určení ceny této věci pro účely vypořádání vliv.⁷⁹ Třetím pravidlem je, že se při vypořádání SJM má přihlídnout především k potřebám nezletilých dětí a k tomu, jak kdo pečoval o rodinu, děti a společnou domácnost, a dále k tomu, jak se kdo zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Z tohoto hlediska je pro vypořádání SJM rozhodné, který z manželů má po zániku manželství ve své výchově a péči nezletilé děti.⁸⁰ S ohledem na tuto zásadu zároveň nelze bez dalšího přiznat manželovi, který díky svým schopnostem a možnostem přispěl na tvorbu SJM větším dílem, automaticky nárok na větší díl na vypořádávaném SJM, neboť je nutno přihlížet právě i k péči o rodinu, děti a společnou domácnost, jakožto faktor limitující možnosti druhého manžela na tvorbě SJM. Soud vychází ze zmíněných pravidel pro vypořádání SJM vždy, je-li ale SJM vypořádáváno dohodou manželů, je možno se od popsanych zásad odchýlit. Jak soud, tak manželé mohou při vypořádávání SJM brát zřetel i na jiná než v uvedených zásadách popsaná hlediska, která mají pro majetkové vypořádání manželů zásadnější význam (jako např. zvlášť závažná nemoc jednoho z manželů, ...).⁸¹

Pokud jde o možné způsoby vypořádání SJM, jsou tyto upraveny v § 150 OZ. Předně se předpokládá, že se manželé, resp. bývalí manželé na vypořádání SJM dohodnou. Pro dohodu o vypořádání SJM platí, že musí být písemná, a to pod sankcí absolutní neplatnosti, a že jí nesmí být dotčena práva věřitelů. Formální požadavek kladený na tuto dohodu je tedy její písemnost, nikoli jako např. u dohod modifikujících SJM forma notářského zápisu. Obsahový požadavek kladený na tuto dohodu je v § 150 OZ vyjádřen

⁷⁸ srov. R 57/1970 a R 43/1974 – co každý z manželů vynaložil na společný majetek ze svého, má mu být uhrazeno ze společného majetku druhým manželem, a to ve výši odpovídající poměru velikosti podílu, kterého se každému z manželů dostává ze SJM, přičemž tento poměr je nutné dále omezit podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty zhodnocované věci od okamžiku investice do okamžiku zániku SJM (k případnému zvýšení hodnoty zhodnocované věci se ale nepřihlíží)

⁷⁹ srov. SR č. 2/2000 – Nejvyšší soud České republiky

⁸⁰ srov. R 70/1965 – ani respektování této zásady ale nemusí nezbytně vést k většímu vypořádacímu podílu manžela, jež má ve své výchově a péči nezletilé děti

omezením, že dohoda se nesmí dotknout práv věřitelů - pokud by manželé uzavřeli dohodu se záměrem ztížit uspokojení práv věřitelů, byla by takováto dohoda s odkazem na § 39 OZ neplatná. Práva věřitelů manželů jsou dále chráněna ustanovením § 42a OZ, umožňujícím věřitelům odporovat právním úkonům dlužníků, tedy možností odporovat za podmínek stanovených v § 42a OZ i dohodě manželů o vypořádání SJM.⁸² V této souvislosti je dále vhodné zmínit, že i pro dohodu o vypořádání SJM, jakožto právní úkon, samozřejmě platí obecný požadavek určitosti právních úkonů.⁸³ S ohledem na § 24a ZOR lze dovodit, že dohodu o vypořádání SJM je možné uzavřít ještě za trvání manželství, neboť jednou z podmínek pro rozvod manželství bez zjišťování příčin rozvratu manželství je uzavření písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy manželů upravující uspořádání jejich vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu; tato dohoda je ale platná pouze v případě, kdy soud rozvede manželství právě dle zmiňovaného ustanovení § 24a ZOR.⁸⁴ V ostatních případech je dohoda o vypořádání SJM uzavírána bývalými manžely po zániku manželství a SJM. Pokud do SJM manželů patří nemovitost, nabývá dohoda účinnosti až okamžikem vkladu do katastru nemovitostí.⁸⁵ Vzhledem k zásadě smluvní volnosti je možné, že dojde při uzavírání dohody k asymetrii podílů bývalých manželů (resp. manželů); pokud by ale došlo k hrubému vybočení ze zákonných pravidel pro vypořádání (např. by nebyl vůbec brán zřetel na nezletilé dítě), mohla by být dohoda považována za neplatnou dle § 39 OZ.

Pokud nedojde k uzavření dohody, lze provést vypořádání SJM na návrh některého z manželů, resp. bývalých manželů rozhodnutím soudu. Tento návrh dle § 150 odst. 3 OZ je žalobou ve smyslu § 80 OSŘ. Žaloba musí být podána

⁸¹ srov. zejm. 19, str. 397 a násl.

⁸² odporovat ale není možné dohodám, které jsou neplatné pro výše zmíněný nedostatek formy nebo obsahu; neplatnost právního úkonu má přednost před jeho odporovatelností

⁸³ naplnění tohoto požadavku je v praxi někdy sporné, a to především s ohledem na skutečnost, že poté, co se manželé dohodnou na vypořádání konkrétně specifikovaných částí SJM (kde s určitostí dohody problém není), se obecnými formulacemi v dohodě snaží postihnout vypořádání veškerých ostatních myslitelných součástí SJM, což vede často k formulacím, které jsou za hranicí kladenou na požadavek určitosti právních úkonů – je-li pak tato část ujednání mezi manžely neoddělitelnou součástí dohody o vypořádání SJM, způsobuje neplatnost celého právního úkonu; v opačném případě je neplatnou pouze tato část

⁸⁴ srov. 19, str. 401

⁸⁵ jedná se zde o výjimku z obecného pravidla pro vklad do katastru nemovitostí, že příslušné katastrální pracoviště provede vklad pouze na základě účinné smlouvy

některým z bývalých manželů ve lhůtě tří let od zániku manželství.⁸⁶ Soud není vázán podanou žalobou, neboť ve smyslu § 153 odst. 2, resp. § 206 odst. 2 OSŘ z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky; soud je ale striktně vázán pravidly vypořádání zakotvenými v § 149 odst. 2 a 3 OZ. Rozhodnutí soudu o vypořádání SJM má konstitutivní charakter. Uvedená tříletá lhůta platí pro podání návrhu soudu, nikoli pro samotné rozhodnutí soudu, čímž může dojít k delšímu časovému odstupu zániku SJM a jeho vypořádání; soud pak, jak zmíněno výše, vychází při určení cen věcí tvořících vypořádávané SJM z cen aktuálních v době, kdy se provádí vypořádání. Došlo-li k zániku SJM smrtí jednoho z manželů, provádí soud řízení o vypořádání SJM v rámci dědického řízení. § 175l OSŘ stanoví, že pokud měl zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění, rozhodne soud o obvyklé ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele, a podle zásad uvedených v OZ soud zároveň určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi; závisí-li přitom rozhodnutí na skutečnosti, která zůstala mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, postupuje soud podle § 175k odst. 3 OSŘ, tj. omezí se jen na zjištění spornosti a při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popřípadě výše jeho předlužení, ke sporným skutečnostem nepřihlíží. Výsledkem rozhodnutí soudu o vypořádání SJM může být i přikázání některých věcí tvořících SJM do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů, nicméně by se mělo jednat o postup výjimečný, odůvodněný pokud možno souhlasem bývalých manželů, neboť odporuje smyslu vypořádání SJM.⁸⁷

V případě, že do tří let⁸⁸ od zániku SJM nebo od jeho zúžení bývalí manželé, resp. manželé neuzavřou dohodu o vypořádání SJM a ani není v této lhůtě podán návrh na vypořádání zaniklého SJM soudem, nastupuje nevyvratitelná právní domněnka vypořádání SJM zakotvená v § 150 odst. 4 OZ. Dle této domněnky pak nastupuje následující zákonný způsob vypořádání SJM. Ohledně movitých věcí platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze SJM výlučně jako vlastník užívá pro potřebu svou, své

⁸⁶ jedná se zde o zvláštní hmotněprávní lhůtu, tedy v této lhůtě musí být návrh doručen soudu

⁸⁷ srov. 19, str. 404

rodiny a domácnosti. Pokud po uplynutí stanovené tříleté lhůty jeden z manželů movitou věc užívá, a to trvale⁸⁹ a nikoli proti vůli druhého z manželů, lze mít za to, že tento manžel užívá věc výlučně jako vlastník pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti.⁹⁰ Ohledně ostatních movitých věcí a ohledně věcí nemovitých⁹¹ platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví manželů, resp. bývalých manželů. Podíly obou manželů jsou stejné. O ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích, které byly součástí SJM manželů, platí zákonná domněnka vypořádání SJM přiměřeně; tedy oprávnění a povinnosti bývalých manželů, resp. manželů z těchto ostatních majetkových práv, pohledávek a závazků jsou stejné. V případě, že by dohodou manželů o vypořádání SJM nebo rozhodnutím soudu o vypořádání SJM bylo opomenuto vypořádání části předmětu SJM, nastoupila by uplynutím stanovené lhůty popisovaná domněnka vypořádání SJM ohledně této nevypořádané části SJM. Úpravu zákonné domněnky vypořádání SJM v OZ lze dle mého názoru hodnotit jednoznačně pozitivně, neboť dává dostatečný časový prostor na vypořádání zaniklého SJM cestou dohody nebo zahájení soudního řízení, a pro případ, že stanovená lhůta uplyne marně, poskytuje tato domněnka dostatečnou a potřebnou právní jistotu ohledně osudu předmětu zaniklého SJM. Pokud jde o otázku správy a hospodaření s nevypořádaným SJM, nebo jeho zánikou částí, použijí se dle § 853 OZ analogicky ustanovení upravující tuto problematiku v rámci SJM.⁹²

Speciální ustanovení o vypořádání SJM platí v případě, zaniklo-li SJM úpadce a jeho manžela prohlášením konkursu nebo nebylo-li do prohlášení konkursu vypořádáno již předtím zaniklé SJM úpadce a jeho manžela anebo nebylo-li do prohlášení konkursu vypořádáno již předtím smlouvou nebo soudem zúžené SJM úpadce a jeho manžela. Tato problematika je upravena v

⁸⁸ dle § 55 odst. 3 zák. č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, tato lhůta neběží od podání návrhu na vyrovnání do skončení nebo zastavení řízení

⁸⁹ nezbytnou podmínkou trvalosti užívání není, že je věc užívána daným manželem nepřetržitě po celou dobu tří let - nicméně musí jít o dobu dostatečně dlouhou, aby bylo možno na trvalost užívání usuzovat

⁹⁰ srov. 19, str. 404

⁹¹ dokumentem relevantním pro zápis této skutečnosti do katastru nemovitostí je doklad o zániku SJM a souhlasné prohlášení manželů, resp. bývalých manželů s úředně ověřenými podpisy, které obsahuje prohlášení, že podmínky pro uplatnění zákonné domněnky vypořádání SJM byly splněny

⁹² ustanovení o nabývání majetku do SJM se samozřejmě analogicky nepoužijí, neboť každý z manželů, resp. bývalých manželů nabývá majetek do svého výlučného vlastnictví, popř. při

§ 14 odst. 1 písm. k) a § 26 až § 26b zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Ve stručnosti lze specifickou tohoto vypořádání charakterizovat následovně. Ta část SJM, s níž manžel - úpadce podnikal, spadá vždy do konkursní podstaty, a to bez ohledu na to, jak velký bude v důsledku této skutečnosti podíl úpadce na vypořádávaném SJM. Oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání SJM přechází z úpadce na správce konkursní podstaty; účinnost dohody je vázána na schválení soudem, které je odvislé od souhlasu udělovaného věřitelským výborem. Stejně tak je správce oprávněn podat soudu návrh na vypořádání SJM; pokud toto řízení již probíhá, stává se správce jeho účastníkem namísto úpadce. Dále § 26 odst. 3 tohoto zákona vyjmenovává právní úkony, které jsou neplatné, jestliže byly uzavřeny v posledních šesti měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu nebo po podání tohoto návrhu. Obecně lze konstatovat, že se jedná se o právní úkony, jejichž důsledkem by bylo snížení hodnoty konkursní podstaty jako celku. V této souvislosti je vhodné zmínit, že podáním návrhu na vyrovnání dle § 46 a násl. zmiňovaného zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ani povolením vyrovnání k zániku SJM nedochází.⁹³

6.1.1.2. Jiný společný majetek a jiné společné závazky a práva manželů

6.1.1.2.1. Podílové spoluvlastnictví

I manželé mohou mít majetek v podílovém spoluvlastnictví. Problematika podílového spoluvlastnictví je upravena v § 137 - § 142 OZ a podrobněji o ní bude pojednáno níže.

Podílové spoluvlastnictví mezi manžely vznikne k majetku, který oba manželé společně nabyli za trvání manželství děděním nebo darem, neboť

společně nabytí majetku do podílového spoluvlastnictví, a to bez ohledu na skutečnost zda SJM bylo vypořádáno

⁹³ má-li být v rámci vyrovnání použit majetek tvořící SJM, musí návrh na vyrovnání ověřené podepsat i manžel dlužníka na důkaz toho, že souhlasí s použitím veškerého majetku z nevypořádaného společného jmění k účelu vyrovnání; dále platí, že soudní řízení o vypořádání společného jmění manželů, které neskončilo před podáním návrhu na vyrovnání, může být po podání návrhu na vyrovnání skončeno pouze rozsudkem soudu (§ 46 odst. 2 a § 55 odst. 1 a 3 zák. č. 328/1991 Sb.)

právě majetek nabytý děděním či darem je ze SJM vyloučen (pokud není smluvně SJM rozšířeno i na tento majetek).

Je-li rozsah SJM modifikován, ať už smluvně či rozhodnutím soudu, může vzniknout mezi manžely podílové spoluvlastnictví k společně nabytému majetku, který dle modifikace předmět SJM netvoří.

Stejně tak zaniklo-li SJM za trvání manželství, vzniká mezi manžely podílové spoluvlastnictví k majetku, který nabývají společně.

Majetek, který tvořil SJM, se může dostat do podílového spoluvlastnictví, pokud do tří let od zániku SJM nebyla uzavřena dohoda o vypořádání SJM nebo nebyl podán návrh na vypořádání soudu, neboť v tomto případě se uplatní nevyvratitelná právní domněnka vypořádání SJM dle § 150 odst. 4 OZ. Zde půjde o podílové spoluvlastnictví manželů, jen pokud bude takto vypořádáno SJM zaniklé za trvání manželství a toto manželství stále trvá. Dále se bude jednat o podílové spoluvlastnictví manželů, pokud dojde na základě této zákonné domněnky k vypořádání té části SJM, která zanikla zúžením předmětu SJM (ať už smluvně nebo rozhodnutím soudu). V ostatních případech půjde v případě vzniku podílové spoluvlastnictví jakožto důsledku aplikace zákonné domněnky vypořádání SJM o podílové spoluvlastnictví bývalých manželů.

6.1.1.2.2. Jiné společné závazky a práva manželů

Jinými společnými závazky a právy manželů netvořícími SJM mohou být závazky a práva, která nespadají pod zákonem stanovený nebo dohodou či rozhodnutím soudu modifikovaný předmět SJM a která plynou ze závazkových právních vztahů dílčích, solidárních či nedílných, v nichž manželé vystupují buď jako spoluvěřitelé nebo jako spoludlužníci.

Vzhledem ke skutečnosti, že se dle mého názoru nejedná o vztahy pro manželství typické ani vztahy, které by byly mezi manžely častější než obvykle, odkážu v této souvislosti pouze na právní úpravu těchto závazkových právních vztahů vyznačujících se mnohostí subjektů obsaženou v § 511 - § 515 OZ.

6.1.2. Partnerské heterosexuální soužití

Mezi druhem a družkou nemůže vzniknout, a to ani ze zákona ani smluvně, žádné majetkové společenství podobné SJM, neboť § 136 odst. 2 OZ stanoví, že SJM může vzniknout toliko mezi manžely. Z tohoto důvodu nelze na majetkové vztahy vznikající ve faktickém soužití užít ustanovení upravující SJM ani analogicky.

6.1.2.1. Majetek

6.1.2.1.1. Individuální vlastnictví

V partnerském heterosexuálním soužití partneri nabývají majetek většinou do svého výlučného, odděleného vlastnictví. S předmětem takového vlastnictví pak také samostatně disponují, hospodaří, spravují ho či s ním podnikají.

Individuální vlastnické právo druha či družky má zásadně stejný obsah jako výlučné vlastnické právo manžela či manželky a výkon práv a plnění povinností z tohoto vlastnictví plynoucích není existencí manželství, resp. faktického soužití ovlivněn. K výlučnému majetku partnera nemá druhý z partnerů žádná práva a není oprávněn s takovýmto majetkem bez souhlasu druhého z partnerů nakládat, spravovat ho ani ho užívat. Stejně tak je tomu u výlučného majetku manželů. Rozdíl zde ale spočívá v tom, že nese-li výlučný majetek manžela užitky, stávají se tyto užitky součástí SJM (nebyl-li předmět SJM dohodou manželů nebo rozhodnutím soudu modifikován). Oproti tomu v partnerském heterosexuálním soužití zůstávají užitky výlučného majetku jednoho z partnerů ve výlučném vlastnictví tohoto partnera.

6.1.2.1.2. Podílové spoluvlastnictví

V hlavě druhé části druhé OZ je vedle SJM v § 137 - § 142 upraven institut podílového spoluvlastnictví.

Na rozdíl od SJM nelze ale podílové spoluvlastnictví chápat jako majetkové společenství, neboť se vždy upíná ke konkrétní věci, popř. k vymezenému souboru věcí. Samozřejmě i mezi druhem a družkou může podílové spoluvlastnictví vzniknout a bude zde právě pro existenci nesezdaného soužití patrně čtenější než obvykle. Nicméně i ve faktickém soužití bude většinově převládat vlastnictví individuální.

Následující rozbor podílového spoluvlastnictví je zaměřen na podílové spoluvlastnictví druha a družky a jeho specifika, není tedy mým cílem popsat podílové spoluvlastnictví komplexně.

6.1.2.1.2.1. Pojem

Podílové spoluvlastnictví je druhem spoluvlastnictví, ve kterém se míra, v jaké se jednotliví spoluvlastníci podílejí na vlastnickém právu k jedné a téže společné věci, vyjadřuje velikostí spoluvlastnického podílu.⁹⁴ O podílové spoluvlastnictví se jedná, pokud jedna a táž věc, aniž by byla rozdělena, patří současně více osobám.⁹⁵ OZ upravuje spoluvlastnictví na principu spoluvlastnictví ideálního, kdy každý ze spoluvlastníků je spoluvlastníkem celé nerozdělené věci; konkrétní výše spoluvlastnického podílu tak neodpovídá konkrétní části společné věci.

Podíl spoluvlastníka je vyjádřením jeho právního postavení ohledně společné věci, nikoli vymezením určité reálné části společné věci. Podíl tak tedy vyjadřuje práva a povinnosti k ostatním spoluvlastníkům ohledně společné věci (§ 137 odst. 1 OZ). Práva a povinnosti druha a družky navzájem ohledně společné věci budou proto nejčastěji stejné.

Samotná velikost spoluvlastnického podílu je závislá na tom, jakým způsobem spoluvlastnictví vzniklo. § 137 odst. 2 stanoví, že pokud právní předpis ani dohoda účastníků nestanoví jinak, jsou podíly všech spoluvlastníků stejné. Tato rovnost podílů bude právě pro podílové spoluvlastnictví druha a družky typická.

⁹⁴ srov. 19, str. 370 a násl.; srov. 17, str. 246

Ve vztahu k partnerskému heterosexuálnímu soužití lze obecně konstatovat, že podílové spoluvlastnictví dává partnerům možnost společně vlastnit a užívat určitou věc, nicméně ve srovnání se SJM se jedná o právní stav výrazně nestabilnější, neboť jeho trvání může být ukončeno zásadně kdykoli na žádost kteréhokoli z partnerů-spoluvlastníků, a to bez ohledu na skutečnost, zda faktické soužití partnerů trvá či nikoli.

6.1.2.1.2.2. Vznik

§ 132 a § 133 OZ upravující nabývání vlastnictví jedním subjektem platí i pro vznik podílového spoluvlastnictví. Ke vzniku podílového spoluvlastnictví tak může dojít smlouvou⁹⁶, děděním, rozhodnutím státního orgánu nebo základě jiných skutečností stanovených zákonem⁹⁷. Přesný okamžik vzniku podílového spoluvlastnictví se taktéž řídí obecnou úpravou nabývání vlastnictví obsaženou v § 132 odst. 2 a § 133 OZ. U druha a družky bude nejčastějším způsobem vzniku podílového spoluvlastnictví vznik smluvní.

Ke změně velikosti podílů jednotlivých podílových spoluvlastníků na společné věci může dojít jen způsobem, jakým podílové spoluvlastnictví vzniká nebo zaniká (k zániku podílového spoluvlastnictví viz. níže).

6.1.2.1.2.3. Předmět

§ 136 odst. 1 OZ stanoví, že předmětem podílového spoluvlastnictví může být pouze věc, tj. hmotný předmět. Předmětem podílového spoluvlastnictví tak nemohou být např. majetková práva (pohledávky)⁹⁸. Obecně

⁹⁵ zde je třeba odlišovat situaci, kdy jedna a táž nerozdělená věc náleží subjektu, který se sám skládá z vícero subjektů (typicky např. obchodní společnost) – v tomto případě nejde o podílové spoluvlastnictví, ale o vlastnictví výlučné

⁹⁶ § 132 odst. 1 OZ zmiňuje kupní, darovací a jiné smlouvy (těmi jsou např. směnná smlouva, smlouva o zhotovení věci na zakázku, ...)

⁹⁷ tyto jiné skutečnosti mohou být jak stanoveny v OZ (§ 134, § 135a, § 135b) tak v jiných právních předpisech - např. § 8 zák. č. 72/1994, ve znění pozdějších předpisů; dále by patrně šlo nabýt podílové spoluvlastnictví např. k lesním plodinám získaným společným sběrem, ...

⁹⁸ dle § 114 odst. 3 zákona č. 513/1991 Sb. obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, může sice jeden obchodní podíl náležet více osobám, nejedná se zde ale o podílové spoluvlastnictví - na vztahy mezi osobami, jimž náleží obchodní podíl, se použijí ustanovení OZ o spoluvlastnictví přiměřeně

je předmět vlastnictví omezen čl. 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod⁹⁹, což platí samozřejmě i pro podílové spoluvlastnictví (stejně jako pro SJM).

6.1.2.1.2.4. Obsah

Obsahem podílového spoluvlastnictví druha a družky jsou jejich práva a povinnosti jakožto spoluvlastníků.

Především jde o práva a povinnosti mezi partnery jakožto spoluvlastníky, která se týkají hospodaření se společnou věcí. Hospodařením lze přitom rozumět především užívání, nakládání, úpravu, údržbu, opravu, změnu, ale i např. likvidaci společné věci.¹⁰⁰ Zákonná úprava hospodaření se společnou věcí je obsažena v § 139 odst. 2 OZ a vychází především z předpokladu, že se spoluvlastníci dohodnou. Pokud dohody dosaženo nebude, je při hospodaření se společnou věcí rozhodujícím faktorem většina spoluvlastnických hlasů počítaná dle velikosti podílů. Tento většinový princip rozhodování bude ale na podílové spoluvlastnictví druha a družky možné použít pouze tehdy, pokud jejich podíly nebudou stejné. Jak ale bylo zmíněno výše většinou podíly partnerů stejné budou, čímž nastane při nedosažení dohody o hospodaření se společnou věcí rovnost hlasů obou spoluvlastníků, a v úvahu tak bude přicházet pouze soudní rozhodnutí o konkrétním hospodaření se společnou věcí, vydané podle povahy a okolností daného případu na návrh jednoho z nich. Toto soudní rozhodnutí má konstitutivní účinky. Soudní ochranu před principem majorizace zakotvuje § 139 odst. 3 OZ, dle kterého mohou přehlasovaní spoluvlastníci, jde-li o důležitou změnu¹⁰¹ společné věci, žádat, aby o změně rozhodl soud. Tato ochrana bude u druha a družky opět přicházet v úvahu pouze v případě, pokud nebudou jejich podíly stejné. Šlo by pak o žalobu určovací dle § 80 písm. c) OSŘ, kterou by se žalobce domáhal nepřipustnosti konkrétní změny, přičemž soud by mohl buď žalobě vyhovět nebo ji zamítnout, nemohl by však měnit rozhodnutí druha s většinovým podílem. Pokud by jeden z partnerů užíval

⁹⁹ zákonem, na který čl. 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod odkazuje je např. zák. č. 44/1988 Sb. (§ 5 odst. 2), o ochraně a využití nerostného bohatství, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁰ dle judikatury (SR č. 4/1999 - Nejvyšší soud ČR) ale není hospodařením se společnou věcí zřízení zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu

společně vlastněnou věc nad rozsah vyplývající z jeho spoluvlastnického podílu, docházelo by tím ke vzniku bezdůvodného obohacení, a druhý z partnerů by měl z tohoto důvodu nárok na úhradu ekvivalentu hodnoty tohoto bezdůvodného obohacení.¹⁰²

Dále se jedná o práva a povinnosti mezi spoluvlastníky (tj. druhem a družkou) a třetími osobami ohledně společné věci jako celku. Zde platí ustanovení § 139 odst. 1 OZ, které stanoví že z právních úkonů týkajících se společné věci jsou oprávněni a povinni všichni spoluvlastníci společně a nerozdílně. Vzniká tak na základě zákona na straně druha a družky jakožto spoluvlastníků stav aktivní či pasivní solidarity. Z tohoto důvodu může kterýkoli z partnerů požadovat od třetí osoby celé plnění týkající se společné věci a dlužník se zproští svého závazku vůči oběma spoluvlastníkům tím, že řádně a včas poskytne celé plnění jednomu z partnerů; tento je pak povinen se vypořádat s druhým z partnerů. Na úpravu problematiky společných závazků se zde uplatní § 511 OZ. Prostředky ochrany vlastnického práva (žalobu na vydání věci a žalobu zápůrčí) může proti tomu, kdo předmět spoluvlastnictví neprávem zadržuje nebo kdo do spoluvlastnického práva neprávem zasahuje, samostatně použít kterýkoli z partnerů. Způsobí-li společná věc porušení práva třetí osoby, jsou v případném sporu vzhledem k existenci podílového spoluvlastnictví pasivně legitimováni oba partneři nebo i jen jeden z nich.

Dále jsou obsahem podílového spoluvlastnictví partnerů práva a povinnosti druha nebo družky, jakožto jednoho ze spoluvlastníků, ke třetím osobám ohledně spoluvlastnického podílu. Dispoziční oprávnění spoluvlastníka k jeho spoluvlastnickému podílu je omezeno § 140 OZ ve prospěch ostatních spoluvlastníků.¹⁰³ Toto omezení spočívá v tom, že převádí-li se spoluvlastnický podíl, mají ostatní spoluvlastníci (tj. druhý z partnerů) předkupní právo, ledaže jde o převod osobě blízké.¹⁰⁴ Kdo je osobou blízkou stanoví § 116 OZ. Co se přesně rozumí pojmem převod spoluvlastnického podílu není v právní teorii ani

¹⁰¹ důležitou změnou je změna podstaty věci či změna její funkce

¹⁰² srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 2616/1999

¹⁰³ ustanovení věty druhé § 140 se vzhledem ke skutečnosti, že druh a družka budou v naprosté většině případů spoluvlastníky s podílem ve výši 1/2, nepoužije

¹⁰⁴ zajímavý je v této souvislosti judikát Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1599/2003, dle kterého dohoda spoluvlastníků, že v případě prodeje spoluvlastnického podílu třetí osobě vůči sobě neuplatní zákonné předkupní právo, neodporuje svým obsahem zákonu

praxi jednoznačné. Lze souhlasit s převládajícím názorem, že převodem spoluvlastnického podílu je třeba patrně rozumět pouze úplatný převod tohoto podílu, nikoli však jeho bezúplatný převod darováním.¹⁰⁵ Existuje ale i názor opačný, dle kterého je převod darovací smlouvou nutno považovat za převod dle § 140 OZ.¹⁰⁶ Výkon předkupního práva pro případ bezúplatného převodu by ale bylo zajisté možno, při sjednání podmínek výkonu tohoto předkupního práva, mezi partnery smluvně dohodnout. Za převod ve smyslu § 140 OZ nelze považovat dispozici spoluvlastníka pro případ smrti (tj. ustanovení dědice v závěti), ani výkon rozhodnutí prodejem spoluvlastnického podílu¹⁰⁷. Toto omezení převoditelnosti spoluvlastnického podílu pro druha a družku jakožto spoluvlastníky znamená, že chce-li jeden z nich úplatně převést svůj spoluvlastnický podíl na třetí osobu, která není osobou blízkou, musí předmětný podíl nabídnout nejprve ke koupi druhému z partnerů, a to s uvedením všech podmínek ohlášených touto třetí osobou¹⁰⁸; jde-li o nemovitost musí být tato nabídka písemná. Pro druhého z partnerů tak je zákonem založeno předkupní právo, přičemž toto předkupní právo má povahu věcného práva, tj. působí i vůči právním nástupcům zavázané osoby. Jelikož výkon tohoto zákonného předkupního práva mezi spoluvlastníky v OZ upraven není, je třeba vzhledem k § 853 OZ užít úpravu smluvního předkupního práva obsaženou v § 602 až § 606 OZ. Druhý z partnerů samozřejmě musí o realizaci předkupního práva projevit zájem, neboť ke koupi převáděného spoluvlastnického podílu nemůže být nucen. Pokud druhý z partnerů nemůže nebo nechce nabídnutý spoluvlastnický podíl koupit, zanikne vůči převádějícímu partnerovi jeho předkupní právo dle § 605 OZ a tento může bez sankce svůj podíl převést na jinou osobu, nicméně nové předkupní právo vznikne vůči nabyvateli podílu jakožto novému spoluvlastníku. Jestliže ten z partnerů, který svůj podíl úplatně převádí na třetí osobu, poruší svou zákonnou povinnost a nenabídne svůj podíl ke koupi druhému z partnerů, přichází v úvahu postup dle § 40a OZ nebo § 603

¹⁰⁵ srov. 19 str. 374; srov. 17, str. 249; srov. 12, str. 379

¹⁰⁶ srov. 2, str. 176

¹⁰⁷ problematiku výkonu rozhodnutí prodejem spoluvlastnického podílu upravuje § 338 OSŘ

¹⁰⁸ tato nabídka musí obsahovat specifikaci spoluvlastnického podílu a nabídnutou cenu; označení konkrétního zájemce se ale nevyžaduje

odst. 3 OZ.¹⁰⁹ Dle ustanovení § 603 odst. 3 OZ se může oprávněný, bylo-li předkupní právo porušeno, na nabyvateli převedeného podílu domáhat, aby mu podíl nabídl ke koupi, a to za stejných podmínek, za kterých jej sám nový nabyvatel nabyl. Pokud tak neučiní nabyvatel dobrovolně, může se oprávněný domáhat, aby projev vůle nabyvatele, tj. nabídka k uzavření kupní smlouvy, byl nahrazen soudním rozhodnutím ve smyslu § 161 odst. 3 OSŘ. Ustanovení § 40a OZ stanoví, že právní úkon, kterým bylo porušeno předkupní právo dle § 140 OZ, je relativně neplatný. Jelikož jde o neplatnost relativní, musí se dotčený partner neplatnosti převodního úkonu v tříleté promlčecí lhůtě, která běží od okamžiku převodu, dovolat. Dovolání se neplatnosti převodního aktu ale vylučuje následné použití postupu dle § 603 odst. 3 OZ.

6.1.2.1.2.5. Zánik a zrušení

K zániku podílového spoluvlastnictví může dojít stejnými způsoby, jimiž dochází k zániku vlastnictví obecně. K zániku tak může dojít např. zničením společné věci nebo tím, že věc ztratí charakter věci v právním smyslu, vydržením, současnou smrtí druha a družky či smlouvou o zcizení společné věci.

Vedle obecných důvodů zániku vlastnictví může dojít ke zrušení podílového spoluvlastnictví dohodou spoluvlastníků nebo konstitutivním rozhodnutím soudu vydaným na návrh některého ze spoluvlastníků.

Pro zrušení podílového spoluvlastnictví druha a družky dohodou je nezbytná jejich společná vůle nadále v spoluvlastnictví nesetrvávat a ochota ukončit spoluvlastnický vztah právě dohodou. Součástí dohody není pouze shodné prohlášení o zrušení spoluvlastnictví k věci jako celku, ale druh a družka se musí dohodnout i na vzájemném vypořádání. Je-li předmětem podílového spoluvlastnictví nemovitost, musí být dohoda písemná.

Není-li uzavřena mezi oběma partnery jakožto spoluvlastníky dohoda o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, zruší na návrh kteréhokoli

¹⁰⁹ o porušení předkupního práva by šlo i tehdy, kdyby převádějící partner převedl spoluvlastnický podíl na třetí osobu za výhodnějších podmínek, než které nabídl druhému z partnerů

z partnerů podílové spoluvlastnictví soud a provede jeho vypořádání. Návrh může podat soudu kterýkoli ze spoluvlastníků, a to bez ohledu na výši jeho spoluvlastnického podílu. Zákon neuvádí důvody, pro které může soud podílové spoluvlastnictví zrušit, proto může být návrh podán i jen z důvodu, že jeden z partnerů nechce nadále setrvávat ve spoluvlastnickém vztahu. Vzhledem k platné právní úpravě (§ 142 odst. 2 OZ) může být soudem návrh na zrušení podílového spoluvlastnictví zamítnut jen výjimečně. Jedním ze znaků podílového spoluvlastnictví je tak skutečnost, že se jedná o právní vztah, k jehož zachování nemůže být žádný ze spoluvlastníků zásadně nucen.

Jak dohoda, tak soudní rozhodnutí o zrušení podílového spoluvlastnictví se vždy týká celého předmětu spoluvlastnictví; a to i tehdy je-li návrh podán soudu pouze jedním ze spoluvlastníků, což bude v podílovém spoluvlastnictví druha a družky, v případě že nedojde ke zrušení podílového spoluvlastnictví dohodou, typické.

6.1.2.1.2.6. Vypořádání

Pokud se druh a družka dohodnou na zrušení podílového spoluvlastnictví, musí být součástí této dohody i dohoda o vzájemném vypořádání. Součástí obsahu této dohody musí být i vypořádání veškerých souvisejících práv a povinností, které vznikly ze spoluvlastnického vztahu. Pokud jde o způsob vzájemného vypořádání, přichází v úvahu některý ze způsobů uvedených v § 142 OZ ale i jiný způsob vypořádání, na kterém se druh a družka dohodnou.¹¹⁰ Na dohodu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví se vztahují obecná ustanovení o právních úkonech (§ 34 a násl. OZ). Písemná forma dohody je vyžadována pod sankcí absolutní neplatnosti pouze pokud je předmětem vypořádání nemovitost.¹¹¹ Protože v ostatních případech stačí i ústní dohoda, je druh či družka povinen dle § 141 odst. 2 OZ vydat na požádání druhému z partnerů písemné potvrzení o tom, jak se

¹¹⁰ srov. 2, str. 178

¹¹¹ dle § 133 odst. 2 se při převodu nemovitosti smlouvou nabývá vlastnictví až vkladem do katastru nemovitostí - vzhledem k této skutečnosti a praxi katastrálních pracovišť by podpisy na dohodě měly být úředně ověřeny

vypořádali (pokud již sama dohoda nebyla, ač nemusela, písemná). Povinnost vydat toto potvrzení lze vymáhat i soudně.

Nedošlo-li ke zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví dohodou spoluvlastníků, zruší je a vypořádá na návrh kteréhokoli z partnerů soud. Soud v tomto případě v rámci jednoho řízení podílové spoluvlastnictví nejprve jako celek zruší, a poté provede jeho vypořádání. Návrh soudu je žalobou ve smyslu § 80 OSŘ, kterou je sledováno vydání konstitutivního soudního rozhodnutí, zakládajícího nový hmotněprávní vztah pro dobu po zrušení podílového spoluvlastnictví. Soud je v zásadě povinen spoluvlastnictví zrušit, návrhu soud nemusí vyhovět pouze za podmínek stanovených v § 142 odst. 2 OZ. Návrhem spoluvlastníka na způsob vypořádání spoluvlastnictví není soud vázán a může rozhodnout i jinak než je navrhovatelem požadováno, neboť ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. Pokud jde o způsob vypořádání, zkoumá soud podmínky jednotlivých způsobů vypořádání dle jejich zákonného pořadí a jak zmiňováno rozhodne o způsobu vypořádání bez ohledu na to, že navrhovatel konkrétní způsob nenavrhl či že navrhl jiný, než soud dle zjištěného skutkového stavu uznal za důvodný. Soud tedy zde není vázán petitem žaloby. V průběhu soudního řízení mohou ale účastníci uzavřít smír (§ 99 OSŘ), což by jim umožnilo, aby si sami zvolili způsob vypořádání.

Způsoby vypořádání mají zákonem stanovené pořadí, které musí soud v rámci řízení respektovat. Přednostním způsobem vypořádání je reálné rozdělení věci. Při tomto reálném rozdělení věci musí soud dbát o to, aby rozdělením vznikly samostatné věci v právním smyslu a aby části vzniklé rozdělením mohly přiměřeně sloužit svému účelu. Mohou tak vzniknout samozřejmě rozdíly v hodnotě jednotlivých reálných dílů, které musí soud vyrovnat rozhodnutím o přiměřené peněžité náhradě.¹¹² Dojde-li rozdělením společné věci ke vzniku nové nemovitosti¹¹³, může k ní soud zřídit, a to i bez návrhu, věcné břemeno ve prospěch vlastníka jiné nově vzniklé nemovitosti (u ostatních způsobů vypořádání toto možné není). Zrušení a vypořádání

¹¹² srov. 19, str. 378; srov. 11, str. 483

podílového spoluvlastnictví však nesmí být na újmu osobám, kterým přísluší práva na nemovitosti váznoucí. Vzhledem ke znění § 142 odst. 3 OZ nutno mít za to, že lze takto zřídit pouze věcné břemeno spojené s nemovitostí, nikoli s osobou.

Není-li rozdělení společné věci dobře možné, je dalším způsobem vypořádání přikázání společné věci jednomu z partnerů do individuálního vlastnictví, a to za přiměřenou náhradu. Tento způsob lze využít, pouze za zmíněné podmínky, že není reálné rozdělení možné, a dále za podmínky, že jeden z partnerů projevuje o celou věc zájem a je schopen uhradit přiměřenou náhradu za toto přikázání do vlastnictví. Soud přitom ze zákona přihlédne k velikosti podílů (ty budou u partnerů většinou stejné) a k účelnému využití věci. Věc se přikazuje jako celek jednomu z partnerů¹¹⁴, nikdy třetí osobě. Přiměřená náhrada by měla odpovídat obvyklé ceně odnímaného vlastnictví, tj. ceně v místě a čase obvyklé určené na základě aktuální nabídky a poptávky¹¹⁵.

Pokud není reálné rozdělení společné věci dobře možné a žádný z partnerů věc nechce, nařídí soud její prodej a výtěžek rozdělí podle výše spoluvlastnických podílů. Prodej společné věci se provede způsobem stanoveným v OSŘ (§ 348 a § 321 - § 338) pro výkon rozhodnutí. Pokud by se v rámci výkonu rozhodnutí nepodařilo společnou věc prodat, zůstalo by nadále podílové spoluvlastnictví k této věci zachováno.

Jak bylo zmiňováno, platí obecně zásada, že žádný z partnerů nemůže být nucen, aby ve spoluvlastnickém vztahu setrval proti své vůli. Z této zásady ale existuje výjimka upravená v § 142 odst. 2 OZ. Toto ustanovení stanoví, že pokud reálné rozdělení věci není možné, tak z důvodů zvláštního zřetele hodných¹¹⁶ soud nezruší a nevypořádá podílové spoluvlastnictví přikázáním věci za náhradu či prodejem věci a rozdělením výtěžku. Je-li vypořádání podílového spoluvlastnictví rozdělením věci možné, pak soud

¹¹³ pokud jde o budovy, připouští se v praxi pouze vertikální rozdělení, a to tak, aby vznikly samostatné budovy a nebyly porušeny příslušné stavební předpisy; k rozdělení pozemku se vyžaduje rozhodnutí příslušného orgánu státní správy

¹¹⁴ obecně pro podílové spoluvlastnictví ale platí, že přikázat lze věc nejen jednomu ale i více spoluvlastníkům

¹¹⁵ nemělo by se tedy jednat o cenu určenou pouze podle úředního předpisu; výše této ceny by měla umožnit opatřit si časově a místně odpovídající náhradu za odňaté vlastnictví

podílové spoluvlastnictví zrušit a vypořádat rozdělením věci musí. Rozhodnutí o zamítnutí návrhu na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví je důvodné potud, pokud trvá původní skutkový stav¹¹⁷, nicméně ani toto rozhodnutí nebrání zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví dohodou.

6.1.2.1.2.7. Obecné srovnání podílového spoluvlastnictví druha a družky a SJM

Hlavní odlišnost podílového spoluvlastnictví oproti SJM nutno spatřovat v tom, že SJM je zvláštním druhem majetkového společenství, které může vzniknout a existovat pouze mezi osobami, které spolu uzavřely manželství. SJM je tedy speciálním majetkovým společenstvím pro manžely a pouze pro manžely, čemuž také úprava SJM odpovídá, a to snahou upravit pokud možno všechny podstatné vztahy a situace, které v manželském soužití mohou vzniknout. Oproti tomu podílové spoluvlastnictví nelze chápat jako majetkové společenství, neboť se vždy upíná ke konkrétní věci, popř. ke konkrétně vymezenému souboru věcí. Cílem úpravy podílového spoluvlastnictví v OZ navíc není upravit speciálně spoluvlastnictví osob žijících v určitém soužití, nýbrž cílem je upravit spoluvlastnictví jako institut obecně. Proto právní úprava podílového spoluvlastnictví nereflektuje a nemůže reflektovat jednotlivé zvláštnosti spoluvlastnictví spolužijících osob. Z toho plynou také nejpodstatnější rozdíly podílového spoluvlastnictví a SJM.

Podílové spoluvlastnictví druha a družky vzniká a zaniká nezávisle na okamžiku vzniku či zániku partnerského heterosexuálního soužití. Fakticky tomu bude tak, že vznik, existence či zánik partnerského heterosexuálního soužití bude většinou předpokladem vzniku či zániku podílového spoluvlastnictví druha a družky, nicméně pro právní úpravu podílového spoluvlastnictví vznik či zánik partnerského heterosexuálního soužití právní relevanci nemá. Podílové spoluvlastnictví samozřejmě není jako SJM omezeno

¹¹⁶ důvod zvláštního zřetele hodný je např. skutečnost, že jde účelu sledovaného návrhem dosáhnout účelně i jinak, že jde o zneužití práva dle § 3 OZ, ale např. i zdravotní stav nebo věk některého z partnerů

¹¹⁷ v případech podstatné změny poměrů (odpadnutí důvodu zvláštního zřetele hodného) se tak lze domáhat novým návrhem na zahájení řízení změny původního rozhodnutí

co do právních subjektů, mezi kterými může vzniknout. Mezi manžely zásadně existuje SJM vždy (i když třeba pouze v rozsahu věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti), oproti tomu ale mezi druhem a družkou podílové spoluvlastnictví vzniknout vůbec nemusí, neboť vše může být v individuálním vlastnictví některého z nich.

Jelikož SJM je majetkové společenství vznikající zásadně uzavřením manželství, je zákonem stanoveno, co je předmětem SJM a co nikoli (modifikace rozsahu SJM je ale možná). Předmětem SJM je jak majetek tak závazky. Oproti tomu OZ pro podílové spoluvlastnictví stanoví, že jeho předmětem mohou být pouze věci, tj. hmotné předměty. Jelikož podílové spoluvlastnictví není majetkovým společenstvím spolužijících osob, není v OZ samozřejmě ani stanoven pozitivní či negativní výčet toho, co tvoří, resp. netvoří podílové spoluvlastnictví druha a družky. Jak pro předmět SJM tak pro předmět podílového spoluvlastnictví platí omezení vlastnictví zakotvené v článku 11 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

Dalším velmi podstatným rozdílem je, že pro SJM je charakteristická neexistence jakýchkoli podílů a že každý z manželů je považován za vlastníka celé věci, který je omezen pouze stejnými oprávněními druhého z manželů. Podílové spoluvlastnictví je ale právě na existenci podílů postaveno, neboť tento podíl vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastník podílí na právech a povinnostech vyplývajících ze společné věci. Právě proto, že je podílové spoluvlastnictví postaveno na podílech a že není majetkovým společenstvím spolužijících osob (a že proto jeho úprava není pro potřeby partnerského heterosexuálního soužití tak detailní jako je tomu pro manžely u SJM), neumožňuje OZ jeho rozsáhlé modifikace jako u SJM a neobsahuje ani zvláštní úpravu pro případ podnikání některého z partnerů. Z těchto důvodů také nastává odlišná situace při vypořádání. Při vypořádání SJM nejde o nabytí práv ani o nabytí povinností, dochází popř. pouze k jejich pozbytí, a pokud jde o věci nedochází k přechodu vlastnického práva, ale popř. jen ke změně (singularizaci) právního subjektu vlastnického práva. Oproti tomu při vypořádání podílového spoluvlastnictví, ať už zaniklo dohodou nebo rozhodnutím soudu, se znovu rozhoduje o dalším uspořádání vlastnictví k věci, nejde zde tedy jako u

věcí v SJM pouze o to, vlastnictví koho zůstane zachováno a čím se zrušuje (popř. co zůstane společné).

Závěrem tohoto srovnání lze konstatovat, že výše zmíněné rozdíly plynou ze skutečnosti, že SJM je právním institutem cíleně vytvořeným a zakotveným pro úpravu majetkových vztahů manželů. Oproti tomu podstatou institutu podílového spoluvlastnictví je úprava společného vlastnictví jedné a téže věci současně několika různými subjekty, a proto není smyslem ani cílem této úpravy upravovat majetkové vztahy osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití a na různost tohoto soužití komplexně reagovat.

6.1.2.2. Závazky a práva

6.1.2.2.1. Individuální závazky a práva

Stejně jako druh a družka nabývají majetek většinou do svého individuálního vlastnictví, tak i práva a závazky budou osoby žijící ve faktickém soužití nabývat většinou individuálně. S takovýmito individuálními právy a závazky pak také druh či družka samostatně disponují a jsou z nich samostatně oprávněni, resp. povinni.

6.1.2.2.2. Společné závazky a práva

Společnými závazky a právy osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití mohou být závazkové právní vztahy solidární, dílčí nebo nedílné, v nichž druh a družka vystupují jako spoludlužníci nebo spoluvěřitelé. Vzhledem ke skutečnosti, že se dle mého názoru nejedná o vztahy pro partnerské heterosexuální soužití typické ani vztahy, které by byly mezi partnery právě pro existenci faktického soužití častější než obvykle, odkážu v této souvislosti pouze na právní úpravu těchto závazkových právních vztahů vyznačujících se mnohostí subjektů obsaženou v § 511 - § 515 OZ.

6.2. DALŠÍ MAJETKOVÉ VZTAHY

6.2.1. Dědění

Dědické právo je upraveno v ustanoveních § 460 - § 487 OZ. Dále problematiku dědění upravuje § 873 OZ, který stanoví, že při dědění se použije právo platné v den smrti zůstavitele, a který dále stanoví, jaké právo se použije na posouzení platnosti závěti a listiny o vydědění ve vztahu k době jejich pořízení.

Za dědice je považován ten, na koho přejdou práva a povinnosti zůstavitele dle zmíněných ustanovení OZ o dědickém nástupnictví. Přechod práv a povinností ze zemřelé osoby na jejího právního nástupce je založen na principu univerzální sukcese, tj. práva a povinnosti, které smrtí nezanikly nebo nepřešly na jiný subjekt jinak než děděním, tvoří celek, který smrtí přechází na právního nástupce. Dědic tak vstupuje bezprostředně do právního postavení zůstavitele v celé jeho šíři. Předpoklady dědického nástupnictví jsou¹¹⁸: smrt fyzické osoby; existence pozůstalosti, resp. dědictví; existence dědice a jeho způsobilost nabýt dědictví; právní důvod dědění; výslovný projev vůle nebo právně relevantní chování týkající se přijetí nebo odmítnutí dědictví.

6.2.1.1. Rozdíly v intestátní posloupnosti

Rozdílné postavení osob žijících v manželství a osob žijících v partnerské heterosexuálním soužití nalzáme v oblasti dědického práva především v úpravě intestátní dědické posloupnosti. Pokud jde o testamentární dědickou posloupnost, je postavení manželů ve srovnání s postavením druha a družky stejné. Možnost naložit se svým majetkem pro případ smrti dle své vůle závětí, a tak vyloučit přechod majetku na zákonné dědice, je zde jak pro manžele tak pro druha či družku omezena co do okruhu právních nástupců zůstavitele ustanovením § 479 OZ. § 479 OZ upravuje ochranu tzv. neopominutelných dědiců, mezi které patří pouze potomci, a to ještě pouze

¹¹⁸ srov. 18, str. 280; srov. 16, str. 459

pokud nebyli platně vydědění dle § 469a OZ. Možnost ustanovit manžela, resp. manželku závětním dědicem je tedy stejná jako možnost ustanovit závětním dědicem druhu, resp. družku, neboť v obou případech platí pouze stejné omezení stanovené v § 479 OZ, které co do podmínek jeho aplikace nikterak neodvisí od existence manželství, popř. faktického soužití.

Problematika dědění ze zákona, tedy tzv. intestátní dědická posloupnost, je upravena v § 473 - 475a OZ. K dědění ze zákona dochází - za splnění ostatních výše zmíněných předpokladů dědického nástupnictví - tehdy, pokud zemře zůstavitel bez zanechání platné závěti nebo pokud z jakéhokoli důvodu dědictví nenabude v závěti povoláný dědic. Ze zákona jsou dále děděny hodnoty, na které zůstavitel v závěti nepamatoval. V tomto případě se bude jednat o závěť, v níž byly konkrétnímu dědici odkázány konkrétní věci nebo práva a přitom některá součást pozůstalosti byla zůstavitelem, třeba i úmyslně, opomenuta.

Zákonní dědici jsou dle současné právní úpravy rozděleni do čtyř skupin. Mým cílem je z oblasti problematiky zákonné dědické posloupnosti pouze blíže rozebrat, ve které skupině zákonných dědiců dědí manžel, resp. manželka a ve které skupině dědí tzv. spolužijící osoba, kterou může být mimo jiné i druh, resp. družka, a tak postihnout rozdíly v právním postavení těchto osob při dědění ze zákona.

Pokud jde o některého z manželů, je jeho postavení při intestátní dědické posloupnosti následující. Manžel patří spolu s dětmi zůstavitele do první skupiny zákonných dědiců a tito dědici jsou povoláni k dědění všichni rovným dílem. Aby manžel mohl dědit, je podmínkou, že v době smrti zůstavitele manželství právně trvalo¹¹⁹. Manžel v této první skupině nemá žádné zvláštní postavení a velikost jeho podílu závisí na počtu dětí zůstavitele. V první dědické skupině manžel ale sám dědit nemůže. Pokud tedy dědictví nenabude žádný ze zůstavitelových potomků, je povolána k dědění druhá skupina zákonných dědiců, kterou vedle manžela tvoří zůstavitelovi rodiče a tzv. spolužijící osoby (viz níže). V této druhé skupině je manžel zvýhodněn tím, že mu připadá vždy minimálně polovina dědictví, bez ohledu na to, kolik dalších dědiců s ním v této

¹¹⁹ soužití ve společné domácnosti ale podmínkou není

skupině dědí. Pokud by manželovi v jeho dědických nárocích nekonkuroval žádný jiný dědic této skupiny, připadlo by mu dědictví celé. Manžel tedy v rámci intestátní dědické posloupnosti dědí vždy nejhůře ve druhé skupině zákonných dědiců.

V této souvislosti je nutno ale striktně odlišovat postavení manžela jakožto dědice ze zákona od jeho postavení manžela jakožto spoluvlastníka majetku v SJM. Smrtí zůstavitele - druhého z manželů zaniká manželství a tím i SJM. Došlo-li k zániku SJM smrtí jednoho z manželů, provádí soud řízení o vypořádání SJM v rámci dědického řízení, přičemž právě vypořádání zaniklého SJM v rámci tohoto dědického řízení je předpokladem pro zjištění, co ze SJM spadá do dědictví a co se stává výlučným vlastnictvím přeživšího manžela a tedy předmětem dědění není.¹²⁰ Blíže k této problematice viz. kapitola o vypořádání SJM.

Pokud jde o postavení druha, resp. družky při intestátní dědické posloupnosti, odvíjí se toto od postavení tzv. spolužijících osob. Spolužijící osobou je v rámci úpravy dědického práva (§ 474 odst. 1; § 475 odst. 1 OZ) ten, kdo žil ze zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti, a který z tohoto důvodu pečoval o společnou domácnost nebo byl na zůstavitele odkázán výživou. Oproti manželství, jehož existenci je možno prokázat příslušnými doklady, je u spolužijících osob situace podstatně složitější, neboť předpoklady pro dědění musí být dokázány. A to tak, aby bylo prokázáno splnění všech podmínek, které jsou kladeny jako předpoklad pro to, aby daná osoba mohla být považována za osobu spolužijící. Předmětem dokazování tak je především existence společné domácnosti zůstavitele a potenciálního dědice. Existence společné domácnosti předpokládá soužití dvou a více osob ve spotřebním společenství, v němž jednotliví členové přispívají dle svých schopností a možností k úhradě nákladů a obstarávání společných potřeb.¹²¹ Zároveň je třeba prokázat, že soužití ve společné domácnosti bylo alespoň jednorozční a skončilo teprve smrtí zůstavitele. Jako další předpoklad pro dědění spolužijících osob v rámci zákonné dědické posloupnosti je nutno prokázat buď péči o společnou domácnost vedenou se zůstavitelem nebo

¹²⁰ srov. 18, str. 301 a 312; srov. 16, str. 478

odkázanost výživou¹²² na osobu zůstavitele. Osoba, která prokáže splnění výše uvedených podmínek je při dědění ze zákona považována za osobu spolužijící. Za předpokladu splnění a prokázání těchto podmínek jsou i druh, resp. družka, dojde-li k úmrtí druhého z partnerů, považováni pro účely intestátní dědické posloupnosti za osobu spolužijící.¹²³

Druh, resp. družka jakožto spolužijící osoba tedy dědí jako zákonný dědic až ve druhé skupině zákonných dědiců, která je k dědění povolána, pokud nedědí zůstaviteli potomci. Spolu se spolužijícími osobami v této skupině dědí manžel a rodiče zůstavitele, přičemž dědici druhé skupiny dědí stejným dílem, manželovi však připadá vždy alespoň polovina dědictví. Od počtu zákonných dědiců této skupiny se pak odvíjí velikost dědického podílu druha, resp. družky. Spolužijící osoby však nemohou ve druhé dědické skupině dědit samy. Pokud tedy nedědí ani manžel ani rodiče zůstavitele, jsou povoláni dědici třetí dědické skupiny, kterými jsou zůstaviteli sourozenci a právě osoby spolužijící. Žádný z dědiců třetí skupiny není favorizován co do minimální velikosti dědického podílu a všichni dědici zde dědí stejným dílem. Druh, resp. družka zde může dědit i jako dědic jediný.

Postavení druha, resp. družky v rámci intestátní dědické posloupnosti je oproti postavení manžela, resp. manželky značně nevýhodné. Manžel jakožto zákonný dědic dědí vždy (navíc je ve druhé skupině favorizován co do velikosti podílu), oproti tomu před druhem mají vždy přednost potomci zůstavitele (potomci druh vůbec nedědí), a pokud je jako zákonný dědic povolán, zpravidla se musí dělit s manželem, rodiči či sourozenci zůstavitele, popř. s jinou spolužijící osobou. Další nevýhoda v postavení druha jakožto zákonného dědice spočívá v nutnosti existence společné domácnosti ke dni úmrtí zůstavitele (u manželů je existence společné domácnosti pro dědění ze zákona irelevantní) a dále v nutnosti prokazovat existenci této a dalších zákonem vyžadovaných skutečností nutných k přiznání postavení spolužijící osoby. V praxi tak nezřídka dochází k tomu, že se druh, resp. družka domáhají svých dědických nároků u soudu žalobou dle § 175k odst. 2 OSŘ.

¹²¹ srov. 18, str. 302; srov. 16, str. 479

¹²² podmínku odkázanosti výživou nelze ale nutně chápat pouze jako alimentární povinnost zůstavitele

6.2.1.2. Rozdíly v otázce relativní dědické způsobilosti

Dědická způsobilost je dvojího druhu.¹²⁴ Jednak je to způsobilost absolutní, která vyjadřuje způsobilost dědice vstoupit namísto zůstavitele do zanechaných práv a povinností. Tato způsobilost závisí na objektivních okolnostech, kterými je skutečnost, zda se dědic dožil nápadu dědictví, tj. zda ten, kdo by se měl stát dědicem, byl v době smrti zůstavitele způsobilý mít práva a povinnosti (způsobilost k právním úkonům se již nevyžaduje). Posouzení absolutní dědické způsobilosti nikterak nesouvisí s formou rodinného soužití zůstavitele ani dědice.

Druhým druhem dědické způsobilosti je způsobilost relativní, která vyjadřuje, zda je k dědění povolána osoba hodna stát se nástupcem zůstavitele. Tato způsobilost je upravena v § 469 OZ, který stanoví, že nedědí, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům¹²⁵ a nebo kdo se dopustil zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy. To vše za podmínky, že zůstavitel takovéto osobě tento čin neodpustil.

Z hlediska relativní způsobilosti potenciálního dědice tak nabývá mimo jiné významu forma rodinného soužití zůstavitele, neboť úmyslný trestný čin proti manželu zůstavitele má za následek dědickou nezpůsobilost pachatele, oproti tomu ale stejný čin proti druhovi zůstavitele dědickou nezpůsobilost pachatele nezapřičiňuje; ač nebezpečnost činu a z toho plynoucí nevhodnost pachatele k dědění je stejná.

Pro posouzení relativní způsobilosti manžela, resp. druha jakožto dědice v případě smrti druhého z manželů, resp. partnerů toto ustanovení ale žádné rozdíly nepřináší, neboť v případě, že by se přeživší manžel, resp. druh dopustil jednání specifikovaného v § 469 OZ, jednalo by se v obou případech o jednání proti zůstaviteli, které by tak v obou případech mělo za následek relativní dědickou nezpůsobilost. Forma rodinného soužití zůstavitele tak má význam

¹²³ osobou spoluzijící samozřejmě mohou být i osoby jiné, jako např. bratr, sestra, kamarád...

¹²⁴ srov. 18, str. 282 a násl.; srov. 16, str. 461

¹²⁵ nezáleží přitom na tom, zda šlo o újmu na tělesné integritě nebo na majetku

pouze pro skutečnost, zda osoba, s níž zůstavitel vedl rodinný život, je zahrnuta do okruhu osob, vůči nimž má jednání, popsané ve zmiňovaném ustanovení, za následek relativní dědickou nezpůsobilost ostatních v úvahu přicházejících dědiců jakožto pachatelů takového jednání.

6.2.2. Výživné

Problematiku výživného upravuje část třetí ZOR. Samotný pojem „výživné“ ZOR ale nedefinuje. Obecně lze konstatovat, že výživné označuje předmět práva, resp. povinnosti, spočívající v plnění, které někdo má být povinen nebo je povinen jinému poskytovat za účelem zajištění jeho potřeb, a to na základě rozhodnutí, jež bylo vydáno na základě zákona a podle pravidel jím stanovených, popř. na základě dohody, která byla uzavřena na základě zákona a v souladu s ním¹²⁶. Výživné označuje majetkový soubor věcí a jiných penězi ocenitelných právních předmětů, které poskytuje jedna osoba osobě druhé za účelem uspokojování jejích životních potřeb.¹²⁷

Při rozboru problematiky výživného se omezím na rozsah, ve kterém se tato problematika dotýká tématu mé práce, tj. rozdílů v majetkových vztazích manželů a osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití. Nebudu tak popisovat zejména četné výjimky, které se týkají výživného poskytovaného nezletilým dětem.

Právní poměr mezi tím, kdo je povinen výživné poskytovat, a tím, kdo má právo na poskytování výživného, vzniká rozhodnutím soudu vydaným na základě zákona a připouští-li to zákon tak za stanovených podmínek i dohodou povinného a oprávněného. Soud v rámci řízení ve věcech výživného zkoumá a posuzuje naplnění podmínek pro vznik výživného. Povinnost poskytovat výživné je tak založena až rozhodnutím soudu, resp. dohodou. Do té doby jsou právo na výživné a povinnost poskytovat výživné pouze hypotetické a právní poměr mezi subjekty výživného dosud neexistuje. ZOR stanoví předpoklady a podmínky pro vznik vyživovací povinnosti a práva na výživné jednak obecně (§ 96 - § 103) a jednak pro jednotlivé druhy výživného zvlášť (§ 85 - § 95).

¹²⁶ srov. 28, str. 166

Právo na výživné a vyživovací povinnost se vyznačují určitými specifickými charakteristikami, které je v souhrnu odlišují od jiných párových práv a povinností. Především je pro výživné charakteristické, že má jednak majetkový aspekt (předmětem je zabezpečování a úhrada potřeb oprávněným subjektům) a jednak osobní aspekt (neboť majetkové plnění je poskytováno pouze mezi přesně určenými osobami, konkrétně osobami v příbuzenském nebo manželském, resp. bývalém manželském svazku). Výživné má tedy nejen majetkovou, ale i osobní povahu. Dalším specifikem je, že výživné je zároveň zákonným nárokem na výživu i zákonnou povinností vyživovat. Tato zákonná úprava má kogentní povahu a nelze ji tedy měnit ani dohodou povinného a oprávněného. Důsledkem kogentnosti této právní úpravy a vazby vyživovacího práva a povinnosti na konkrétní osoby pak je nepostupitelnost takovýchto práv a nepřevoditelnost takovýchto povinností. Další zvláštností je, že se právo na výživné nepromlčuje; avšak právo na jednotlivá opakující se plnění výživného se promlčuje (§ 98 ZOR). Specifickým znakem výživného dále je, že je zásadně nepřipustné započtení proti pohledávce výživného, vyjma případů, kdy se strany na započtení výslovně dohodnou (absolutní zákaz započtení na výživné poskytované nezletilcům je stanoven v § 97 odst. 3, věta druhá ZOR). Zvláštností výživného je i způsob jeho platby, neboť § 97 odst. 1 ZOR stanoví, že výživné se platí¹²⁸ v pravidelných opětuujících se částkách, splatných vždy na měsíc dopředu. Výživné tak je dlouhodobým opakujícím se plněním. Výjimku připouští ZOR pouze ve dvou případech, kdy výživné může být uhrazeno formou jednorázové částky a tím zaniká. Jedna z těchto výjimek je upravena právě pro výživné rozvedeného manžela (§ 94 odst. 2 ZOR). Jelikož vyživovací právo a vyživovací povinnost vznikají zásadně rozhodnutím soudu, je obecným důvodem jejich zániku rozhodnutí soudu, které je zruší, přestaly-li existovat nebo se změnily podmínky pro přiznání výživného. Výživné samozřejmě také zaniká smrtí povinného nebo oprávněného, neboť jde o povinnost, resp. právo vázané na konkrétní osobu. Pro některé druhy výživného (např. výživné rozvedeného manžela) existují ale i další důvody zániku.

¹²⁷ srov. 18, str. 152

¹²⁸ se souhlasem oprávněného je možno poskytovat namísto peněžitého plnění věcné plnění

Předmětem práva na výživné a vyživovací povinnosti je výživné, tedy plnění, jehož účelem je zajistit osobní potřeby oprávněného¹²⁹. Pokud jde o rozsah výživného, je tento v ZOR stanoven obecně v § 96 pro všechny druhy výživného. Pro jednotlivé druhy výživného je pak rozsah stanoven v příslušných ustanoveních zvláštními pravidly, která mají před pravidly obecnými přednost.

Obecnými kritérii pro stanovení výše výživného jsou na straně jedné odůvodněné potřeby oprávněného¹³⁰ a na straně druhé schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného¹³¹, přičemž při hodnocení tohoto druhého kritéria je soud povinen zkoumat, zda se povinný bez důležitého důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popř. zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika. V § 96 odst. 2 ZOR je pak stanovena nepřekročitelná mez přiznání práva na výživné, neboť dle tohoto ustanovení právo na výživné nelze přiznat, bylo-li by to v rozporu s dobrými mravy¹³².

Osoby, které ZOR označuje za oprávněné, se mohou domáhat svého práva na výživné v soudním řízení. K zahájení řízení, v němž se zletilá osoba chce domoci stanovení povinnosti platit výživné, je třeba aby tato osoba podala soudu návrh na zahájení řízení. Samotné výživné může pak soud v tomto případě zásadně přiznat až ode dne zahájení řízení. Pokud dojde ke změně poměrů, ať už na straně oprávněného či povinného, může být na návrh některého z nich soudem rozhodnutí o výživném změněno nebo zrušeno¹³³. Rozhodnutí soudu o výživném ale není jedinou možností vzniku vyživovací povinnosti a práva na výživné, neboť ZOR nevyklučuje možnost dohody o plnění vyživovací povinnosti.

¹²⁹ osobní potřeby je nutno chápat nejen jako potřeby hmotné, ale i jako potřeby duševní

¹³⁰ odůvodněnost potřeb je třeba posuzovat dle společenského průměru, přičemž je nutno vždy zohlednit sociální postavení oprávněného i povinného a to, o jaký druh výživného se konkrétně jedná; dále je třeba u oprávněného posuzovat jeho věk, zdraví, schopnosti, majetkové poměry, výdělečné možnosti, ale např. i morální stránku chování oprávněného, především jeho chování k povinnému

¹³¹ oproti posuzování odůvodněných potřeb oprávněného, které zohledňují spíše budoucnost, se zde vychází ze současného stavu, přičemž se přihlíží nejen k faktickému, ale i potenciálnímu stavu (druhá věta § 96 odst. 1 ZOR); nutno je posuzovat jak prvky subjektivní (věk, vloh, zdravotní stav, vzdělání, ...) tak prvky objektivní (možnosti a podmínky determinované prostředím, ve kterém povinný žije, ...)

¹³² v praxi je toto ustanovení využíváno výjimečně, zohledňovány by dle tohoto ustanovení měly být morální a osobní kvality oprávněné osoby

6.2.2.1. Manželství

6.2.2.1.1. Vyživovací povinnost mezi manžely

Vyživovací povinnost manželů je upravena v § 91 ZOR. Subjekty této vyživovací povinnosti jsou oba manželé, neboť § 91 odst. 1 ZOR hovoří o vzájemné vyživovací povinnosti. Ve většině případů je tato povinnost manžely plněna dobrovolně. Pokud tomu ale tak není nebo pokud je vyživovací povinnost plněna nedostatečně, může druhý z manželů podat soudu návrh na zahájení řízení o stanovení rozsahu této vyživovací povinnosti¹³⁴. Soud je v rámci tohoto řízení povinen přihlídnout k péči o společnou domácnost. Rozsah vyživovací povinnosti pak soud stanoví tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná¹³⁵. V rámci tohoto pravidla pro stanovení rozsahu výživného se použije obecná úprava stanovení rozsahu výživného obsažená v § 96 ZOR.

Tato vyživovací povinnost předchází vyživovací povinnosti dětí (tedy teprve pokud nebudou manželé s to se vzájemně vyživovat, mohou požádat o výživu své děti).

Vyživovací povinnost mezi manžely vzniká ze zákona okamžikem uzavření manželství.¹³⁶ Její trvání je vázáno na existenci manželství¹³⁷, proto okamžikem zániku manželství zaniká i tato vyživovací povinnost.

6.2.2.1.2. Výživné rozvedeného manžela

Výživné rozvedeného manžela je upraveno v § 92 – § 94 ZOR. Subjekty této vyživovací povinnosti jsou pouze bývalí manželé. Jde tak o samostatný nárok rozvedeného manžela, který zákon váže na splnění stanovených podmínek, při jejichž splnění má tento nárok kterýkoliv z bývalých manželů.

¹³³ rozhodnutí soudu ve věcech výživného je vydáváno „cum clausula rebus sic stantibus“
¹³⁴ tato situace nastane většinou, pokud manželé nevedou společnou domácnost a manželství

trvá
¹³⁵ jde vlastně o důsledek zásady rovnoprávnosti muže a ženy v manželství

¹³⁶ tato vyživovací povinnost vzniká i v manželství neplatném; v tomto případě pak zaniká i právní mocí rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství

¹³⁷ zda manželé vedou společnou domácnost či nikoli je irelevantní

Základní podmínkou pro přiznání práva na výživné je, že rozvedený manžel není schopen sám se živit, neboli je ve stavu tzv. odkázanosti¹³⁸. I tato vyživovací povinnost předchází vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům.

Dle dikce ZOR může být tato vyživovací povinnost založena buď dohodou, a tak plněna dobrovolně, nebo rozhodnutím soudu o stanovení výše výživného vydaném na návrh oprávněného rozvedeného manžela. Rozsah výživného je stanoven tak, že oprávněnému manželovi má být přispíváno na jeho přiměřenou výživu¹³⁹, a to dle schopností, možností a majetkových poměrů povinného manžela. V rámci tohoto pravidla pro stanovení rozsahu výživného se použije obecná úprava stanovení rozsahu výživného obsažená v § 96 ZOR; v této souvislosti je vhodné upozornit zejména na § 96 odst. 2 ZOR, dle kterého výživné nelze přiznat, bylo-li by to v rozporu s dobrými mravy¹⁴⁰.

V rámci úpravy výživného rozvedeného manžela je obsaženo i tzv. „sankční výživné“¹⁴¹ (§ 93 ZOR), kdy ZOR v zájmu spravedlnosti pomáhá tomu z rozvedených manželů, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma. ZOR totiž umožňuje, aby soud tomuto rozvedenému manželovi přiznal proti jeho bývalému manželovi výživné ve stejném rozsahu, jako u vyživovací povinnosti mezi manžely. Toto „sankční výživné“ lze ale přiznat nejdéle na dobu tří let od rozvodu. Poté lze uplatnit právo na výživné mezi rozvedenými manžely, které časově omezeno není.

Zánik výživného rozvedeného manžela je výslovně upraven v § 94 ZOR. Dochází k němu pokud oprávněný manžel uzavře nové manželství (uzavření nového manželství povinným nezpůsobuje zánik vyživovací povinnosti) nebo pokud povinný, resp. oprávněný manžel zemře. Právo na výživné zaniká taktéž poskytnutím jednorázové částky, tzv. odstupného, na základě písemné

¹³⁸ to znamená, že nemá buď vůbec žádný vlastní příjem nebo jeho příjem je nedostatečný a nekryje tak jeho osobní potřeby - přitom je nutné posuzovat nejen důvody osobního charakteru (věk, zdravotní stav, ...), ale i důvody objektivního charakteru (možnosti a podmínky dané prostředím, ve kterém oprávněný žije, ...)

¹³⁹ přiměřenou výživou se rozumí zajištění všech běžných životních potřeb dle situace potřebného, s přihlédnutím k jeho zdravotnímu stavu, věku – tedy nikoli úhrada nadstandardních potřeb, ale ani úhrada pouze nezbytných životních potřeb

¹⁴⁰ např. pro chování oprávněného manžela, které vedlo k hlubokému a trvalému rozvratu manželství, ...

¹⁴¹ srov. 18, str. 171; srov. 28, str. 183

smlouvy¹⁴². Jinak i toto výživné může zaniknout z běžných důvodů, zejm. rozhodnutím soudu z důvodu vyhasnutí potřebnosti na straně oprávněného nebo ztráty schopnosti poskytovat výživné na straně povinného.

6.2.2.2. Partnerské heterosexuální soužití

Vyživovací povinnost jakéhokoli druhu není pro faktické soužití druha a družky - vyjma zvláštní vyživovací povinnosti dle § 95 ZOR (viz. níže) - výslovně regulována žádným právním předpisem. Často ale v nesezdaném soužití nastane situace, kdy druh a družka budou spolu žít ve společné domácnosti, budou společně uhrazovat své potřeby a dobrovolně bez zákonné povinnosti si budou poskytovat plnění plnící fakticky funkci výživného, přičemž zde nepůjde o bezdůvodné obohacení ve smyslu § 451 OZ. Pokud si tedy druh a družka budou dobrovolně výživné poskytovat, bude jejich postavení v tomto ohledu stejné jako u manželů. Opačná situace nastane ale v případě, kdy výživné dobrovolně poskytováno nebude a jeden z partnerů nebude schopen se samostatně živit. Za této situace nebude totiž možné domáhat se soudního rozhodnutí o stanovení výživného druha, resp. družky, tak jak je tomu v manželství, a to právě pro neexistenci zákonné úpravy výživného druha a družky.

Situaci je zde teoreticky možno částečně řešit smlouvou o důchodu (§ 842 - § 844 OZ), kterou se zakládá někomu na doživotně nebo jinak stanovenou dobu neurčitého trvání právo na vyplácení určitého důchodu. Tuto smlouvu by bylo při vhodné formulaci patrně možno uzavřít i na dobu trvání faktického soužití mezi druhem a družkou. Samotná smlouva musí být písemná, a to pod sankcí absolutní neplatnosti. Právo na důchod převést nelze, ale již splatné jednotlivé dávky postoupit lze. Důchodem je opětující se peněžitě plnění, jehož výše nebo výše výpočtu jsou ve smlouvě stanoveny. Stejně jako u výživného tedy jde o opětující se plnění, které lze soudně vymoci. Rozdíl oproti výživnému ale spočívá v zásadní skutečnosti, která je nosnou myšlenkou celého výživného. Účelem výživného mezi manžely je totiž zajistit stejnou

¹⁴² dohodu mohou uzavřít jak již rozvedení, tak teprve rozvádějící se manželé; k zániku dojde

hmotnou a kulturní úroveň obou manželů, a to tak, že je dle aktuální situace konstatováno, který z manželů je potřebný a který povinný, přičemž podstata spočívá právě v tom, že při změně poměrů se pozice oprávněného a povinného mohou změnit, a to i proti vůli některého z nich, totiž soudním rozhodnutím vydaným na návrh druhého z manželů. Oproti tomu smlouva o důchodu zajišťuje tomu z partnerů, který je momentálně potřebný, důchod od druhého z partnerů, nezaručuje však poskytujícímu partnerovi, že pokud se stane potřebným on, bude se moci soudně domoci důchodu od původně potřebného partnera. Tato smluvní úprava neumožňuje ani reagovat na jiné méně podstatné změny v poměrech druhá a družky, které by u výživného mezi manžely vedly např. ke snížení rozsahu vyživovací povinnosti. Řešení absence zákonné úpravy výživného mezi druhem a družkou uzavřením smlouvy o důchodu je tak spíše teoretickou úvahou a v praxi nenajde patrně většího uplatnění.

I když dobrovolné poskytování výživného ve faktickém soužití není založeno na zákonem stanovené povinnosti, může mít právní dopad v oblasti náhrady škody (§ 448 odst. 1 OZ), neboť při usmrcení jednoho z partnerů musí škůdce hradit peněžitým důchodem náklady na výživné pozůstalým (tedy i druhému z partnerů), kterým zemřelý výživu poskytoval (fakticky), pokud tyto náklady nejsou hrazeny z dávek důchodového zabezpečení vyplácených z téhož důvodu. Na faktické poskytování výživného je u vztahu druhá a družky vázán i institut společně posuzovaných osob definovaný v § 7 zákona č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

ZOR upravuje v § 95 příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce. Oprávněnou osobou je zde matka¹⁴³ dítěte, která není za otce dítěte provdána, a povinnou osobou je muž, který je otcem dítěte, resp. jehož otcovství je pravděpodobné nebo již bylo určeno dle příslušných ustanovení ZOR. Tento zvláštní druh výživného tedy dopadá za splnění těchto podmínek i na druhá a družku, neboť tato zvláštní vyživovací povinnost je založena na nepřímém poměru oprávněné a povinného, zprostředkovaném jejich společným dítětem. Rozsah této vyživovací povinnosti je stanoven jako

faktickým zaplacením dohodnuté částky

přiměřený příspěvek na úhradu výživy matky po dobu dvou let¹⁴⁴ a přiměřený příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím. Přiměřenost příspěvku nutno chápat tak, že by mělo být dosaženo běžné ekonomická situace jako u provdané těhotné ženy, resp. provdané matky dítěte po porodu.¹⁴⁵ Pokud toto výživné není poskytováno dobrovolně může oprávněná podat návrh na zahájení řízení o stanovení výše výživného soudu. Právo žádat tento příspěvek se promlčí ve třech letech ode dne slehnutí. Ze splnění podmínek § 95 odst. 2 ZOR může být muž, jehož otcovství je pravděpodobné¹⁴⁶, soudem uloženo, aby potřebnou částku poskytl předem; oprávněnou je v tomto případě pouze těhotná žena, nikoli již matka narozeného dítěte. Příspěvek se zásadně poskytuje v opakujících se peněžitých dávkách. K zániku tohoto příspěvku dochází jeho úplným zaplacením, resp. u příspěvku na úhradu výživy uplynutím stanoveného období, dále rozhodnutím soudu na základě změny poměrů nebo smrtí oprávněné či povinného.

6.2.2.3. Vzájemná vyživovací povinnost manželů, resp. druha a družky jakožto rodičů a jejich dětí

S problematikou majetkových vztahů manželů, resp. osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití souvisí taktéž problematika vzájemné vyživovací povinnosti manželů, resp. druha a družky jakožto rodičů¹⁴⁷ a jejich dětí. Rozbor této problematiky jsem nechtěl opominout, neboť vztahy rodičů ke společnému dítěti jsou velmi významnou součástí soužití dvou osob různého pohlaví, která má vedle osobního aspektu i majetkové dopady. Jelikož se ale nejedná o problematiku, která by přímo upravovala majetkové vztahy manželů, resp. druha a družky navzájem, nýbrž jde o problematiku související, která zmiňované majetkové vztahy ovlivňuje, zaměřím se pouze na postižení

¹⁴³ z použití pojmu "matka" vyplývá, že podmínkou vzniku práva je slehnutí (porod)

¹⁴⁴ dle soudní praxe tato doba může částečně zasahovat i do doby těhotenství

¹⁴⁵ srov. 18, str. 172; srov. 27, str. 116

¹⁴⁶ tedy nikoli muži, jehož otcovství již bylo v souladu se ZOR určeno

¹⁴⁷ rodiči se rozumí osoby jejichž rodičovství bylo určeno v souladu se zákonem, jakož i osoby jejichž rodičovství bylo založeno rozhodnutím o osvojení – jde tedy o osoby s dítětem právně příbuzné v prvním stupni přímé linie

hlavních charakteristik právní úpravy této problematiky s důrazem na možné rozdíly plynoucí z odlišné formy soužití rodičů.

ZOR sice obecně preferuje rodinu založenou manželstvím, nečiní však rozdíl mezi dětmi narozenými v manželství a dětmi narozenými v partnerském heterosexuálním soužití. Proto mají rodiče dítěte k tomuto dítěti zásadně stejná práva a povinnosti bez ohledu na to, zda jsou manželé či nikoli. Namísto manželství, jakožto kritéria pro existenci práv a povinností k dítěti, zde je spíše významným faktorem to, zda rodiče spolu s dítětem žijí ve společné domácnosti či nikoli. Totéž co pro práva a povinnosti rodičů vůči dětem platí i pro práva a povinnost dětí vůči rodičům. Tedy děti mají vůči svým rodičům stejná práva a povinnosti, ať se narodily v manželství či nikoli.

Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem je upravena v § 85 - § 86 ZOR. Rodiče mají vůči svému dítěti vyživovací povinnost samozřejmě bez ohledu na skutečnost, zda jsou manželé či nikoli. Tuto vyživovací povinnost mají oba rodiče (žijí-li a jsou-li známi), nicméně ačkoli jde o jejich povinnost společnou, podílí se na výživě svého dítěte nikoli nutně stejným dílem, nýbrž dle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Při určování rozsahu vyživovací povinnosti jednotlivého rodiče se vedle schopností, možností a majetkových poměrů přihlíží i k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje, a pokud žijí rodiče spolu, i k péči o společnou domácnost. Přitom je nerozhodné, zda jsou rodiče manželé či nikoli, významná je především skutečnost, zda rodiče žijí společně či odděleně (především při rozhodování soudu o vyživovací povinnosti).

Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem vzniká okamžikem narození dítěte a dle § 85 odst. 1 ZOR trvá do doby, dokud děti nejsou schopny samy se živit¹⁴⁸. Dalšími důvody zániku této vyživovací povinnosti jsou smrt povinného či oprávněného, osvojení dítěte, popření otcovství nebo uzavření manželství vyživovaným dítětem (za předpokladu, že manžel dítěte je s to plnit vůči němu svou vyživovací povinnost).

¹⁴⁸ tato schopnost samostatně se živit není vázána na dosažení zletilosti, nýbrž bývá extenzivně interpretována jako schopnost samostatně uspokojovat všechny své potřeby (hmotné, kulturní a dle judikatury i bytové) - srov. 10, str. 318

Pokud některý z rodičů, popř. oba neplní svoji vyživovací povinnost dobrovolně, rozhodne o povinnosti poskytovat výživné soud. Výživné lze přiznat jen ode dne zahájení řízení, jde-li ale o výživné pro nezletilé dítě¹⁴⁹, tak i za dobu nejdéle tří let zpět od tohoto dne. Je-li výživné určováno pro dobu budoucí, je rozhodný stav existující v době vyhlášení rozsudku. Pokud je ale výživné stanovováno za dobu minulou, vychází se ze situace, která existovala v době, kdy povinný výživné neposkytoval (výživné se zde pak stanoví součtem dlužných plnění). Soud posuzuje jako kritéria pro stanovení výše výživného u každého rodiče zvláště jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry¹⁵⁰, přičemž bere zřetel na to, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje, a žijí-li rodiče spolu, přihlíží i k péči o společnou domácnost. Na straně oprávněného (dítěte) posuzuje soud jeho odůvodněné potřeby¹⁵¹. Připouští-li to majetkové poměry povinného, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor zabezpečující zejména přípravu na jeho budoucí povolání. Zároveň vychází soud z pravidla, že dítě se má podílet na životní úrovni svých rodičů. I když mají rodiče více společných dětí, stanoví soud výživné pro každé dítě zvláště (dle jeho odůvodněných potřeb).

Bez ohledu na formu rodinného soužití rodičů je soud vždy povinen upravit rozsah vyživovací povinnosti nebo schválit dohodu rodičů o výši výživného, je-li oprávněným nezletilé dítě a jeho rodiče spolu nežijí. Stejně postupuje soud i když rodiče nezletilého spolu žijí, ale jeden z nich své povinnosti k nezletilci dobrovolně neplní. U nezletilého dítěte může soud zahájit řízení i bez návrhu, oproti tomu výživné zletilých dětí upravuje soud vždy jen na návrh. Problematiku zahájení řízení ve věcech výživného a povinnosti soudu rozhodnout upravuje § 86 ZOR.

Určité rozdíly, jejichž příčinou je odlišná forma soužití rodičů dítěte, můžeme spatřovat v tom, že dle § 25 ZOR nelze manželství rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí soudu o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu (v případě rozvodu dle § 24a ZOR se jedná o rozhodnutí

¹⁴⁹ u nezletilých dětí je třeba navíc vždy stanovit osobu, k jejímž rukám bude výživné hrazeno
¹⁵⁰ povinnosti rodiče, který má příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmu, směřující k prokázání výše jeho příjmů a majetkových poměrů a sankci ze nesplnění těchto povinností upravuje § 85a odst. 1 ZOR

soudu o schválení příslušné dohody manželů). V případě zániku manželství rozvodem tak vždy musí současně dojít k úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, tedy i ke stanovení vyživovací povinnosti každého z rodičů vůči nezletilému dítěti. Oproti tomu dojde-li k obdobnému zániku partnerského soužití rodičů nezletilého dítěte, zákon v souvislosti s tímto zánikem nestanoví povinnost provést řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po tomto zániku. V této souvislosti pak bude v praxi obvyklé ale i nutné, aby se rodiče nebo jeden z nich ve smyslu § 86 ZOR obrátili na soud se žádostí o stanovení výše výživného k nezletilci, popř. s žádostí o schválení dohody o výši výživného. Zahájení řízení o určení výše výživného z iniciativy soudu totiž patrně nebude v praxi příliš časté. Výše popsaný rozdíl se netýká výživného ke zletilým dětem, zde bude postavení manželů a druha a družky jakožto rodičů stejné.

Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům upravuje § 87 ZOR. Dětem je uloženo zajistit svým rodičům slušnou výživu. Podmínkou je, že děti jsou schopny samy se žít a že rodiče zajištění této slušné výživy potřebují. Soudní praxe vykládá pojem slušná výživa jako úhradu osobních potřeb odpovídající průměrnému životnímu standardu s přihlédnutím k obvyklému způsobu života oprávněných, jejich věku a zdravotnímu stavu¹⁵². Potřebnost rodičů je dána, pokud rodiče postrádají zdroj obživy, popř. zdroj, který mají, nepostačuje k tomu, aby jim zajistil slušnou výživu¹⁵³. Potřebnost dále znamená, že rodiče nejsou schopni ani jako manželé, resp. bývalí manželé se vzájemně vyživovat, neboť vyživovací povinnost manželů, resp. rozvedených manželů předchází vyživovací povinnosti dětí - zde je možné spatřovat další rozdíl spočívající ve formě rodinného soužití rodičů, neboť u druha či družky přednost takovéto vyživovací povinnosti nepřichází v úvahu.

I u tohoto druhu vyživovací povinnosti je nerozhodné, zda rodiče jsou manželé či nikoli. Irelevantní je i zda žijí společně či odděleně i to, zda jim náleží rodičovská zodpovědnost či nikoli.

¹⁵¹ toto kritérium musí být pro účel stanovení rozsahu vyživovací povinnosti poměřeno taktéž z hlediska posouzení majetku a příjmů oprávněného

¹⁵² srov. 18, str. 166; srov. 27, str. 111

¹⁵³ srov. 28, str. 177

Mají-li rodiče více než jedno dítě, plní každé toto dítě vyživovací povinnost takovým dílem, který odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí. Děti tedy nejsou k plnění této povinnosti zavázány společně a nerozdílně, ale jen co do výše na ně připadajícího dílu.

Pokud není vyživovací povinnost plněna dětmi (dítětem) dobrovolně, mohou se rodiče obrátit na soud, aby tento rozhodl o povinnosti poskytovat výživné¹⁵⁴. Rozsah vyživovací povinnosti stanoví soud jednotlivě každému dítěti po posouzení jeho konkrétních schopností, možností a majetkových poměrů, přičemž by měl brát zřetel na to, zda a které dítě poskytuje rodičům osobní péči nebo např. věcná plnění. Řízení se zahajuje pouze na návrh oprávněného a výživné lze přiznat jen ode dne zahájení řízení.

K zániku této vyživovací povinnosti dochází tím, že rodič přestane výživu potřebovat, že dítě ztratí schopnost samo se živit nebo že dítě ztratí schopnost poskytovat výživné (bylo-li výživné určeno soudem k zániku pak dojde z těchto důvodů rozhodnutím soudu dle § 99 odst. 2 ZOR); dále osvojením dítěte (nebo jeho zrušením), popřením otcovství nebo smrtí oprávněného či povinného.

Lze tedy konstatovat, že forma rodinného soužití rodičů dítěte, resp. dětí nemá zásadně vliv na vzájemnou vyživovací povinnosti rodičů a dětí. Rozdíly, které by bylo možno nalézt jsou pouze okrajové a nedotýkají se podstaty této problematiky.

6.2.3. Společné bydlení

6.2.3.1. Manželství

Problematika společného bydlení manželů je v naší právní úpravě upravena nekomplexně. Jeho právní důvody jsou roztroušeny v mnoha institutech OZ. Tyto právní důvody, na jejichž základě mohou manželé společně bydlet, jsou následující¹⁵⁵.

¹⁵⁴ mohou se domáhat žalobou plnění vyživovací povinnosti i jen některého dítěte
¹⁵⁵ srov. např. 9, str. 106-107

Právním důvodem společného bydlení manželů je především společný nájem bytu manžely upravený v § 703 a násl. OZ. Dle této právní úpravy platí, že pokud se za trvání manželství manželé nebo jeden z nich stanou nájemci bytu, vznikne ex lege společný nájem bytu manžely¹⁵⁶. Jde-li o byt družstevní a právo na uzavření nájemní smlouvy vznikne za trvání manželství jen jednomu z manželů, vznikne vedle společného nájmu tohoto družstevního bytu manželů i společné členství manželů v družstvu. Dle § 703 odst. 3 OZ se tato ustanovení o vzniku společného nájmu bytu nepoužijí, jestliže manželé spolu trvale nežijí. Pokud se některý z manželů stal nájemcem bytu před uzavřením manželství, vznikne společný nájem bytu manžely okamžikem uzavření manželství. Pokud některému z manželů vzniklo právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu před uzavřením manželství, vzniká společný nájem bytu okamžikem uzavření manželství, společné členství v družstvu zde ale nevzniká. U těchto případů vzniku společného nájmu (dle § 704 OZ) je sporné, zda v situaci, kdy manželé spolu trvale nežijí, dochází ke vzniku společného nájmu nebo zda lze aplikovat analogicky dle § 853 OZ s ohledem na účel manželství úpravu obsaženou v § 703 odst. 3 OZ, dle kterého by společný nájem bytu nevznikl¹⁵⁷ - převládající je patrně názor, že analogická aplikace § 703 odst. 3 OZ není v tomto případě pro kogentnost § 704 OZ přípustná. Dojde-li k rozvodu manželství a rozvedení manželé se nedohodnou o nájmu bytu, soud k návrhu jednoho z nich rozhodne, že se zrušuje právo společného nájmu bytu a určí, který z manželů bude byt nadále užívat jako nájemce. Pokud ale šlo o nájem družstevního bytu manžely, tak v případě, že právo na uzavření nájemní smlouvy jednomu z manželů vzniklo před uzavřením manželství, zanikne právo společného nájmu rozvodem a právo užívat byt zůstane tomu z manželů, kterému vzniklo právo na uzavření nájemní smlouvy před uzavřením

¹⁵⁶ úprava společného nájmu bytu manžely se nevztahuje na byty služební, byty zvláštního určení a byty v domech zvláštního určení (§ 709 OZ)

¹⁵⁷ ani judikatura není v tomto ohledu jednoznačná:

- srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR 21 Cdo 969/2002 - společný nájem bytu manžely podle ustanovení § 704 odst. 1 OZ nevznikne, jestliže manželé, kteří nezaložili společnou domácnost, prokazatelně vstoupili do manželství s úmyslem trvale žít odděleně nebo jestliže jejich záměr trvale spolu žít nebyl nikdy uskutečněn
- srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR 26 Cdo 327/2000 - z ustanovení § 704 odst. 1 OZ vyplývá, že ke vzniku společného nájmu dochází přímo ze zákona (ex lege), přičemž není stanovena podmínka existence trvalého soužití manželů (jako je tomu v ustanovení § 703

manželství. V ostatních případech společného nájmu družstevního bytu manželé rozhodne na návrh jednoho z manželů soud (pokud se manželé nedohodnou) o zrušení společného nájmu a o tom, kdo bude nadále členem družstva a nájemcem bytu. Obecně soud musí při rozhodování brát zřetel na zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele. Problematiku bytových náhrad v případě ukončení společného nájmu soudem v důsledku rozvodu upravuje § 712 odst. 3 OZ. Pokud jde o přechod nájmu bytu při smrti jednoho z manželů platí následující. Nešlo-li o nájem bytu družstevního stává se jediným nájemcem pozůstalý manžel. Šlo-li o byt družstevní a právo na tento byt bylo nabyto za trvání manželství, zůstává členem družstva a nájemcem bytu pozůstalý manžel, přičemž k této skutečnosti soud přihlédne v rámci řízení o vypořádání dědictví. Pokud šlo ale o byt družstevní a zemřel ten z manželů, který právo na uzavření nájemní smlouvy k tomuto bytu nabyl před uzavřením manželství, přechází členství v družstvu a právo nájmu na toho dědice, kterému připadl členský podíl.

Dalším právním důvodem společného bydlení manželů může být společný podnájem bytu nebo části bytu manželé, který vzniká společnou smlouvou manželů jako podnájemců a nájemce, a to za písemného souhlasu pronajímatele, tj. vlastníka.

Důležitým právním důvodem společného bydlení manželů je vlastnické právo. V úvahu přichází buď vlastnictví domu nebo vlastnictví bytové jednotky ve smyslu zák. č. 72/1994 Sb., zákon o vlastnictví bytů, ve znění pozdějších předpisů. Formou vlastnictví dané nemovitosti může být jak výlučné vlastnictví jednoho z manželů tak SJM, vyloučit nelze ale ani podílové spoluvlastnictví manželů. Ohledně individuálního a společného vlastnického práva manželů odkazují na kapitolu 6.1.1.

Jiným důvodem společného bydlení manželů může být např. věcné břemeno vzniklé písemnou smlouvou mezi vlastníkem nemovitosti a manželé jako oprávněnými osobami (smlouvu možno uzavřít na dobu určitou i neurčitou, úplatně i bezúplatně), nebo např. inominátní smlouva, která ale nesmí odporovat obsahu ani účelu zákona. Existují i tzv. odvozené důvody bydlení,

odst. 3 OZ), ani podmínka vedení společné domácnosti oběma manželé v bytě, jehož se

kdy jeden z manželů a případní ostatní členové rodiny mají odvozené právo bydlení jakožto příslušníci domácnosti (jde např. o situaci, kdy jeden z manželů je výlučným nájemcem bytu služebního nebo bytu zvláštního určení).

6.2.3.2. Partnerské heterosexuální soužití

Právní důvody společného bydlení druha a družky nejsou stejně jako u společného bydlení manželů v žádném právním předpise upraveny komplexně, nýbrž jsou roztroušeny v mnoha institutech OZ. Tyto právní důvody jsou zásadně stejné jako právní důvody společného bydlení manželů, jejich právní režim je však v některých případech odlišný, resp. platí pro ně režim obecný, který je někdy pro manžely zákonem speciálně upraven.

Jelikož OZ nespojuje se vznikem či existencí partnerského heterosexuálního soužití ex lege vznik společného nájmu druha a družky, tak jako je tomu u manželství, bude patrně - vedle vlastnického práva jakožto právního důvodu bydlení - jedním z nejčastějších právních důvodů společného bydlení osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití nájemní vztah, kde na straně nájemce bude vystupovat pouze jeden z partnerů.

Druh a družka mohou taktéž uzavřít nájemní smlouvu společně¹⁵⁸. Problematika společného nájmu bytu je upravena v § 700 a násl. OZ. Společný nájem bytu, nejde-li o manžele, ale nemůže vzniknout k družstevnímu bytu¹⁵⁹. Druh a družka jakožto společní nájemci mají stejná práva a povinnosti. Běžné věci, týkající se společného nájmu bytu, může vyřizovat každý z nich, v ostatních věcech je třeba souhlasu obou, jinak je právní úkon ve smyslu § 40a OZ relativně neplatný. Z právních úkonů týkajících se společného nájmu bytu jsou druh a družka oprávněni a povinni společně a nerozdílně. Pokud by došlo mezi druhem a družkou jakožto společnými nájemci k neshodě rozhodne na návrh některého z nich o právech a povinnostech vyplývajících ze společného nájmu bytu soud. Na návrh jednoho partnerů může soud, v případech zvláštního zřetele hodných, zrušit právo společného nájmu bytu, vznikne-li

¹⁵⁸ vznik práva společného nájmu týká
¹⁵⁹ jinou otázkou je zájem pronajímatele na uzavření takovéto nájemní smlouvy

navrhovatelem nezaviněný stav, který brání dalšímu společnému užívání bytu, přičemž zároveň určí, který z partnerů bude byt dále užívat (oproti společnému nájmu manželů zde není výslovně stanoveno, že soud přihlíží k zájmu nezletilých dětí). Zemře-li jeden ze společných nájemců, přechází jeho právo na ostatní společné nájemce, tj. druhého z partnerů (§ 707 odst. 3 OZ). Jak bylo zmíněno výše, není pro faktické soužití upraven vznik společného nájmu ze zákona jako je tomu u úpravy platné pro manžele (§ 703, § 704 OZ). Nájem jednoho z partnerů tedy může být změněn na nájem společný pouze dohodou mezi dosavadním nájemcem (jeden z partnerů), druhým z partnerů a pronajímatelem, kterého ale k tomuto nelze nijak právně donutit (§ 700 odst. 2 OZ). Na faktické soužití druha a družky dopadá dále ustanovení § 706 odst. 1 OZ o přechodu nájmu bytu, neboť pokud nájemcem bytu byl pouze jeden z partnerů a tento partner zemře, mohou se nájemci (resp. společnými nájemci) vedle dětí, vnuků, rodičů, sourozenců, snachy nebo zetě zesnulého stát také ti, kteří pečovali o společnou domácnost zemřelého nebo byli na něho odkázáni výživou, pokud prokáží, že se zesnulým žili ve společné domácnosti alespoň po dobu tří let před jeho smrtí a zároveň nemají vlastní byt. Pokud tedy druhý z partnerů tyto podmínky splní, přejde nájem bytu i na něj.

Jiné právní důvody společného bydlení druha a družky jsou stejné jako právní důvody společného bydlení manželů, tedy: vlastnictví domu nebo bytové jednotky (zde oproti společnému bydlení manželů přichází samozřejmě v úvahu jako forma vlastnictví pouze výlučné vlastnictví nebo podílové spoluvlastnictví); společný podnájem bytu nebo části bytu; věcné břemeno, inominátní smlouva či odvozené důvody bydlení.

¹⁵⁹ je ale samozřejmě možné, aby druh a družka společně bydleli v družstevním bytě, jehož nájemcem bude pouze jeden z nich

6.3. NÁSTIN OSTATNÍCH PRÁVNÍCH OBLASTÍ A INSTITUTŮ SOUVISEJÍCÍCH S MAJETKOVÝMI VZTAHY V MANŽELSTVÍ A PARTNERSKÉM HETEROSEXUÁLNÍM SOUŽITÍ

Cílem této kapitoly je podat stručný nástin právních úprav - obsažených i v jiných právních odvětvích než je občanské právo hmotné - které mohou mít vliv na majetkové vztahy v manželství, resp. partnerském heterosexuálním soužití. Přitom se zaměřím pouze na ty oblasti, kde jsou rozdíly obzvláště patrné, nebo kde naopak právní úprava pamatuje i na faktické soužití a staví ho ve vztahu ke konkrétním právům a povinnostem na stejnou úroveň jako manželství. Protože ale cílem mé rigorózní práce bylo přinést především srovnání partnerského heterosexuálního soužití a manželství v oblasti občanského práva hmotného a protože zmínit všechna ustanovení, v nichž je upraveno mimo občanské právo hmotné postavení manželů, resp. druha a družky, které by mohlo ovlivňovat jejich majetkové vztahy, přesahuje zadání mé rigorózní práce, pouze zmíním dle mého názoru nejdůležitější právní oblasti a instituty, které s tématem mé rigorózní práce souvisejí. Není tedy mým cílem podat komplexní a ucelený přehled takovýchto právních oblastí a institutů, a proto se zaměřím zejména na ty oblasti a instituty, které mohou být z hlediska dopadu na majetkové vztahy nejzajímavější.

6.3.1. Právo sociálního zabezpečení

Právo sociálního zabezpečení jako jediné právní odvětví českého právního řádu (eventuelně snad ještě právo trestní) upravuje uceleněji, vyjma oblasti důchodového zabezpečení a části sociální péče, postavení osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití. Není zde však používán pojem osoby žijící v partnerském heterosexuálním soužití, ale pojem druh a družka. Důvod, proč úprava sociálního zabezpečení reflektuje i postavení druha a družky, je ten, že právo sociálního zabezpečení má pomáhat jednotlivcům a jejich rodinám překonávat tíživé životní situace a jejich ekonomické dopady, přičemž možnost vzniku sociální události není pochopitelně omezena jen na právní svazky mezi mužem a ženou, ale sociální událost může nastat i mimo tyto

legalizované svazky, tj. i v partnerském heterosexuálním soužití. Pokud tak nastane sociální událost okamžitého charakteru, kterou společnost uznává, pak právo sociálního zabezpečení musí svými instituty působit bez ohledu na to, zda rodina vznikla na základě manželství anebo existuje jako jiné faktické soužití¹⁶⁰.

Skutečnost, že právní úprava práva sociálního zabezpečení v některých svých oblastech reflektuje i postavení druha a družky, má samozřejmě význam i pro problematiku majetkových vztahů v manželství a partnerském heterosexuálním soužití. Pro možnost srovnání uvádím následující stručný přehled právních úprav oblastí práva sociálního zabezpečení, které na existenci faktického soužití reagují.

V rámci práva sociálního zabezpečení je pojem druha a družky, jakožto formy rodinného soužití, ke které se přihlíží nastane-li určitá sociální událost, definován tehdy, pokud se daná sociální událost může dotknout rodiny. Pro oprávnění přiznaná osobám žijícím ve faktickém soužití je pak charakteristické, že v dané oblasti práva sociálního zabezpečení je těmto osobám přiznána stejná ochrana jako manželům - s tím rozdílem, že pro vznik konkrétního oprávnění se u manželů existence společné domácnosti bez dalšího předpokládá, oproti tomu u osob žijících ve faktickém soužití musí být existence společné domácnosti vždy prokazována. Pojem druh a družka tak je obsažen zejména:

- v § 41 zák. č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů, kde je vymezen pojem rodinného příslušníka;
- v § 7 zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, kde je vymezen pojem rodiny a společně posuzovaných osob;
- v § 4 zák. č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, kde je vymezen pojem společně posuzovaných osob.

Obecně by se dalo shrnout, že pro právní relevanci soužití druha a družky se dle uvedených definic požaduje, aby druh a družka vedli společnou domácnost,

¹⁶⁰ srov. 42, str. 210 a násl.

tj. spolu trvale žili a společně uhrazovali náklady na své potřeby, a to alespoň po dobu tří měsíců.

Úprava postavení druha a družky je ale obsažena v rámci práva sociálního zabezpečení pouze ve zmíněných oblastech, tj. nemocenském pojištění, státní sociální podpoře a části sociální péče. Oblast důchodového pojištění, tj. zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, faktické soužití nereflektuje – zejména: § 24 druha a družku nezahrnuje do definice pojmu osob blízkých; § 49 - § 51 spojuje institut vdovského a vdoveckého důchodu pouze s manželstvím. Stejně tak je tomu u zák. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje převážnou většinu zbývajících částí oblasti sociální péče a který pojem druh a družka také nezná (§ 85 odkazuje pokud jde o vymezení pojmu osob blízkých na zákon o důchodovém pojištění).

Lze tak závěrem konstatovat, že právo sociálního zabezpečení - srovnáváno s právem občanským - poskytuje partnerskému heterosexuálnímu soužití výraznou speciální ochranu.¹⁶¹

6.3.2. Společné podnikání

Na majetkové vztahy mezi manžely, resp. osobami žijícími v partnerském heterosexuálním soužití má vliv i případné společného podnikání a jeho forma. Pokusím se proto ve stručnosti rozebrat základní možnosti společného podnikání manželů, resp. druha a družky, s důrazem na rozdíly plynoucí právě z rozdílné formy rodinného soužití. Pokud jde o problematiku samostatného, popř. odděleného podnikání manželů, resp. partnerů odkazují na předchozí kapitolu o majetku, závazcích a právech manželů a osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití.

První z možných forem společného podnikání je založena na existenci pracovněprávní vztahu. Dle § 269 zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, nemůže pracovněprávní vztah vzniknout mezi

¹⁶¹ srov. 42, str. 212 a násl.

manžely.¹⁶² Obdobné ustanovení dopadající na faktické soužití druha a družky tento zákon neobsahuje, tedy společné podnikání osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití, jehož základem je pracovněprávní vztah, je zásadně možné.

Další možností společného podnikání je situace, kdy jeden z manželů, resp. partnerů jakožto fyzická osoba, která má příslušné oprávnění k podnikání, přizve ke svému podnikání druhého z manželů, resp. partnerů jakožto tzv. spolupracující osobu. S tímto právním institutem se setkáváme pouze ve finančním právu (daňové zákony, zákony o sociálním a zdravotním pojištění); a pokud jde o majetkové vztahy je nejdůležitějším ustanovením § 13 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Spolupracující osobou může být pouze manžel (manželka) a ostatní osoby žijící v domácnosti s podnikatelem. Pojem ostatní osoby žijící v domácnosti s podnikatelem není blíže vymezen, v tomto případě lze proto vycházet z ustanovení § 115 OZ a dovodit, že se jedná o osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby - může se proto jednat i o druha, resp. družku podnikatele. Podnikatelské oprávnění musí mít a osobou podnikatele zůstává pouze první z manželů, resp. partnerů, spolupracující osoba nemusí mít ke své spolupráci žádné oprávnění.¹⁶³ Pokud jde o dopad formy rodinného soužití spolupracující osoby s podnikatelem na jejich majetkové vztahy, je tento s ohledem na zmiňovaný § 13 zákona o dani z příjmů následující. Pokud podnikateli pomáhá jakožto spolupracující osoba druhý z manželů, je dána možnost rozdělit na druhého z manželů část příjmů (výnosů) a výdajů (nákladů) z podnikání, a to tak, že limit k rozdělení činí 50 % příjmů (výnosů) a 50 % výdajů (nákladů); převést lze také i ztráta, pokud se však převádí zisk, tak max. do výše 540 000,- Kč při spolupráci po celé zdaňovací období nebo 45 000,- Kč za každý i započatý měsíc této spolupráce. Pokud je oproti tomu spolupracující osobou druh žijící s podnikatelem ve společné domácnosti, snižují se uvedené hranice v souhrnu na 30 % příjmů (výnosů) a 30 % výdajů (nákladů) a u zisku na

¹⁶² lze však sjednat pracovní poměr manžela s obchodní společností, jejímž statutárním zástupcem je druhý z manželů

¹⁶³ přesto je však nezbytné učinit určité úkony, aby činnost této osoby byla v souladu se zákony - zejm. oznámit zahájení činnosti spolupracující osoby správci daně, správě sociálního

180 000,- Kč při spolupráci po celé zdaňovací období nebo 15 000,- Kč za každý i započatý měsíc spolupráce. Pokud dojde k výše popsanému rozdělení na spolupracující osobu, nelze již využít institut tzv. společného zdanění manželů (viz níže).

Další možnou formou společného podnikání manželů, resp. druha a družky je možnost sdružit se ke společnému podnikání na základě § 829 a násl. OZ.¹⁶⁴ Takovéto sdružení nemá právní subjektivitu, za sdružení jednajících jednotlivých účastníků smlouvy o sdružení, a to buď vlastním jménem nebo jako zmocněnci ostatních účastníků. Přestože sdružení dle § 829 a násl. OZ nemá za následek vznik nového právního subjektu, má nepopiratelné znaky kolektivního investování a užší spolupráce a na tuto skutečnost proto reaguje i daňové právo. Jelikož ale možnost společného podnikání formou zmiňovaného sdružení není nikterak ovlivněna formou rodinného soužití účastníků sdružení, je tato možnost dána stejně pro manžele jako pro druha a družku. Z tohoto důvodu tak nevznikají rozdíly, které by měly dopad do jejich majetkových vztahů, proto tuto formu společného podnikání nebudu podrobněji rozebírat.

Další možnou formou společného podnikání manželů, resp. druha a družky je tiché společenství na základě smlouvy o tichém společenství upravené v § 673 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Ve stručnosti lze shrnout, že tichý společník se touto smlouvou zavazuje poskytnout podnikateli - druhému z manželů, resp. partnerů jistý vklad a podílet se jím na případné ztrátě; podnikatel se oproti tomu zavazuje k vyplacení části zisku, úměrně tomuto podílu. V právní úpravě tichého společenství ani v jiném právním předpisu není okruh osob, které mohou být tichým společníkem, omezen, proto tichým společníkem může být dle mého názoru nejen druh ale i manžel podnikatele.¹⁶⁵ U manželů bude nicméně tiché společenství nepraktické, neboť vzhledem k existenci SJM, nedohodli-li se manželé o zúžení jeho rozsahu, se druhý z manželů bude vždy na výsledcích podnikání svého manžela fakticky podílet. Jelikož možnost

zabezpečení a zdravotní pojišťovně; v určitých konkrétních případech je nutno splnit i další podmínky (např. mít zdravotní průkaz, ...)

¹⁶⁴ každý z manželů, resp. partnerů musí mít ale vlastní podnikatelské oprávnění, které by mělo být v natolik podobných (nejlépe shodných) oblastech, aby bylo možné účelnost sdružení obhájit

společného podnikání formou tichého společenství je zásadně dána stejně u manželů jako u druha a družky, nevznikají z tohoto důvodu rozdíly, které by měly dopad do jejich majetkových vztahů, proto také tuto formu společného podnikání nebudu podrobněji rozebírat.

Další z možných forem společného podnikání manželů, resp. druha a družky je založení obchodní společnosti. Problematika obchodních společností je komplexně upravena v § 56 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem ke skutečnosti, že problematika obchodních společností je velmi rozsáhlá a komplikovaná, omezím se u této formy společného podnikání pouze na konstatování, že možnost založení obchodní společnosti manžely je zásadně stejná jako možnost založení obchodní společnosti osobami žijícími v partnerském heterosexuálním soužití.

Další rozdíly dotýkající se majetkových vztahů manželů a druha družky, které souvisí s jejich společným podnikáním, se odvíjejí od skutečnosti, že mezi manžely existuje majetkové společenství. Rozdílné postavení v oblasti majetkových vztahů tak přináší zákonná úprava SJM - která v souvislosti s podnikáním upravuje zejména možnost použití majetku ze SJM pro podnikání (§ 146 OZ), zúžení rozsahu SJM v důsledku podnikatelské činnosti jednoho z manželů (§ 148 odst. 2 a 3 OZ) a v neposlední řadě problematiku účasti manžela na podnikání druhého z manželů (§ 143 odst. 2 OZ) – a to právě vzhledem ke skutečnosti, že mezi druhem a družkou majetkové společenství nevzniká. Ohledně těchto rozdílů, jejichž podstata neplyne z formy společného podnikání, odkazují na předchozí kapitolu o majetku, závazcích a právech manželů a osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití.

6.3.3. Společné zdanění manželů

§ 13a zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZDP) umožňuje manželům, kteří vyživují alespoň jedno dítě, a to počínaje zdaňovacím obdobím roku 2005, využít institutu výpočtu daně

¹⁶⁵ srov. zejm. 50

ze společného základu daně, tedy tzv. společného zdanění manželů. Toto společné zdanění manželů může za určitých okolností významně snížit celkovou daňovou povinnost manželů; zejména v případě, kdy jeden z manželů nemá zdanitelné příjmy, nebo příjmy obou manželů jsou rozdílné. Institut výpočtu daně ze společného základu daně podle § 13a ZDP tak dle mého názoru souvisí s problematikou majetkových vztahů manželů a proto tento institut ve stručnosti rozeberu.

Podstata společného zdanění manželů spočívá v tom, že si manželé mohou mezi sebe rozdělit společný základ daně - každý jednu polovinu, a to po uplatnění nezdánitelných částek¹⁶⁶, u kterých splní podmínky pro jejich uplatnění. Manželé sečtou dílčí základy daně a nezdánitelné částky podle § 15 ZDP u každého z nich - součet dílčích základů daně obou manželů snížený o součet nezdánitelných částek obou manželů představuje společný základ daně. Polovinu tohoto společného základu daně si každý z manželů uvede ve svém daňovém přiznání a po uplatnění položek dle § 34 ZDP vypočítá daň podle § 16 odst. 1 ZDP.

Společné zdanění manželů se uplatňuje podáním daňových přiznání. Daňové přiznání podávají oba manželé ve stejném termínu, tedy buď oba do 31.03.2006 nebo oba do 30.06.2006. Přiznání podává každý manžel svému místně příslušnému finančnímu úřadu dle bydliště. V příloze daňového přiznání se uvádí údaje potřebné ke stanovení daňové povinnosti. Jak zmíněno výše, sníží se celkové příjmy o odpočitatelné položky obou manželů a výsledný základ daně se rozdělí na polovinu. Tuto polovinu přeneseme každý z manželů do základní části svého daňového přiznání a dále postupuje standardním způsobem. Po uplynutí lhůty pro podání daňového přiznání nelze již způsob stanovení základu daně a daně formou společného zdanění, uplatněný v daňovém přiznání, měnit.

Při aplikaci společného zdanění manželů bude obvykle docházet ke vzniku přeplatku daně u více vydělávajícího z manželů a nedoplatku daně u druhého z manželů. Manžel s přeplatkem tak vyplní žádost o vrácení přeplatku,

¹⁶⁶ nezdánitelné části základu daně podle § 15 ZDP může uplatnit i ten z manželů, který neměl zdanitelné příjmy, jestliže jinak splňuje podmínky stanovené pro jejich uplatnění

příčemž v této žádosti lze přeplatek nebo jeho část použít na úhradu nedoplatku druhého manžela.

Nutnou podmínkou, aby manželé mohli uplatnit společné zdanění podle § 13a odst. 1 ZDP je, aby manželé vyživovali alespoň jedno dítě žijící s nimi v domácnosti. Pokud jde o pojem domácnost odkazuje ZDP na § 115 OZ. Pojem vyživovaného dítěte poplatníka definuje § 35c odst. 6 ZDP. Společné zdanění mohou manželé uplatnit, pokud podmínku vyživování alespoň jednoho dítěte žijícího s nimi v domácnosti splní nejpozději poslední den zdaňovacího období, za které uplatňují společné zdanění. ZDP ale nestanoví podmínku, že dítě musí manželé vyživovat po celé zdaňovací období, manželé tak mohou společné zdanění uplatnit, pokud kdykoli v průběhu zdaňovacího období v domácnosti vyživovali dítě.¹⁶⁷ Společné zdanění mohou manželé uplatnit i v případě, že jeden z nich neměl příjmy, které jsou předmětem daně podle tohoto zákona.¹⁶⁸ § 13a odst. 4 ZDP pak stanoví, za která zdaňovací období nelze společné zdanění manželů uplatnit.

Institut společného zdanění manželů nemohou uplatnit osoby žijící v partnerském heterosexuálním soužití, a to z toho důvodu, že ZDP váže možnost využití institutu výpočtu daně ze společného základu daně podle § 13a ZDP právě na existenci manželství. Důvodem pro omezení možnosti využití tohoto institutu pouze na osoby žijící v manželství je skutečnost, že vztah mezi druhem a družkou není komplexně regulován žádným právním předpisem, tedy skutečnost, že neexistují především legální definice a pravidla upravující vznik a zánik této formy soužití, což by v praxi znamenalo nemožnost kontroly oprávněnosti aplikace ustanovení o společném zdanění u osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití.¹⁶⁹

Lze tedy konstatovat, že možnost, resp. nemožnost využití institutu výpočtu daně ze společného základu daně podle § 13a ZDP je dalším z rozdílů, které ovlivňují majetkové vztahy osob žijících v manželství, resp. partnerském heterosexuálním soužití.

¹⁶⁷ společné zdanění mohou uplatnit i manželé, kteří vyživovali vnuka (vnučku), který s nimi žije ve společné domácnosti, pokud jeho rodiče nemají příjmy

¹⁶⁸ např. manželka je v domácnosti, protože se stará o nezletilé děti a z toho důvodu nemá žádné zdanitelné příjmy

¹⁶⁹ srov. zejm. 61

6.3.4. Konkurs a vyrovnání, výkon rozhodnutí, exekuce

Problematika konkursu a vyrovnání je upravena zákonem č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů. Odlišnosti, které právní úprava této problematiky přináší pro majetkové vztahy v manželství a partnerském heterosexuálním soužití, se odvíjejí od skutečnosti, že mezi manžely vzniká majetkové společenství, na jehož existenci zákon o konkursu a vyrovnání reaguje. Oproti tomu mezi druhem a družkou ke vzniku majetkového společenství nedochází, tedy ani zákon o konkursu a vyrovnání samozřejmě neobsahuje zvláštní úpravu, která by speciálně upravovala dopad konkursu, resp. vyrovnání na majetkové vztahy osob žijících ve faktickém soužití.

Obecně lze konstatovat, že problematika konkursu a vyrovnání se majetkových vztahů osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití dotýká ve stejném rozsahu jako se dotýká majetkových vztahů mezi jinými subjekty. Zákon o konkursu a vyrovnání na existenci faktického soužití nereaguje - na majetkové vztahy osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití tak má problematika konkursu, resp. vyrovnání stejný dopad, jako kdyby mezi těmito osobami faktické soužití neexistovalo.

Oproti tomu zákon o konkursu a vyrovnání reaguje výslovně na existenci manželství a souvisejícího majetkového společenství manželů. V rámci zákona o konkursu a vyrovnání je speciálně upraven vliv konkursu, resp. vyrovnání na vznik, zánik a vypořádání SJM. Ve stručnosti pouze zmíním, že § 14 odst. 1 písm. k) tohoto zákona stanoví, že prohlášením konkursu na majetek jednoho z manželů zaniká společné jmění úpadce a jeho manžela, přičemž ta část SJM, s níž úpadce podnikal, spadá vždy do podstaty; byl-li vznik společného jmění úpadce a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Zvláštní ustanovení o vypořádání SJM platí v případě, zaniklo-li SJM úpadce a jeho manžela prohlášením konkursu nebo nebylo-li do prohlášení konkursu vypořádáno již předtím zaniklé SJM úpadce a jeho manžela anebo nebylo-li do prohlášení konkursu vypořádáno již předtím smlouvou nebo soudem zúžené

SJM úpadce a jeho manžela (§ 26 až § 26b). Ve stručnosti lze konstatovat, že ta část SJM, s níž úpadce podnikal, spadá vždy do konkursní podstaty, a to bez ohledu na to, jak velký bude v důsledku této skutečnosti podíl úpadce na vypořádávaném SJM¹⁷⁰. Na správce konkursní podstaty přechází oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání SJM; stejně tak je správce oprávněn podat soudu návrh na vypořádání SJM, a pokud toto řízení již probíhá, stává se správce jeho účastníkem namísto úpadce¹⁷¹. § 26b odst. 1 tohoto zákona stanoví, že vznik nového společného jmění úpadce a jeho manžela po dobu trvání účinků prohlášení konkursu není přípustný; uzavřeli-li úpadce po dobu trvání účinků prohlášení konkursu nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku účinků prohlášení konkursu. Oproti tomu k zániku SJM nedochází podáním návrhu na vyrovnání dle § 46 a násl. zákona o konkursu a vyrovnání, ani povolením tohoto vyrovnání. Má-li být v rámci vyrovnání použit majetek tvořící SJM, musí dle § 46 odst. 2 a § 55 odst. 1 zákona o konkursu a vyrovnání návrh na vyrovnání ověřeně podepsat i manžel dlužníka na důkaz toho, že souhlasí s použitím veškerého majetku z nevypořádaného SJM k účelu vyrovnání. Dále pak platí, že soudní řízení o vypořádání SJM, které neskončilo před podáním návrhu na vyrovnání, může být po podání návrhu na vyrovnání skončeno pouze rozsudkem soudu (§ 55 odst. 3). Ohledně podrobnějšího rozboru odkazují na kapitolu o vzniku SJM, zániku SJM a vypořádání SJM.

Problematika výkonu rozhodnutí je upravena v OSŘ v § 251 - § 351a. Související problematika exekuční činnosti je upravena v zákoně č. 120/2001 Sb., exekuční řád, ve znění pozdějších předpisů. Vzhledem ke skutečnosti, že § 52 exekučního řádu stanoví, že není-li tímto zákonem upraveno jinak použijí se pro exekuční řízení přiměřeně ustanovení OSŘ a že není-li tímto zákonem upraveno jinak je exekutor oprávněn vykonat všechny úkony, které OSŘ a další právní předpisy jinak svěřují při provedení výkonu rozhodnutí soudu, soudci,

¹⁷⁰ srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 31 Cdo 1908/1998 - při vypořádání SJM, zaniklého prohlášením konkursu, zůstává zachován princip rovnosti podílů manželů na společném majetku, manžel úpadce je však § 14 odst. 1 písm. k) zákona o konkursu a vyrovnání zbaven možnosti prosadit u majetku, se kterým úpadce podnikal, vypořádání jeho příkázáním do svého výlučného vlastnictví; majetkem ve smyslu tohoto ustanovení nejsou pasiva, ta totiž nemohou být součástí konkursní podstaty úpadce

¹⁷¹ § 26 odst. 3 zákona o konkursu a vyrovnání stanoví, že vznikla-li manželů úpadce z vypořádání SJM pohledávka, není třeba ji přihlašovat do konkursu

vykonavateli nebo jinému zaměstnanci soudu, zaměřím se zejména na výklad problematiky výkonu rozhodnutí dle OSŘ.

Rozdíly, které výkon rozhodnutí, resp. exekuční činnost přináší do majetkových vztahů osob žijících v manželství a osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití, plynou i zde ze skutečnosti, že mezi manžely vzniká majetkové společenství, k čemuž mezi druhem a družkou nedochází.

Pro účely výkonu rozhodnutí, resp. exekuční činnosti je podstatné, že SJM tvoří nejen majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkami uvedenými v § 143 odst. 1 písm. a) OZ, ale i závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, a to s výjimkami uvedenými v § 143 odst. 1 písm. b) OZ. Rozsah SJM může být dále modifikován dohodou manželů nebo soudním rozhodnutím. V souvislosti s výkonem rozhodnutí, resp. exekuční činností je dále významným ustanovení § 145 odst. 3 OZ dle kterého závazky, které tvoří SJM, plní oba manželé společně a nerozdílně, a dále ustanovení § 145 odst. 4 OZ dle kterého z právních úkonů týkajících se SJM jsou oprávněni a povinni oba manželé společně a nerozdílně. Ohledně bližšího výkladu o rozsahu SJM, možnostech jeho modifikace a hospodaření se SJM odkazují na příslušnou kapitolu o SJM.

Na zmiňovaná ustanovení upravující SJM pak navazuje procesní úprava obsažená v OSŘ. Dle § 262a OSŘ lze nařídít výkon rozhodnutí na majetek patřící do SJM také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů^{172,173}; za majetek patřící do SJM se pro účely nařízení výkonu rozhodnutí považuje také majetek, který netvoří SJM jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah SJM nebo že byl smlouvou vznik SJM vyhrazen ke dni zániku manželství.¹⁷⁴ Při výkonu rozhodnutí se nepřihlíží ke smlouvě, kterou byl zúžen zákonem stanovený rozsah SJM o majetek, který do něj patřil v době vzniku vymáhané pohledávky; totéž ale platí i naopak, tedy byl-li zákonem stanovený rozsah SJM smlouvou

¹⁷² dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.11.2003, sp. zn. 20 Cdo 238/2003, lze k vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, nařídít výkon rozhodnutí i na majetek patřící do zaniklého SJM, které v době zahájení řízení o výkonu rozhodnutí nebylo doposud vypořádáno

¹⁷³ srov. zejm. 39

rozšířen o majetek povinného, který do SJM v době vzniku vymáhané pohledávky nepatřil.¹⁷⁵ Obsahově shodné ustanovení pro exekuční řízení obsahuje § 42 exekučního řádu. Dle § 255 odst. 2 OSŘ je účastníkem řízení o výkonu rozhodnutí i manžel povinného, jsou-li nařízeným výkonem rozhodnutí postiženy majetkové hodnoty nebo práva patřící do SJM (pokud jde o tyto majetkové hodnoty). Obdobné ustanovení pro exekuční řízení obsahuje § 36 odst. 2 exekučního řádu. Dle § 267 odst. 2 OSŘ lze vůči oprávněnému uplatnit návrhem na vyloučení z výkonu rozhodnutí právo k majetku, byl-li nařízeným výkonem rozhodnutí postižen majetek patřící do SJM nebo který se považuje za součást SJM (§ 262a OSŘ), avšak vymáhaný závazek vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů při používání majetku, který:

- podle smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu SJM nebo podle smlouvy o vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství nepatřil do SJM, a oprávněnému byl v době vzniku vymáhané pohledávky znám obsah smlouvy,
- náležel výhradně povinnému proto, že jej nabyt před manželstvím, dědictvím, darem, za majetek náležející do jeho výlučného majetku nebo podle předpisů o restituci majetku, který měl ve vlastnictví před uzavřením manželství nebo který mu byl vydán jako právnímu nástupci původního vlastníka, anebo že slouží podle své povahy jen jeho osobní potřebě.

Zásahy do majetkových vztahů manželů, ke kterým může dojít v důsledku výkonu rozhodnutí, resp. exekuční činnosti, nepřichází u majetkových vztahů druhá a družky pro neexistenci majetkového společenství ve faktickém soužití v úvahu. Majetkové vztahy osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití tak může ovlivnit v souvislosti s výkonem rozhodnutí, resp. exekuční činností pouze ustanovení § 338 OSŘ.¹⁷⁶ Toto ustanovení upravuje problematiku prodeje spoluvlastnického podílu. Na výkon rozhodnutí prodejem spoluvlastnického podílu se přitom použijí ustanovení o výkonu

¹⁷⁴ § 262a OSŘ tak v procesním právu provádí zásadu zakotvenou v § 143a odst. 4 OZ

¹⁷⁵ OSŘ se tak snaží zabránit možným účelovým dohodám směřujícím k tomu, aby bylo znemožněno uspokojení pohledávky z majetku ze SJM nebo z majetku, který byl účelově do SJM zařazen

¹⁷⁶ vzhledem k § 52 exekučního řádu se toto ustanovení použije přiměřeně i pro exekuční řízení

rozhodnutí prodejem movitých věcí a nemovitostí, nestanoví-li OSŘ jinak. Jedná-li se o prodej spoluvlastnického podílu k movité věci, soud doručí spoluvlastníku povinného usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí při provedení soupisu, popřípadě po soupisu nebo poté, co zjistí, že věc je ve spoluvlastnictví, a oznámí mu dražební rok - zúčastní-li se spoluvlastník povinného dražby a učiní-li s jinými dražiteli stejné nejvyšší podání, udělí se mu příklep. Jedná-li se o prodej spoluvlastnického podílu k nemovitosti, soud doručí spoluvlastníku povinného pravomocné usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí a dražební vyhlášku; zúčastní-li se spoluvlastník povinného dražby a učiní-li s jinými dražiteli stejné nejvyšší podání, udělí se mu příklep; spoluvlastník povinného má právo za podmínek stanovených OSŘ podat odvolání proti dražební vyhlášce (§ 336c odst. 5) a odvolání proti usnesení o příklepu (§ 336k odst. 2).

7. ZÁVĚR

Za účelem závěrečného zhodnocení majetkových vztahů v manželství a partnerském heterosexuálním soužití bude dle mého názoru nejvhodnější shrnout obecně poznatky o manželství a partnerském heterosexuálním soužití, ke kterým jsem dospěl při psaní své rigorózní práce. A to zejména z toho důvodu, že toto obecné srovnání platí i pro předmětné majetkové vztahy, a dále proto, že tímto obecným srovnáním bude dle mého názoru zdůrazněna hlavní podstata rozdílů v majetkových vztazích v manželství a v partnerském heterosexuálním soužití, plynoucí právě z podstaty odlišné formy rodinného soužití.

Lze konstatovat, že český právní řád jednoznačně preferuje jako formu rodinného soužití muže a ženy manželství. Partnerskému heterosexuálnímu soužití není v našem právním řádu, s výjimkou oblasti sociálního zabezpečení a částečně práva trestního, poskytována speciální komplexnější ochrana. Pokud je již ustanoveními některých právních norem určita ochrana osobám žijícím v partnerském heterosexuálním soužití poskytnuta, děje se tak (až na uvedenou výjimku práva sociálního zabezpečení) nesystematicky a v naprosté většině případů dané ustanovení nemíří pouze na vztah druh a družky, nýbrž na určitou specifikovanou skupinu osob (např. spolužijící osoby), do níž druh a družka za splnění stanovených podmínek také spadají. Forma ochrany je pak taková, že postavení těchto osob je pro upravovanou společenskou situaci srovnáváno, co do míry práv a povinností, s postavením manželů, popř. dalších rodinných příslušníků. Toto stejné či obdobné postavení je ale druhovi a družce přiznáno ve většině případů pouze tehdy, pokud splňují další podmínky, jejichž naplnění se u manželů automaticky předpokládá, a proto pro ně vůbec stanoveny nejsou, ale jejichž splnění osoby žijící v partnerském heterosexuálním soužití musí prokázat (jde zejména o existenci společné domácnosti nebo určitou minimální dobu společného soužití).

Nicméně je ale nutno konstatovat, že český právní řád považuje partnerské heterosexuální soužití za rodinný vztah, neboť plní funkce tohoto rodinného vztahu, a proto mu také určitou právní ochranu poskytuje, nestaví je

však v žádném případě na roveň manželství. Oproti tomu jiný vztah muže a ženy, který nesplňuje ani obecný požadavek rodinného soužití, je pro právo irelevantní. Stejně jako manželství je tedy i partnerské heterosexuální soužití v konkrétních situacích kvalifikovaným společenským vztahem.

Asi nejdůležitěji charakterizuje rozdíl v právní úpravě postavení manželů a druha a družky právě skutečnost, že žádná právní norma nestanoví z titulu existence partnerského heterosexuálního soužití vzájemné majetkové nároky osob žijících v tomto partnerském heterosexuálním soužití.

Je tedy možno konstatovat, že ustanovení aplikovaná na vztahy osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití jsou buď ustanoveními, která řeší určité společenské vztahy obecně, tedy bez zřetele na specifika partnerského heterosexuálního soužití, čemuž odpovídá i výsledný dopad na vztahy mezi těmito osobami, nebo se naopak jedná o ustanovení upravující konkrétní postavení druha a družky, tedy ustanovení, které má účelovou povahu a zakotvuje konkrétní právní nárok. Z tohoto pak plyne hlavní podstata všech rozdílů, spočívající ve skutečnosti, že v našem právním řádu neexistují ustanovení, která by měla za cíl upravit obecně podstatu partnerského heterosexuálního soužití a z něj plynoucích vztahů, tak jako je tomu u institutu manželství.

Vzhledem k tomu, že v České republice nadále vzrůstá počet párů žijících v nesezdaném soužití, bude patrně do budoucna nezbytné na tuto skutečnost legislativně reagovat. Přitom by ale dle mého názoru rozhodně nebylo vhodné právní ochranu partnerského heterosexuálního soužití stavět plně na roveň právní ochrany svazku manželského, neboť neustále musíme vycházet z podstaty právní úpravy manželství, která není pouze souhrnem práv manželů, nýbrž v neposlední řadě i výčtem jejich povinností. Dle mého názoru tak bude i do budoucna nezbytné sledovat a následně legislativně reagovat na to, v jaké oblasti vztahů je společensky vhodné postavení osob žijících v partnerském heterosexuálním soužití postavit co do ochrany na roveň manželství, aby tak vedle manželství jakožto právem komplexně upraveného statusového vztahu muže a ženy existovala určitá, ve významných oblastech právem reflektovaná, alternativa formy společného soužití muže a ženy.

SEZNAM LITERATURY

1. Bělina, M. a kolektiv: Pracovní právo; 1.vydání; Praha C.H.Beck 2001
2. Bičovský, J. – Fiala, J. – Holub, M.: Občanský zákoník, komentář; 7.vydání; LINDE Praha 2000
3. Bureš, J. – Drápal, L. – Mazanec, M.: Občanský soudní řád, komentář; 5.vydání; Praha C.H.Beck 2001
4. Dvořák, J.: Majetkové společenství manželů; 1. vydání; Praha ASPI Publishing 2004
5. Dvořáková Závodská, J. a kolektiv: Manželství a rozvody; 1.vydání; LINDE Praha 2002
6. Holub, M. – Fiala, J. - Bičovský, J.: Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou a literaturou; 10 vydání; LINDE Praha 2005
7. Holub, M. – Nová, H.: Zákon o rodině a předpisy související; 4.vydání; LINDE Praha 2000
8. Holub, M. – Pokorný, M. – Bičovský, J.: Společné jmění manželů; LINDE Praha 2000
9. Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo; 2.vydání; Doplněk Brno 2001
10. Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině, komentář; 2.vydání; Praha C.H.Beck 2001
11. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kolektiv: Občanský zákoník, komentář; 6.vydání; Praha C.H.Beck 2001
12. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kolektiv: Občanský zákoník, komentář; 7.vydání; Praha C.H.Beck 2002
13. Jelínek, J. – Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou; 16.vydání; LINDE Praha 2001
14. Kasíková, M. – Plášil, V. – Šimka, K. – Kučera, Z.: Exekuční řád a předpisy související; Praha C.H.Beck 2005
15. Kincl, J. – Urfus, V. – Skřejpek, M.: Římské právo; 2.vydání; Praha C.H.Beck 1995
16. Knapp, V. – Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. – Kanda, A. – Kopáč, L. – Mikeš, J. – Salač, J.: Občanské právo hmotné, svazek II.; 2.vydání; Praha CODEX Bohemia 1998
17. Knapp, V. – Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. – Macková, A. – Mikeš, J. – Radvanová, S.: Občanské právo hmotné, svazek I.; 2.vydání; Praha CODEX Bohemia 1997
18. Knappová M., Švestka J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, svazek III; 3.vydání; Praha ASPI Publishing 2002

19. Knappová M., Švestka J., Dvořák J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, svazek I; 4. vydání; Praha ASPI 2005
20. Knappová M., Švestka J., Dvořák J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, svazek II; 4. vydání; Praha ASPI 2005
21. Korbař, M. – Pokorný, M.: Majetkoprávní vztahy v běžném občanském životě; 1. vydání; Praha PROSPEKTRUM 1997
22. Malý, K. a kolektiv: Dějiny českého a československého práva do roku 1945; 2. vydání; LINDE Praha 1999
23. Masarykův slovník naučný, nákladem Československého kompasu, 1925 – 1933
24. Mayerová, Z. – Šťovíček, J.: Zákon o rodině s komentářem; 1. vydání; Praha CODEX Bohemia 1998
25. Ottův slovník naučný, vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 1888 – 1909
26. Pavlíček, V. a kolektiv: Ústava a ústavní řád České republiky, komentář, 2 díl; 2. vydání; LINDE Praha 1999
27. Plecítý, V. – Salač, J.: Základy rodinného práva; 1. vydání; Praha EUROUNION 2001
28. Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva; 1. vydání; Praha C.H.Beck 1999
29. Radvanová, S.: O rodině, manželství a dětech; 1. vydání; Praha PANORAMA 1978
30. Salač, J.: Majetkové vztahy mezi manžely, disertační práce, 1994
31. Sullerotová, E.: Krize rodiny; 1. vydání, Praha Karolinum 1998
32. Tröster, P. a kolektiv: Právo sociálního zabezpečení; 3. vydání, Praha C.H.Beck 2005
33. Veselá, R. a kolektiv: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy; 1. vydání; Praha EUROLEX BOHEMIA 2003
34. Veselá, R.: Vývoj rodinného práva do roku 1938; Masarykova univerzita; Brno 1993

Časopisecké práce :

35. Brebura, J.: Odpovědnost manželů za závazky; Právní rádce č.6/2000
36. Brychta, I.: Společné podnikání manželů; Účetnictví v praxi č. 4/2005
37. Brychta, I.: Společné zdanění manželů; Daně a právo v praxi č.1/2005
38. Děrgel, M.: Srovnání forem podnikání v ČR; Účetnictví v praxi č. 8/2004
39. Dvořák, J.: Exekuční postih pohledávek, tvořících společné jmění manželů a nabytých manželem povinného po nabytí účinnosti novely OSŘ; ASPI 18809 (LIT) a ASPI 18810 (LIT)

40. Effenberger, K.: Z historie rodinného práva – Majetkové poměry mezi manželi; Právní rádce č.5/1997
41. Fetter, R.W.: Právní, zvláště majetkové, poměry druha a družky; Poradce č.3/2003
42. Gregorová, Z. – Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu České republiky; Právní rozhledy č.5/1998
43. Haderka, J.: Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině z roku 1998; Právní praxe č.5/1998
44. Haderka, J.: Oddavky, nulity a neexistence manželství od účinnosti zák. č. 91/1998 Sb.; Právní praxe č.8/1998
45. Haderka, J.: Osobní a majetková práva manželů od účinnosti zák. č. 91/1998 Sb.; Právní praxe č.9/1998
46. Haderka, J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zák. č. 91/1998 Sb.; Právní praxe č.8/1998
47. Hrušáková, M. – Fiala, J.: Několik úvah nad institutem majetkových vztahů mezi manžely; Právník č.2/1991
48. Chalupa, L.: Vypořádání obchodních podílů v rámci společného jmění manželů; Právní rádce č.5/2005
49. Jouza, L.: Manželé a podnikání; Daňová a hospodářská kartotéka, sešit č.8/1998
50. Koráb, M.: Výklad k daním z příjmů fyzických osob – způsob zdanění příjmů tichého společníka; Finanční, daňový a účetní bulletin č.1/1997
51. Králíčková, Z.: Manželské majetkové právo /Úvahy de lege ferenda/; Časopis pro právní vědu a praxi č.1/1995
52. Králíčková, Z.: Vztahy mezi manželi; Rodinné právo č.1/1999
53. Macháček, I.: Vztahy mezi manžely při podnikání; Daňová a hospodářská kartotéka, sešit č.14-15/1998
54. Nykodým, J.: Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb.; Bulletin advokacie č.8/1998
55. Petrová, I.: Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách; Sociální politika č.1/1998
56. Radvanová, S.: Poznámky k postupu kodifikace rodinného práva; Všehrd č.10/1994
57. Radvanová, S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době; Právní praxe č.2-3/1999
58. Radvanová, S.: Vztah druha a družky; Acta Universitatis Carolinae – Iuridica No.4/1964
59. Růžek, J.: Vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. společného jmění manželů v konkursním řízení; Bulletin advokacie č.1/1999

60. Salačová, M.: Podnikání a zákonné majetkové společenství manželů v rámci zákona o daních z příjmu a občanského zákoníku; Poradce č.7/1997
61. Trezziová, D.: Společné zdanění manželů – sdělení Ministerstva financí k postupu při jeho uplatnění ze dne 21.02.2006
62. Veselý, J.: Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů?; Právní rozhledy č.6/1998
63. Zúklínová, M.: Otazníky nad jinými (totiž – než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva; Právní rozhledy č.6/1999